

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministarstvo za Regionalni Razvoj
Ministry of Regional Development

Studija izvodljivosti i dizajn sistema za praćenje ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja

Decembar 2021.

adresa
10000 Priština
ul. Hajdar Dushi, 1B-1
Republika Kosovo

AXA
digITalizing you!

Izradio:

AXA LLC

1. LeutrimGashi
2. KomanGashi

Data GISconsultingLLC

1. Dr. Sc. Hazer Dana
2. Dr. Sc. TomorÇela
3. LuljetaKrasniqi - Çela, Msc. kandidat

Završio, revidirao i uredio:

Dr. RuzhdiHalili

Ova studija je izrađena u saradnji sa Odeljenjem za regionalno društveno-ekonomsko planiranje i analizu (ORDEPA), Ministarstvo regionalnog razvoja Vlade Republike Kosovo.

TABELA SKRAĆENICA:

KAK	KOSOVSKA KATASTARSKA AGENCIJA
AKM	ASOCIJACIJA KOSOVSKIH OPŠTINA
RACV	REGULATORNI AUTORITET ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
KAS	KOSOVSKA AGENCIJA ZA STATISTIKU
RDA	REGIONALNE AGENCIJE ZA RAZVOJ
SB	SVETSKA BANKA
EU	EVROPSKA UNIJA
KCB	KOSOVSKI KONSOLIDOVANI BUDŽET
BDP	BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
CAPI	LIČNO INTERVJUISANJE UZ POMOĆ KOMPJUTERA
CATI	TELEFONSKO INTERVJUISANJE UZ POMOĆ KOMPJUTERA
ORDEPA	ODELJENJE ZA REGIONALNO DRUŠTVENO-EKONOMSKO PLANIRANJE I ANALIZU
ORR	ODELJENJE ZA REGIONALNI RAZVOJ
MMF	MEĐUNARODNI MONETARNI FOND
GIS	GEOGRAFSKI INFORMACIONI SISTEM
BNP	BRUTO NACIONALNI PROIZVOD
NKRM	NEZAVISNA KOMISIJA ZA RUDE I MINERALNE
MFT	MINISTARSTVO FINANSIJA I TRANSFERA
MALS	MINISTARSTVO ADMINISTRACIJA LOKALNE SAMOUPRAVE
MŽSPP	MINISTARSTVO ŽIVOTNE SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MKOS	MINISTARSTVO KULTURE, OMLADINE I SPORTA
RM	RESORNA MINISTARSTVA
MTPT	MINISTARSTVO TRANSPORTA I POŠTANSKE TELEKOMUNIKACIJE
MRR	MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA
MBRSED	PRAĆENJE URAVNOTEŽENOG REGIONALNOG DRUŠTVENO EKONOMSKOG RAZVOJA
MSP	MALA I SREDNJA PREDUZEĆA
WHO	SVETSKA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA
NVO	NEVLADINA ORGANIZACIJA
OSCE	ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU BEZBEDNOST I SARADNJU
RR	RAZVOJNI REGION
RRC	RAZVOJNI REGION CENTAR
RRJ	RAZVOJNI REGION JUG
RRI	RAZVOJNI REGION ISTOK
RRZ	RAZVOJNI REGION ZAPAD
RRS	RAZVOJNI REGION SEVER
SMMBRSED	SISTEM ZA PRAĆENJE URAVNOTEŽENOG DRUŠTVENO EKONOMSKOG RAZVOJA
URR	URAVNOTEŽENI REGIONALNI RAZVOJ
LER	LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ

1. Uvod.....	10
1.1. Svrha	12
1.2. Metodologija rada	14
2. Pravna osnova, strategije i ostali dokumenti.....	16
3. Regioni na Kosovu, njihova definicija i karakteristike	18
3.1 Razvojni region Centar	22
3.1.1 Populacija	22
3.1.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija	23
3.1.3. Klima.....	24
3.1.4. Vode	24
3.1.5. Zemljište i vegetacija	24
3.1.6. Obrazovanje	24
3.1.7. Infrastruktura	25
3.1.8. Razvoj ekonomije i poslovanja	27
3.1.9. Poljoprivreda	29
3.1.10. Nezaposlenost i zapošljavanje	31
3.1.11. Prirodni resursi	32
3.1.12. Turizam.....	32
3.1.13. Grad Priština-predstavnički i regionalni centar Kosova	33
3. 2. Razvojni region Istok.....	34
3.2.1. Stanovištvo	34
3.2.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija	35
3.2.3. Klima.....	36
3.2.4. Vode	36
3.2.5. Zemljište i vegetacija	36
3.2.6. Obrazovanje	37
3.2.7. Infrastruktura	38
3.2.8. Razvoj ekonomije i poslovanja	39
3.2.9. Poljoprivreda	39
3.2.10. Nezaposlenost i zapošljavanje	41
3.2.11. Prirodni resursi	41
3.2.12. Turizam.....	42
3.2.13. Grad Uroševac je ekonomski centar razvojnog regiona Istok	43
3. 3 Razvojni region Sever	44
3.3.1. Stanovništvo	44
3.3.2. Obrazovanje	45
3.3.3. Infrastruktura	46
3.3.4. Ekonomija i preduzeća	47
3.3.5. Poljoprivreda	48
i. Nezaposlenost i zapošljavanje	49
3.3.7. Prirodni resursi	50
3.3.8. Turizam.....	51
3.3.9. Grad Južna Mitrovica je centar razvojnog regiona Sever	51
3.4. Razvojni region Zapad	52
3.4.1. Stanovništvo	52
3.4.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija	52
3.4.3. Klima.....	53
3.4.4. Vodna tela	53
3.4.5. Obrazovanje	54
3.4.6. Infrastruktura	55
3.4.7. Nezaposlenost i zapošljavanje	55

3.4.8. Ekonomija i razvoj poslovanja	56
3.4.9. Poljoprivreda.....	57
3.4.10. Prirodni resursi.....	59
3.4.11. Turizam.....	59
3.4.12. Grad Peć je centar Razvojnog Regiona Zapad	59
3.5.1. Stanovništvo.....	61
3.5.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija	62
3.5.3. Klima.....	62
3.5.4. Vodna tela	62
3.5.5. Zemljište i vegetacija	62
3.5.6. Obrazovanje	63
3.5.7. Infrastruktura	63
3.5.8. Ekonomija i preduzeća	64
3.5.9. Poljoprivreda.....	65
3.5.10. Nezaposlenost i zapošljavanje	67
3.5.11. Prirodni resursi.....	67
3.5.12. Turizam.....	68
3.5.13. Grad Prizren, centar razvojnog regiona Jug	68
4. Pokazatelji za merenje stepena regionalnog društveno-ekonomskog razvoja na Kosovu	69
5. ANEKS 1.....	81
PRIMER ANALIZE POKAZATELJA PO RAZVOJNIM REGIONIMA	81
5.1. DEMOGRAFIJA.....	81
5.2. Obrazovanje.....	92
6. ANEKS 2:.....	100
PROJEKTNI ZADATAK ZA PROJEKTOVANJE REGIONALNOG SISTEMA UČINKA	100

LISTA TABELA

Tabela1: Opštine i naselja Razvojnog regiona Centar.Statistički godišnjak Republike Kosovo 2021. Procena za 2020	23
Tabela2: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu	25
Tabela3: Nivo obrazovanja u Razvojnem regionu Centar . Izvor: Agencija za statistiku Kosova, statistika popisa iz 2011. godine.....	25
Tabela4: Nacionalna i regionalna putna mreža.....	26
Tabela 5: Evaluacija rada opštine. Podaci iz evaluacione tabele za 2019. godinu.	26
Tabela 6: Broj preduzeća po opštinama.....	27
Tabela 7: Indsutrijak zona u Razvojnem regionu Centar	28
Tabela 8: Veličina korišćenog poljoprivrednog zemljišta u regionu Centar (Popis poljoprivrede 2014).....	29
Tabela 9: Poljoprivredna gazdinstva prema veličini korišćenog poljoprivrednog zemljišta, po opštinama, Kosovo, (Popis poljoprivrede 2014).....	29
33. Tabela 10: Korišćenje zemljišta	30
Tabela 11: Stoka po opštinama, Kosovo, 2014.....	31
Tabela 13: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja u Razvojnem regionu Istok . Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	37
Tabela 14: Nivo obrazovanja u Razvojnem regionu Istok . Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku	37
Tabela 15: Mreža državnih i regionalnih puteva u razvojnom regionu Istok.....	38
Tabela 17: Veličina korišćene površine poljoprivrednog zemljišta u RRI (izvor: Kosovska agencija za statistiku, poljoprivredni popis 2014.)	40
Tabela 18: Broj stoke u Razvojnem regionu Istok po opštinama (Izvor: Kosovska agencija za statistiku, poljoprivredni popis 2014.).....	40
Tabela 19: Stanovništvo i područje razvojnog regiona Sever po opštinama.....	45
Tabela 20: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja u Razvojnem regionu Sever . Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021.....	45
Tabela 21: Nivo obrazovanja u Razvojni region Sever . Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku	46
Tabela 22: Lokalna infrastruktura u severnom regionu. Izvor: Iz sistema upravljanja učinkom opština za 2019. godinu.	46
Tabela 23: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj, Razvojni region Sever . Poslovanja po opštinama KARB.....	48
Tabela 24: Zemljište za korišćenje i površina zemljišta koje koriste poljoprivredna gazdinstva, razvojni region Sever. Popis poljoprivrede 2014.....	49
Tabela 25: Stočni fond po opštinama u Razvojnem regionu Sever.....	49
Tabela 26: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u razvojnom regionu sever . Izvor AZRK: Izveštaj o zapošljavanju za 2020.....	50
Tabela 27. Gustina naseljenosti i površina u razvojnom regionu Zapad. Izvor: Statistički godišnjak ASK 2021. Procene stanovništva za 2020. godinu.....	52
Tabela 28: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021.....	54

Tabela 29: Nivo obrazovanja u razvojnom regionu Zapad. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku	54
Tabela 30: Lokalna infrastruktura u razvojnom regionu Zapad. Izvor: Sistem upravljanja učinkom opština za 2019.	55
Tabela 31: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u razvojnom regionu zapad. Izvor: Izveštaj AZRK 2020.....	56
Tabela 32: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj u razvojnom regionu Zapad	57
Tabela 33: Statistika poljoprivrednog zemljišta u razvojnom regionu Zapad	58
Tabela 34: Stočni fond po opštinama u razvojnom regionu Zapad	58
Tabela 35: Stanovništvo i područje u Razvojnom regionu Jug. Statistika stanovništva iz Statističkog godišnjaka Agencije za statistiku Kosova 2021, procene stanovništva 2020.	61
Tabela 36: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	63
Tabela 37: Nivo obrazovanja u razvojnom regionu Jug. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku.....	63
Tabela 38: Infrastruktura regiona Jug po opštinama. Izvor: Opštinski sistem upravljanja učinkom. Procena za 2019.....	64
Tabela 39: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj, Razvojni region Jug.	65
Tabela 40: Broj domaćinstava i poljoprivrednih površina u Razvojnom regionu Jug	66
Tabela 41: Stočni fond po opštinama razvojnog regiona Jug	66
Tabela 42: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u Razvojnom regionu Jug za 2020...67	67
Tabela 43: Regioni Kosova-Stopa nataliteta, mortaliteta i prirodni priraštaj. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu	85
Tabela 44: Stanovništvo prema polu u regionima Kosova	88
Tabela 45: Nacionalna struktura stanovništva po regionima Kosova razvrstana u procentima	88
Tabela 46: Verska struktura stanovništva prema razvojnim regionima	89
Tabela 47: Ekonomska aktivnost stanovništva prema regionima Kosova	89
Tabela 48: Ekonomska aktivnost stanovništva prema regionima	90
Tabela 49: Broj administrativnog i pomoćnog osoblja. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021.....	98

LISTA GRAFIKONA

Grafikon 1: Kategorizacija poslovanja u razvojnom regionu Centar	27
Grafikon 3: Nezaposlenost u razvojnom regionu Istok, po opštinama (izvor: Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo. Izveštaj za 2020. godinu.	41
Grafikon 4: Broj stanovništva po razvojnim regionima. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu.	82
Grafikon 5: Urbano i ruralno stanovništvo po regionima	83
Grafikon 6: Broj naselja po razvojnim regionima	83
Grafikon 7: Gustina naseljenosti po razvojnim regionima. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu.	84
Grafikon 8: Stopa nataliteta i mortaliteta, Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020.	85
Grafikon 9: Piramida stanovništva po razvojnim regionima	87
Grafikon 10: Međunarodna i nacionalna migracija prema razvojnim regionima na Kosovu u 2019	91
Grafikon 11: Broj porodica prema regionima.	92
Grafikon 12: Stanovništvo prema stepenu obrazovanja i razvojnim regionima	93
Grafikon 13: Stanovništvo prema stepenu obrazovanja i razvojnim regionima u %	94
Grafikon 14: Školski objekti prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	94
Grafikon 15: Broj dece u predosnovnom obrazovanju po regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	96
Grafikon 16: Broj učenika u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	96
Grafikon 17: Broj učenika u višem srednjem obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	97
Grafikon 18: Broj nastavnika prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	98
Grafikon 19: Broj dece do 6 godina u privatnom obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	99
Grafikon 20: Broj učenika u privatnom obrazovanju prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021	100

LISTA MAPA

1. Regionalna podela Republike Kosovo
2. Razvojni region Centar
3. Razvojni region Istok
4. Razvojni region Sever
5. Razvojni region Zapad
6. Razvojni region Jug

1. Uvod

Prema geoprostornim, funkcionalnim i socio-ekonomskim kriterijumima, Regionalna podela Kosova bila je i ostaje neprekidan napor mnogih autora i istraživača, da razjasni suštinsku definiciju zasnovanu na elementima koji definišu njeno razlikovanje. Diferencijacija elemenata, kao kompleksna kategorija, analizira elemente prirodnog pejzaža, kao temeljnu osnovu prostora u čijoj transformaciji društveno-ekonomske aktivnosti čine razmer i dinamiku razvoja. Elementi prirodnog pejzaža samo su reprezentativni pokazatelji kojima se vrši regionalna diferencijacija i stoga čine samo skup geografskih kriterijuma, dok društvena uloga sve više postaje odlučujući faktor u njegovoj transformaciji. Fizionomija, kao individualizovan izgled geografskog kompleksa, definiše element regionalne diferencijacije prostora. Region objedinjuje sve prirodne elemente i društveno-ekonomske aktivnosti prostora, dok je geografska analiza oblik interpretacije koji se zaključuje objašnjenjem u kakvoj su korelaciji ti elementi, odnosno koji od njih prevladava u određivanju njegove fizionomije. Što je veći stepen razvoja društva, to će geografski region biti transformisaniji. Prema mišljenju većine savremenih istraživača, regioni su kategorije uglavnom pod uticajem prirodnih elemenata, ali kada društveni procesi imaju visok stepen razvoja, poprimaju izgled kulturnog pejzaža. Prednosti proučavanja geografskog regiona nisu samo za inventarizaciju geografskih pojava i procesa, već i za utvrđivanje ravnoteže, statistike, dinamike, složenosti, funkcionalnosti, paralelizma i estetike regiona.

Kosovski prostor sa svim geografskim elementima je individualizovan i specifičan prostor. Na njegovoj teritoriji prolaze važni putevi koji povezuju unutrašnjost srednje Evrope, sa Balkanskim poluostrvom, obalom Sredozemnog mora i morima koja ga okružuju. Prirodni pejzaž sa visokim planinama u okolini i ravnicom između njih pokazuje prirodne razlike geografske regionalizacije, dok niska stopa razvoja ukazuje na njegovu društvenu diferencijaciju. Na osnovu diferencirajućih elemenata geografske složenosti, geografski prostor Kosova se može podeliti na dve regionalne geografske celine (Kosovska ravnica i ravnica Dukađin).

Sa administrativne tačke gledišta, regionalna podela Kosova je postojala i ranije i ima istoriju koja je povezana sa društveno-ekonomskim i političkim razvojem ovog geografskog područja. Regionalna podela se uglavnom zasnivala na prostornoj komponenti i društveno-ekonomskom razvoju tog vremena.

U periodu od 1974. do 1990. godine organizovane su regionalne geografske jedinice:

- ✓ Kosovska ravnica koja je obuhvatala: severni region (Mitrovica, Leposavić, Srbica i Vučitrn), srednji region (Priština, Podujevo, Glogovac i Lipljan), južni region (Kamenica, Vitina i Gnjilane), region Uroševca (Uroševac i Kačanik).
- ✓ Dukađinska ravnica koja je pokrivala zapadni deo (Peć, Istok, Klina, Dečani, Orahovac) i južni region (Prizren, Suva Reka, Mališevo i Đakovica).

Posle 90-ih godina, za statističke potrebe, teritorija Kosova je podeljena na pet regiona (Oblast Priština, Mitrovica, Gnjilane, Prizren i Peć).

Tokom perioda 2000-2008, sa administrativne tačke gledišta, podeljeno je na sedam regiona (Prizren, Đakovica, Peć, Mitrovica, Priština, Gnjilane i Uroševac).

Regionalni razvoj, kao tema i oblast razvoja, nije novost na Kosovu, ali je u smislu strukturnijeg korišćenja EU fondova prepoznat od 2008. Uravnotežen regionalni razvoj podrazumeva

smanjenje razlika u pogledu društveno-ekonomskog razvoja i podizanje kvaliteta života u regionima u razvoju. Uravnoteženi regionalni razvoj ne može se postići bez izgradnje kapaciteta regiona kako bi imali istinsku međuregionalnu konkurenciju. Potrebno je preduzeti mere za povećanje međuregionalne konkurencije u cilju postizanja višeg nivoa produktivnosti, zaposlenosti i prosperiteta. Uravnotežena politika regionalnog razvoja interveniše u cilju ispravljanja nejednakosti između različitih regiona jedne zemlje, kao i podizanja životnog standarda na viši nivo sa jednakom stopom.

Da bi se prikazala realnija situacija u pogledu regionalnog društveno-ekonomskog razvoja na Kosovu, važno je da se ova studija izvodljivosti sprovede unapred u pogledu praćenja uravnoteženog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja. Ovom studijom će se identifikovati sve teme, oblasti, pokazatelji i odrediti način na koji će Ministarstvo regionalnog razvoja (u daljem tekstu MRR) obezbediti potrebne podatke za sagledavanje regionalnih društvenih i ekonomskih kretanja. Kroz tačan odraz socio-ekonomskih kretanja daće se doprinos orijentaciji strateških politika i uravnoteženim ulaganjima resornih ministarstava u razvojne regione. Pored identifikacije oblasti, pokazatelja, metodologije prikupljanja podataka, izveštavanja, studija izvodljivosti će MRR-u pružiti model sistema koji treba izgraditi, kao i sve elemente efikasnosti koje treba da ima. Ovo se odnosi na dizajn ili opis sistema koji će postaviti MRR i koristiti ga nadležna lica, za praćenje i merenje regionalnog učinka.

Studija izvodljivosti i projektovanje sistema praćenja ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja predstavlja polaznu osnovu za uspostavljanje sistema praćenja društvenog i ekonomskog razvoja razvojnih regiona. Ovaj sistem će identifikovati sve relevantne oblasti društvenog i ekonomskog razvoja na regionalnoj osnovi, kroz ovaj sistem će se pratiti pokazatelji za praćenje društveno-ekonomskog razvoja i ekonomskog i društvenog razvoja u razvojnim regionima, a regionalni učinak, kao strateški cilj MRR-a, biti podstaknuti, promovisani i vođeni.

1.1. Svrha

Svrha Ministarstva regionalnog razvoja je da što realističnije odražava uravnotežen regionalni društveno-ekonomski razvoj na Kosovu. Da bi se ovo postiglo, MRR treba da analizira pitanja koja se odnose na regionalni društveno-ekonomski razvoj na Kosovu, uključujući pitanja koja prevazilaze nadležnosti opština i koja se odnose na centralni nivo. Uravnoteženi društveno-ekonomski regionalni razvoj, u nekim aspektima, prevazilazi opštinske granice definisane važećim zakonodavstvom i nije vezan za administrativna pitanja organizacije nivoa vlasti. Uravnoteženi regionalni društveno-ekonomski razvoj nije ograničen na nivo lokalnog ekonomskog razvoja, već ga prevazilazi odražavajući razvoj sektora i projekata razvijenih u dve ili više opština.

Praćenje uravnoteženog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je novi pristup, koji do sada nije razvijen od strane institucija na centralnom nivou. Studija izvodljivosti je urađena kako bi se stvorila polazna tačka za uspostavljanje sistema, kojim će upravljati MRR, dok će ga koristiti i lokalni i centralni zvanični korisnici u pogledu uključivanja podataka. Stvaranje sistema, koji će sadržati podatke o društvenom i ekonomskom kretanju razvojnih regiona koje promovise MRR, doprineće ravnoteži investicija u regionima, kao i tačnom odrazu područja koja stagniraju u razvoju i u kojima je potrebno više rada za značajan napredak. Ovo takođe ima za cilj da istakne nejednakosti u različitim aspektima društveno-ekonomskog blagostanja u svim regionima Kosova i odražava promene tokom vremena, promovišući faktore koji podstiču i one koji se vide kao prepreka.

Da bi se sadržaj detaljnije razradio i opisao proces izrade studija i projektovanja sistema praćenja ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja, prvobitno je postavljeno nekoliko ciljeva. Ciljevi koji se žele postići kroz sprovođenje studije izvodljivosti za praćenje uravnoteženog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja na Kosovu i dizajn sistema su:

1. Definisane svih tema/aktivnosti (društvenih i ekonomskih) koje mogu predstavljati regionalni društveni i ekonomski razvoj i koje se u određenim periodima može meriti i odražavati od strane MRR-a.
2. Pružanje informacija koje se mogu koristiti u budućnosti, za sprovođenje praćenja ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja. Koje su teme tretmana koje se mogu uključiti u okvir ravnomernog regionalnog socio-ekonomskog razvoja, područja tretmana, koji su pokazatelji za merenje regionalnog društvenog i ekonomskog razvoja, primena procesa izveštavanja i prikupljanja podataka/metodologija rada, zainteresovane strane koje treba uključiti, opis očekivanih uticaja analitičkih dokumenata koje objavljuje MRR za redovno praćenje ravnomernog regionalnog socio-ekonomskog razvoja, itd. u skladu sa važećim zakonima i poštujući delokrug drugih institucija.
3. Razvoj elektronskog sistema od strane MRR-a za merenje društvenog i ekonomskog razvoja na regionalnoj osnovi, zatim njihovo materijalizovanje po jedinicama (opštinama) ili konkretnijim pitanjima (oblastima i sektorima). Šta treba da bude sadržaj ovog sistema, ko mogu biti korisnici i njihov broj, bezbednost i održavanje, promene i modifikacije, softverska dokumentacija, na kojoj platformi treba da se razvija itd.
4. Svi elementi koji se odnose na elektronski sistem za praćenje ravnomernog regionalnog društvenog-ekonomskog razvoja (regionalni učinak) biće predstavljeni u posebnom delu koji će koristiti MRR za ugovaranje kompanije koja će razvijati ovaj sistem.

Studija izvodljivosti za praćenje ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja izrađena je na osnovu metodologije otvorenog rada i stalno se konsultuje sa predstavnikom/odgovarajućom jedinicom u MRR.

Takođe, u toku sprovođenja ove studije, MRR je koristio svu pripremljenu i objavljenu dokumentaciju (2018, 2019, 2020) koja je poslužila kao izvor informacija.

1.2. Metodologija rada

Rad na izradi ovog dokumenta obavljen je na tri metode:

1. Istraživanje postojećih materijala
2. Analiza
3. Opis i prezentacija rezultata

Metod istraživanja- Tokom izrade ovog dokumenta sprovedena su istraživanja na različitim materijalima koji se odnose na oblast regionalnog društveno-ekonomskog razvoja. Svi postojeći zakoni, propisi, strategije i druga postojeća dokumentacija su unapred pregledani. Cilj je osigurati da je ovaj dokument u potpunosti usklađen sa zakonima i propisima na snazi. Takođe, ovaj dokument je izrađen u potpunosti u skladu sa strategijom.

Studija se zasniva na podacima dobijenim korišćenjem pisane literature; tokom terenskih poseta; statistički podaci u obliku tabela i grafikona; kartografski podaci (topografske i tematske karte) i satelitski snimci; vektorski podaci i aerofotografije koje prikazuju činjenično stanje pojava i procesa na terenu. Tokom prve faze rada izvršena je studija i evaluacija pregleda dokumenata, prikupljeni su i pregledani podaci koji se odnose na društveno-ekonomska i prostorna kretanja na opštinskom i regionalnom nivou, do sada objavljeni na Kosovu i u inostranstvu.

Proces analize uključuje obradu digitalnih podataka, onih dobijenih skeniranjem i georeferenciranjem, kao i različitih tematskih podataka, neophodnih za demonstraciju činjenica i prostornog razvoja. U ovoj studiji, pregled materijala, analiza i interpretacija kombinovani su u Geografskim informacionim sistemima (GIS). Takođe, korišćena je GIS softverska aplikacija za generisanje prostornih podataka iz topografskih, tematskih karata, ortofoto i satelitskih snimaka.

Tabela 1. Pristupi studije

Korišćena metoda	Osnovni materijali	Struktura podataka	Formati podataka	Korišćena aplikacija	Načini prezentacija
Ankete i intervjui	Pravna osnova Razvojne strategije	Alfanumerička	Excel datoteka * .xls	Microsoft Office Excel 2013	Tekst
Korišćenje literature	Tematska mapa	Raster	Dorddocument * .doc	Microsoft Office Word 2013	Tabela
Skeniranje dokumenata	Ortofoto; v.2000, v.2004, v. 2012	Vektor	* jpg	Paint	Kartografija
PREMERA VANJE	Satelitski snimci v.2009,	Tabela	* bitmap	CSPRO 4.1	Grafika
Poređenje	fotografija		* tab	MapInfo	Fotografija
Analiza	Map top.1: 25000, v.1979 1: 50000, v. 2000,		* PDF	Vertikalna mapa	Šematski

	1: 100000, v. 1976 1: 300000, v. 1976				
GIS	LITERATURA			ArkGIS	
GPS					

GIS je bio od velike pomoći kao metodologija u realizaciji ove studije, struktuisanjem podataka sa prostornim komponentama, prostornom identifikacijom društvenih i ekonomskih aktivnosti, merenjem površina, određivanjem udaljenosti, upoređivanjem podataka, praćenjem prostornog razvoja pojava, identifikacijom površina izgrađenih u ruralnim i urbanim sredinama, prezentaciju kroz mape prostornih i socio-ekonomskih pojava, i stvorio stručnu podršku za izdavanje potrebnih sugestija za razvoj i prostornu transformaciju naselja u budućnosti.

2. Pravna osnova, strategije i ostali dokumenti

Na Kosovu postoje razvojne politike na nacionalnom nivou, dok nedostaje politika regionalnog razvoja. Međutim, prema Strategiji regionalnog razvoja koju je usvojila Vlada Kosova za period od 10 godina (2020-2030), predviđena je izrada neophodnih politika za regionalni razvoj. Do sada su sprovedeni zakon i propisi o međuopštinskoj saradnji kao osnova za koordinaciju aktivnosti regionalnog razvoja.

Zakoni i podzakonski akti

Zakoni i podzakonski akti na kojima se zasniva ovaj dokument su sledeći:

1. **Zakon br. 03 / L-040 o lokalnoj samoupravi** - utvrđuje punu moć lokalnih vlasti u pogledu lokalnih interesa. Ovaj zakon takođe definiše jasne nadležnosti u pogledu organizacije i funkcionisanja opštinskih organa, finansiranja opština, odnosa unutar opština, međuopštinske i prekogranične saradnje, kao i odnosa između opština i centralnog nivoa. Zakon o lokalnoj samoupravi navodi oblasti u kojima lokalne vlasti imaju izvršna ovlašćenja i ona se ostvaruju u skladu sa standardima utvrđenim važećim zakonom. Prema ovom zakonu, opštine imaju pravo da sarađuju i uspostavljaju partnerstvo sa drugim opštinama Republike Kosovo, u okviru svojih nadležnosti za obavljanje funkcija od zajedničkog interesa. Opštine takođe imaju pravo da sklapaju ugovore o saradnji sa stranim organima lokalne samouprave.
2. **Zakon br. 04 / L-010 o međuopštinskoj saradnji** - reguliše međuopštinsku saradnju između opština Republike Kosovo za potrebe vršenja sopstvenih i proširenih nadležnosti u skladu sa Ustavom Republike Kosovo, zakonom na snazi i Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi Saveta Evrope. Takođe se reguliše saradnja opština Republike Kosovo u okviru bratimljenja ili drugih oblika saradnje u okviru sopstvenih i proširenih nadležnosti opština. Ovaj zakon takođe predviđa međuopštinske sporazume o saradnji, gde dve ili više opština imaju pravo da sklapaju sporazume za svoje zajedničke ciljeve u oblasti opštinskih javnih usluga i lokalnog razvoja.
3. **Uredba o unapređenju međuopštinske saradnje** - reguliše unapređenje i podršku međuopštinske saradnje i regionalnog društveno-ekonomskog razvoja. Konkretno, definiše oblasti/nadležnosti kao i kriterijume za saradnju uključujući: lokalni i regionalni društveno-ekonomski razvoj, uređenje i korišćenje zemljišta, urbano i ruralno planiranje, zaštitu životne sredine, promociju i razvoj turizma, promociju i očuvanje kulturnog nasleđa, razvoj međuopštinske infrastrukture, kao i druga pitanja koja su u vlastitoj nadležnosti opština.
4. **Uredba o postupku međunarodne opštinske saradnje** - utvrđuje oblik i postupak međunarodne opštinske saradnje između institucija lokalne samouprave Republike Kosovo sa opštinama i drugim institucijama lokalne samouprave van Republike Kosovo. Opštine imaju pravo da sklapaju sporazume o administrativnoj i tehničkoj saradnji sa drugim institucijama lokalne samouprave u inostranstvu. Međunarodna saradnja se može odnositi na nekoliko oblasti kao što su ekonomski razvoj, urbano i ruralno planiranje, uređenje i korišćenje zemljišta, lokalna zaštita životne sredine, izgradnja i kontrola u skladu sa standardima, pružanje javnog obrazovanja, predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, javno zdravstvo, javno stanovanje, razvoj infrastrukture, promocija i zaštita ljudskih prava i mnoga druga pitanja koja su u nadležnosti opština prema važećem zakonodavstvu Kosova.
5. Uredba (VRK) br.16/2017 o izmenama i dopunama Uredbe br.02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava izmenjena i dopunjena

Uredbom br.07/2011, Uredbom br. 14 / 2017 i Uredbom br. 15 / 2017 - ova uredba definiše mandat ministarstva ruralnog razvoja.

Važeća zakonska regulativa ne reguliše specifična pitanja ruralnog razvoja kao što su: ravnomerni regionalni razvoj, regionalni društveno-ekonomski razvoj, i ne predviđa elemente koji regulišu pravni i politički okvir za regionalni razvoj.

3. Regioni na Kosovu, njihova definicija i karakteristike

Republika Kosovo, kao geografska jedinica, leži između severne geografske širine 41°51'9"-43,16'10" i istočne geografske dužine 20°37'20"-21°47'37". Prostire se na površini od 10905,25 km², na kojoj živi 1,798,188 stanovnika (165 b/km²)¹. Dobar geografski položaj, u centru Balkana, i dobra povezanost sa svim okolnim zemljama, omogućavaju pristup važnim regionalnim i prostornim koridorima. Ovo je uticalo da prostor Kosova ima specifičnu makro poziciju, što je pomoglo njegovom dinamičnom razvoju tokom dvadesetog veka, sa posebnim naglaskom na poslednje dve decenije. Graniči se sa Albanijom na jugozapadu, Crnom Gorom na zapadu, Srbijom na severoistoku i Makedonijom na jugoistoku. Teritorija Kosova ima prosečnu nadmorsku visinu od 800, a karakterišu je različiti oblici konfiguracije, uglavnom planinski i ravničarski oblici. Najviša tačka nadmorske visine je Đeravica (2565m), dok se najniža nalazi u Vermici (325m).

Mikro geografski položaj-proširenje saobraćajnica u konfiguraciji terena između nadmorske visine 300 do 900m, i sa nagibom terena do 5°, stvorilo je dobre preduslove za brzi razvoj naselja. Nakon završetka železničke pruge koja je imala za cilj da poveže Prištinu i Solun radi stvaranja izlaza na Egejsko more (u. 1973), i železničke pruge Kosovo Polje-Peć (u. 1936), kao i izgradnje državnih puteva, dobrom komunikacijom stvaraju se uslovi sa najvećim regionalnim centrima, u kom slučaju počinje širenje centara unutar njih. Od posebnog značaja za razvoj zemlje u poslednjoj deceniji su putevi međunarodnog karaktera, kao što su Vermičë-Arllat (dužina 38 km) i Priština-Han i Elezit (dužina 65,6 km), koji omogućavaju bolju komunikaciju sa zemljama regiona prema jugozapadu, jugu i severoistoku. Dobre komunikacione veze omogućile su zemlji pristup svim većim gradovima u regionu. Najbliži grad je Skoplje udaljen 93 km, zatim Tirana 259 km, Podgorica 300 km, Sofija 334 km i Beograd 524 km. Pod uticajem dobrog geografskog položaja i razvoja putne i železničke infrastrukture, razvili su se gradovi: Priština, Prizren, Mitrovica, Uroševac, Gnjilane, Podujevo, Peć, Đakovica itd.

Putna infrastruktura -kao pokretački element ekonomskog razvoja na nacionalnom nivou u velikoj meri je završen tokom godina na celoj teritoriji Republike Kosovo. U poređenju sa 2005. godinom razlika je značajna, pa je važno reći da Kosovo kao teritorijalna jedinica ima infrastrukturu koja je razvijena na četiri nivoa (autoputevi, nacionalni putevi, regionalni putevi i lokalni putevi). Samo, u prve tri kategorije dužina puteva je 2378,7 km. Od ukupnog broja puteva u ovim kategorijama; autoputevi učestvuju sa 5,77%, državni putevi 31,75% i regionalni putevi sa 62,48%. U nedostatku podataka, lokalni putevi se ne obuhvataju. Autoputevi kao deo putne infrastrukture do 2010. su nedostajali, a zatim je 2011. godine izgrađena trasa autoputa Ibrahim Rugova (VermicaArllat) u dužini od 38 km, što je pomoglo u povezivanju nacionalnih i regionalnih regiona i puteva centralnog i jugozapadnog dela Kosova. Razvoj ovog nivoa autoputeva se nastavlja i danas. Prema statističkim podacima u 2020. godini identifikovano je ukupno 137,2 km dužine autoputeva, što znači da je tokom perioda 2011 - 2020. godine ova kategorija puteva porasla za oko 100 km (10,1 km/god). Prevedeno na kapitalne investicije, ispada da je u ovu kategoriju puteva godišnje uloženo preko 100 miliona evra. Ovim putevima su pokrivena tri regiona: region centar, istok i jug. Ovo je pokazatelj da su centralne institucije fokusirane na razvoj ove kategorije puteva koji imaju međunarodni karakter i pomažu u kompletiranju putne infrastrukture koja se odnosi na susedne zemlje, odnosno međunarodnih ekonomskih koridora, kao što su koridori 8 i 10. Nacionalni putevi - kao deo putne infrastrukture sa važnom ulogom u regionalnom razvoju, obeležio je kontinuiranu stagnaciju tokom perioda 2005-2016. Do 2016. godine identifikovana je ukupna dužina od 630,4km i nije utvrđeno povećanje ove kategorije puteva, ali su postojeće trase sanirane i održavane, u nekim slučajevima proširene. Od 2017. do 2020. godine utvrđeno je da je došlo do povećanja za 124,8

¹Agencija za statistiku Kosova. Statistički godišnjak. Procene za 2020.Priština 2021.

km puteva ove kategorije. Shodno tome, ova kategorija dostiže ukupnu dužinu od 755,2 km i ima prostornu pokrivenost u svim regionima Kosova. Regionalni putevi - imaju najveći udeo u kategorizaciji puteva sa ukupno 1486,3 km, i imaju prostornu pokrivenost u svim opštinama Kosova. Od posleratnog perioda do 2012. godine ulaganja u razvoj ove kategorije puteva koncentrisana su samo na njihovu sanaciju. Dok od 2013. do 2020. godine imamo razvoj ove kategorije puteva u dužini od oko 500 km.

Tabela 2. Putna infrastruktura

Dužina puteva (km) po kategoriji i godini ²							
Opis	2005	%	2019	%	2020	%	Razlika 2005 - 2020
Autoput	0	0.00	137.2	5.94	137.2	5.77	137.20
Nacionalni put	630.4	16.04	665.2	28.78	755.2	31.75	124.80
Regionalni put	1294.7	32.94	1509.4	65.29	1486.3	62.48	191.60
Ukupno	3930.1	48.98	2311.7	100.00	2378.7	100.00	453.60

Sa prostornog aspekta, administrativna podela Republike Kosovo je definisana na četiri nivoa: teritorija Republike Kosovo, administrativne opštine, katastarske zone i katastarske parcele. Konfiguracija terena, prostorna fizionomija, povezanost opština i socio-ekonomske karakteristike nameću potrebu za regionalnim definisanjem geografskog prostora Republike Kosovo.

Stoga, na osnovu svog pravnog mandata definisanog Uredbom (QR) br. 16/2017 o izmenama i dopunama Uredbe br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava, kao i na osnovu godišnjeg plana rada za 2019. godinu, Ministarstvo regionalnog razvoja izradilo je dokument „Profili razvojnih regiona na Kosovu“. Ovaj dokument je prvi dokument Ministarstva regionalnog razvoja koji odražava profile društveno-ekonomskog razvoja razvojnih regiona na Kosovu. Naziv 'Profili razvojnih regiona na Kosovu', sadrži sve društvene i ekonomske elemente u smislu ukupnog razvoja razvojnih regiona Kosova i čiji naziv proizlazi iz Koncept dokumenta za regionalni razvoj koji je usvojila Vlada Republike Kosovo Odlukom broj 13/61 od 22.08.2018.³

Geografsku individualnost regiona određuju mnogi elementi i faktori, uključujući geografski položaj, izmenjenu konfiguraciju uz hipsometriju, razlike u klimatskim elementima između ravnica i visoravni, specifičnu hidrografiju i raznoliku floru. Promene prirodnih elemenata ogledaju se i u društvenim procesima, zbog čega je veća gustina naseljenosti u ravničarskim i brdskim područjima, a najmanja u planinama. U funkcionalnom smislu, urbani centri sa brojnim reprezentativnim i administrativnim aktivnostima glavni su fokusi koji integrišu određena geografska područja, koja preuzimaju ulogu regionalnih centara.

Poreklo regionalnog razvoja na Kosovu je poznato ranije i zasnivalo se na principu homogenosti i geografske uniformnosti. Ali, u smislu najstrukturalnijeg korišćenja EU fondova poznato je od 2008. godine, kroz osnivanje pet (5) regionalnih razvojnih agencija (RRA „Centar“, RRA „Sever“, RRA „Zapad“, RRA „Jug“ i RRA „Istok“, od Ministarstva administracije lokalne samouprave i Kancelarije EU u Prištini, počev od ovog perioda počinje administrativna klasifikacija sa prostornim komponentama regiona, kako bi se stvorila njihova prostorna, društveno-ekonomska i administrativna ravnoteža.

Na osnovu gore navedenih karakteristika, Kosovo kao geografska jedinica je podeljeno na 5 regiona: Razvojni region Centar, Razvojni Region Istok, Razvojni Region Sever, Razvojni Region Zapad i Razvojni Region Jug.

²https://askdata.rks.gov.net/PXëeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__Transport__Annual%20indicators/tr10.px/Tabela/TabelaVieëLayout1/?rxid=d43a5363-b9e4-4886-6c6a

³Ministarstvo regionalnog razvoja, „Profili razvojnih regiona na Kosovu“, 2019

Tabela 3. Regionalna podela

Regioni Kosova							
	Tržišta	populacija	% populacije	Sip.km ²	% teritorije	Br. naselja	%
1	Razvojni regiona Centar	517723	29	2215.52	20.32	299	19.96
2	Razvojni regiona Istok	325971	18	2298.5	21.08	293	19.56
3	Razvojni regiona Sever	224121	12	2051.84	18.81	361	24.1
4	Razvojni regiona Zapad	323468	18	2324.38	21.31	314	20.96
5	Razvojni regiona Jug	406905	23	2015.01	18.48	231	15.42
	Ukupno	1798188	100	10905.25	100	1498	100

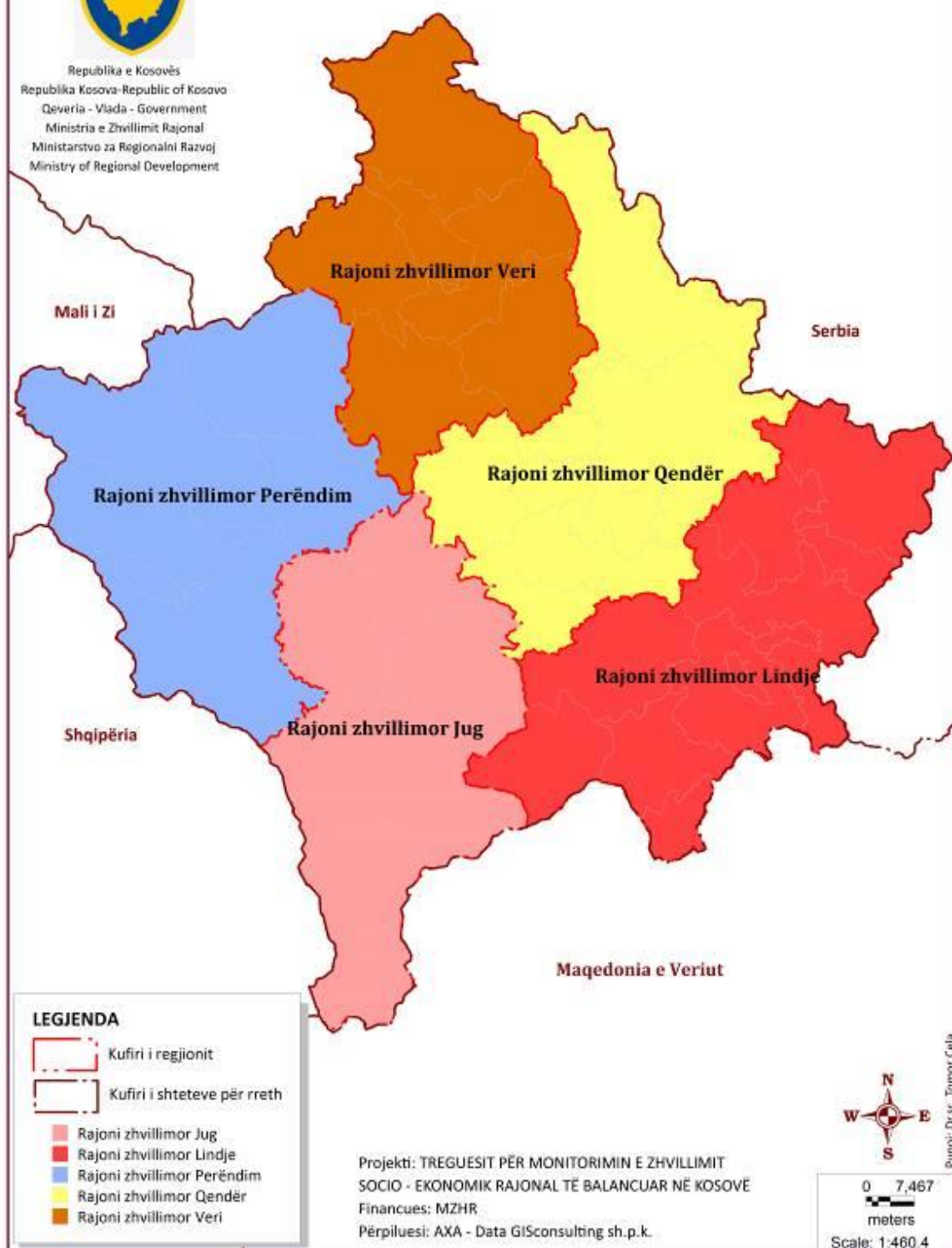
Ako analiziramo koncentraciju stanovništva po regionima na Kosovu (projekcije za 2020. godinu), ispada da je najveća koncentracija stanovništva u Razvojnom Regionu Centar gde živi 29% stanovništva, drugi po redu je Razvojni Region Jug sa 23 % stanovništva, zatim Razvojni region Istok sa 18% stanovništva, Razvojni region Zapad sa 18% stanovništva i Razvojni region Sever sa 12% stanovništva.

Na osnovu prostorne pokrivenosti, region sa najvećom površinom je Razvojni region Zapad sa 21,31% ukupne površine, zatim Razvojni region Istok sa 21,08%, Razvojni region Centar sa 20,32%, Razvojni region Sever sa 18,81% i Razvojni region Jug sa 18,48 %. Što se tiče koncentracije naselja, region sa najvećim brojem naselja je Razvojni region Sever sa 361 naseljem, zatim Razvojni region Zapad sa 314, Razvojni region Centar sa 299, Razvojni region Istok sa 293 i Razvojni region Jug sa 231 naseljem.

Ndarja Regjonale e Republikës së Kosovës

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
Ministria e Zhvillimit Rajonal
Ministarstvo za Regionalni Razvoj
Ministry of Regional Development

Mapa 1. Regionalna podela Republike Kosovo

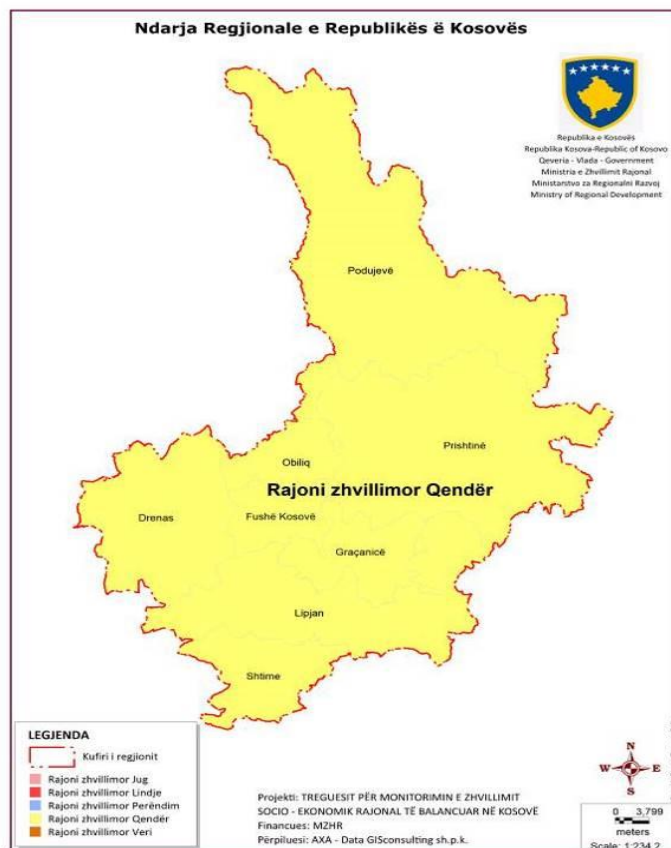
3.1 Razvojni region Centar

Dobar geografski položaj, relativno glatka konfiguracija terena, dobra povezanost sa drugim južnoevropskim zemljama preko koridora 10 (granična tačka Merdar), raskrsnica glavnih puteva na nacionalnom i regionalnom nivou kroz autoput (ArbërXhaferi) i autoput Peć koji ga povezuje sa Autoputem Ibrahim Rugova, zatim Priština kao glavni grad sa administrativnim, društveno-ekonomskim i obrazovnim funkcijama i koncentracijom glavne industrije, izdvajaju ovaj region u pogledu fizičko-geografskih i socio-ekonomskih karakteristika.

U morfologiji konfiguracije najveći udeo imaju brdoviti oblici koji zauzimaju površinu od 1462 km² ili 66%, dok ravničarski oblici zauzimaju 744 km² ili 34% teritorije Regiona, u odnosu na polja regiona na severu duplo je veća.

1. Razvojni region Centar sastoji se od 299 naselja raspoređenih u ukupno osam administrativnih opština sa površinom od 2.215,52 km² ili 20,31% teritorije Kosova. Opština sa najvećim brojem naselja je Podujevo njih 77, zatim Lipjan sa 62 i Priština sa 43 naselja, dok Gračanica ima najmanji broj naselja 17 naselja (vidi tabelu 1)
2. Priština kao najveći urbani centar sa različitim funkcijama je od velikog značaja ne samo za region Centar, već i za celo Kosovo.

Postaje atraktivan za sve regione sa velikim brojem reprezentativnih delatnosti i raznolikim delatnostima tercijarnog i kvartarnog sektora.

Mapa 2. Razvojni region Centar

3.1.1 Populacija

Još jedna karakteristika Razvojnog regiona Centar su društveno-ekonomski procesi, koji su vezani za dinamičan razvoj stanovništva, kako u pogledu demografskog režima, koji se može smatrati ekspanzivnim, tako i mehaničkog rasta stanovništva. Ovo geografsko područje se odlikuje velikom gustinom naseljenosti od 236,6 stanovnika po km², otprilike jednom više od prosečne gustine Kosova. Stanovništvo od 517.723 stanovnika (29% celokupnog stanovništva Kosova) kategoriše geografsku oblast kao region sa najvećom koncentracijom stanovništva. Najveća opština je Priština (218.782 stanovnika), druga je Podujevo sa 82.023 stanovnika, zatim Glogovac sa 61.145 stanovnika, dok Gračanica ima najmanju populaciju od 12.229 stanovnika. Uprkos činjenici da opština Priština ima epitet administrativnog centra sa svim administrativnim, reprezentativnim i društveno-ekonomskim funkcijama, zauzima drugo mesto po gustini naseljenosti (418 st./km²). Najveću gustinu ima Kosovo Polje (475 st./km²), dok najmanju gustinu ima Gračanica sa 100 st./km². Društveno-ekonomske i administrativne aktivnosti koje se odvijaju na ovom geografskom području, uključujući administrativnu,

ekonomsku, obrazovnu, pravnu, zakonodavnu, diplomatsku, kulturnu i upravljačku funkciju na nacionalnom i lokalnom nivou, pomažu regionu da ima veliki potencijal za ekonomski razvoj, a dobra ponuda poslova. Stoga se može smatrati regionom sa razvojnom osovinom u Republici Kosovo.

Tabela1: Opštine i naselja Razvojnog regiona Centar. Statistički godišnjak Republike Kosovo 2021. Procena za 2020

	Opštine	Populacija	Površina km²	Gustina naseljenosti
1	Priština	218,782	523.13	418
2	Podujevo	82,023	632.59	130
3	Lipljan	57,928	338.41	170
4	Obilić	18.218	104.84	174
5	Drenica	61.145	275.63	222
6	Štimlje	27,450	134.42	204
7	Kosovo Polje	39,948	84.09	475
8	Gračanica	12.229	122.41	100
	Ukupno	517723	2215.52	233.6

3.1.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija

Razvojni region Centar u pogledu konfiguracijske strukture, razlikuje se od nizinskog područja, uglavnom u oblasti Prištine i Kosova Polja, koji morfotektonski pripada poplavnom području nizije, dok su glavni oblici morfogeneze rezultat tektonskih aktivnosti, nakon koje su nastali erozivni i akumulativni rečni tokovi. Viši delovi konfiguracije bili su podvrgnuti fluvijalnoj eroziji, što čini konfiguraciju fragmentisanijom i raznolikijom. Konfiguracija ove oblasti se sastoji od tri glavne geografske formacije: Kosovska ravnica, oblast Golak i oblast južne Drenice. Područje Golak se nalazi u istočnom delu RDC-a. Razlikuje se visokom konfiguracijom, gde je hipsometrijska amplituda između 800 i 1000. Preovlađuju mezozojske formacije, a manje paleozojske. Kosovska ravnica je regionalna celina, koju niska konfiguracija, ravan sa blagim uzvišenjem, sa obe strane reke Sitnice, čine ovaj prostor individualnim i specifičnim u okviru Centralnog regiona. Nadmorska visina se kreće od 540 do 600m. Kosovska ravnica dostiže dužinu od 40 km, dok je njena širina oko 20 km. Reka Sitnica je glavni element pejzažne fizionomije ovog područja. Kosovsko polje po svojoj geološkoj konstrukciji predstavlja homogen prostor sa novim formacijama kao što su nanosi peska i glineni pesak aluvijalne ravni Sitnice i njenih ogranaka. Sa obe strane Sitnice iznad aluvijalnih ravnica prostiru se pliocenski jezerski sedimenti, koji su predstavljeni peščanim ilovačama i laporcima. Deo oblasti ovog regiona je i Lap, koji je u poređenju sa područjem Kosova Polja nešto veći. Lapsko polje ima sve karakteristike Kosovske ravnice, kako u pogledu geneze i procesa koji su se pojavili kasnije, tako i u litološkoj konstrukciji. Južna Drenica ima raznoliku litološku strukturu gde se može susresti u skoro svim geološkim dobima. Stare paleozojske formacije imaju periferno proširenje. Predstavljeni su starim paleozojskim

4Statistički godišnjak Republike Kosovo 2021. Procena za 2020. godinu

filetima i škriljcima. Od mezozojskih sedimenata Jura je najrasprostranjenija, ali se mogu sresti i serpentini, dijabazno-šljunkovite formacije, kao i nove pliocenske formacije predstavljene laporcima, glinom, peskom i šljunkom.

3.1.3. Klima

Geografsko područje RRC-a, koje se nalazi između planina Kopaonik na severu i planine Šara na jugu, gde se isprepliću mnogi klimatski elementi koji su odredili da klima bude tranzitna. Stoga kažemo da je klima kontinentalna koju karakterišu egzotični i alpski uticaji, gde su leta topla, a zime hladne. Prosečna temperatura unutar zemlje varira između +25 °C (leto) i -10 °C (zima). Ovo područje karakteriše suva klima i godišnja količina padavina od oko 600 mm godišnje.

3.1.4. Vode

Razvojni region Centar ima malo površinskih voda. Glavna reka ovog geografskog područja je Sitnica. Njen tok ide uglavnom kroz polja sa brojnim meandrima i pruža se u pravcu sever-jug. Teče kroz najniži deo Kosova Polja do ušća reke Ibar. Sitnica je duga 90 km. Sastoji se od potoka Matice sa Sazlinom, reke Štimlje, reke Prištine, reke Lap (sa pritokama Kačandol, Dubnica i Batlava), reke Gračanice, reke Drenice. 1966. godine u srednjem toku Gračanice izgrađeno je veštačko jezero Badovac 1966. godine. Široko je 150-200 m i dugačko 3,5 km, sa akumulacijom od 26 miliona m³, koja se koristi za snabdevanje vodom Prištine i njene periferije. Jezero Batlava je takođe veoma važan element u fizionomiji Razvojnog regiona Centar. Jezero je široko 300 m i dugo 8 km, sa dubinom od 30 do 35 m, akumulira oko 40 miliona m³.

3.1.5. Zemljište i vegetacija

Zemljište i vegetacija su takođe važne komponente sa geografskom osnovom. Koristeći savremene agrotehničke alate, kontinuirano se doprinosi potpunoj promeni njihovog rasprostiranja, što je posledično uticalo na transformaciju geografskog prostora. U Razvojnog regionu Centar najrasprostranjenija su smeđa tla, koja su biološki vrlo aktivna i najviše se koriste za poljoprivredne kulture i šume. Manje rasprostranjena su, međutim, smonska zemljišta, koja su nekada bila jezerska zemljišta. Šume su rasprostranjene na oko 40% površine, a leže u perifernom delu regiona. Najviše dominiraju vrste nečetinarskih šuma uključujući bukvu, hrast itd. Leže u oblasti Gollak na severu i dopiru do izvora reke Lap. Ostale šume se nalaze u prigradskom području južne Drenice. Sve ove šume se prostiru na nadmorskoj visini od 700 do 800 m nadmorske visine.

3.1.6. Obrazovanje

Infrastruktura i kvalitet obrazovnih usluga u Razvojnog regionu Centar su na veoma dobrom nivou. Izgrađen je i renoviran veliki broj školskih i univerzitetskih ustanova. Prema statistici javnog obrazovanja 2020-2021, broj škola u Razvojnog regionu Centar u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 232, dok je u višem srednjem obrazovanju 31. Broj učenika u Razvojnog regionu Centar u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 72,563. U višem srednjem obrazovanju ima 22.338 učenika, dok je u stručnim školama njih 11.454 ili 51,25%.⁵

⁵Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/21, 2021.

Tabela2: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu

	Broj ustanova	2020/2021		Nastavnici	Administrativno osoblje Javno	Pomoćno osoblje	
		Javni	Privatni				
Predškolsko/vr tić	15	<5 godina	1793	3103	295	479	1004
		5 <6 godina	6961	1340			
Osnovno i niže osnovno	232		72563	3386	4732		
Višesrednje	31		22338	2324	1458		

Jedan od bitnih faktora u određivanju nivoa ravnog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka na nivou obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na društveno-ekonomski razvoj. U ovom delu analiziran je broj stanovništva starijeg od 10 godina prema stepenu obrazovanja. Podaci dati u Tabeli 3 u nastavku su podaci dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane Agencije za statistiku Kosova. Ovi podaci se takođe mogu ažurirati novim popisom stanovništva za koji se očekuje da će biti sproveden tokom ove godine (2021).

Tabela3: Nivo obrazovanja u Razvojnog regionu Centar. Izvor: Agencija za statistiku Kosova, statistika popisa iz 2011. godine.

Nivo obrazovanja Region Centar	Broj populacije po nivou obrazovanja	% populacije prema nivou obrazovanja
Postdiplomske studije	5385	1.2
Diplomci	40244	9.1
Više srednje obrazovanje	141275	31.8
Niže srednje obrazovanje	117336	26.4
Osnovno obrazovanje	63538	14.4
Nezavršeno osnovno obrazovanje	38303	8.6
Pismeni	22034	4.9
Nepismeni	16269	3.6

3.1.7. Infrastruktura

Geografski položaj Razvojnog regiona Centar, kojim prolaze važne saobraćajnice, omogućava dobru i veoma efikasnu komunikaciju. Pokrivene su skoro sve kategorije puteva, a ovaj region je klasifikovan kao centar železničke mreže Kosova, gde se odvajaju železnice koje povezuju druge regione, ali i one železničke pruge koje se povezuju sa zemljama regiona kao što je Republika Severna Makedonija i Republika Srbija.

Kao najvažnija kategorija putne infrastrukture je ona autoputeva koja se smatra drumskom saobraćajnom mrežom. Najvažnija je trasa autoputa Priština – Lipljan u pravcu Skoplja, koja pokriva ovaj region sa ukupno 18 km, zatim Priština – Trude (15 km) u pravcu Merdara. Dok su najvažniji regionalni putevi: Arllat – Priština, Priština – Mitrovica, Priština – Labjan, Trudë – Merdarë, Komoran – Carralevë i Komoran – Srbica. Ove kategorije puteva su izgrađene po

visokim standardima i podložne su redovnom održavanju. Imaju produžetak od 174 km u pravcu S-Sand I-Z.

Tabela4: Nacionalna i regionalna putna mreža

Opis	km
Regionalni put (Arllat - Priština) smer - Priština	27
Autoput (Priština - Trudë) smer - Podujevo	15
Autoput (Priština - Lipljan) smer - Skoplje	18
Regionalni put (Trude - Merdare) smer - Podujevo	40
Regionalni put (Priština - Babimoc) smer - Mitrovica	15
Regionalni put (Priština - Llabjan) smer - Gnjilane	30
Regionalni put (Komoran - Morina) smer - Srbica	17
Regionalni put (Komoran - Petreshtica) smer - Carralev	12
Ukupno	174

Lokalni putevi imaju najveću zastupljenost u odnosu na putnu infrastrukturu sa oko 60% koja povezuje naselja Regiona. *Železnička mreža* je regionalna sa glavnom stanicom u Kosovu Polju. Proteže se u pravcu sever-jug i istok-zapad, koji povezuje centralni region sa ostalim regionima. Produženje pruge u pravcu sever-jug je međunarodnog karaktera, jer se preko Severnog regiona povezuje sa srednjom i južnom Evropom, dok se kroz istočni region povezuje sa Severnom Makedonijom i Grčkom. Ova železnička pruga je železnička pruga u dužini od 188 km. Samo opština Štimlje kao deo ovog regiona nema pristup železničkoj mreži. Stanje železničke mreže nije dobro, a ulaganja u njenu rehabilitaciju su prilično neznatna. Uglavnom se rade na nivou selektivnog održavanja. Koristi se za prevoz putnika i tereta.

Od posebnog značaja za RRC je prostor međunarodnog aerodroma „Adem Jashari“ koji se nalazi u naselju Slatina u opštini Kosovo Polje. Udaljenost od glavnog grada do aerodroma je 20 km. U RRC-u, godišnji promet putnika iznosio je oko 35.000, dok je promet bio oko 300.000 po toni. Trend korišćenja železnice za prevoz putnika tokom 2020. godine beleži pad od oko 42%, dok teretni transport 26%. Jedina funkcionalna železnička linija u ovom regionu je ona iz Skoplja. Vodovod i kanalizacija - Broj naselja uključenih u sistem pijaće vode za ovaj region dostiže oko 70%, u sistem za prečišćavanje otpadnih voda 25%.

Što se tiče infrastrukture lokalnih puteva, rasvete, uključivanja u sistem pijaće vode i kanalizacije, detaljnije informacije su date u tabeli 5..

Tabela 5: Evaluacija rada opštine. Podaci iz evaluacione tabele za 2019. godinu.

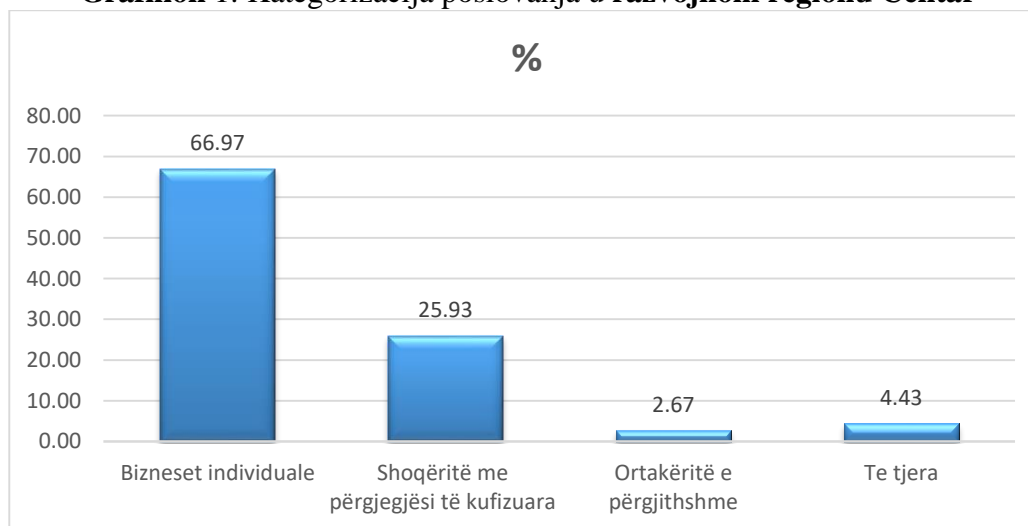
Opština	% asfaltiranih lokalnih puteva u opštinama	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u sistem vode za piće	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u kanalizacioni sistem	% dužine lokalnih puteva opremljenih javnom rasvetom
Pristina	50.24	91.00	0.00	29.14
Podujevo	71.96	58.15	78.48	7.91
Lipljan	53.19	40.28	97.35	17.43
Obilić	51.26	93.84	82.89	38.04

Drenica	74.47	63.68	77.00	8.55
Štimlje	86.50	67.00	64.69	24.42
Kosovo Polje	100	96.83	98.80	74.61
Gračanica	51.35	43.50	64.29	40.94

3.1.8. Razvoj ekonomije i poslovanja

Najistaknutiji poslovni profili u Razvojnem regionu centar su individualna poslovanja, zatim društva sa ograničenom odgovornošću i opšta partnerstva. Najrazvijeniji sektori su trgovina na veliko i malo, građevinarstvo i usluge. Regionalni razvojni centar ima najveći broj poslovnih koncentracija jer je glavni grad Kosova u ovom regionu i većina domaćih i stranih preduzeća je koncentrisana u glavnom gradu. U Regionalnom razvojnem centru registrovano je 68.133 preduzeća. Tipovi poslovanja obuhvataju različite sektore, kao što su: individualna preduzeća, strane kompanije, poljoprivredne zadruge, javna, društvena preduzeća, partnerska društva, opšta partnerstva, akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću. Pojedinačna preduzeća čine najveći broj u regionalnom centru sa broj od 45.626, zatim društva sa ograničenom odgovornošću 17.667 i opšta partnerstva 1.822 preduzeća.⁶

Grafikon 1: Kategorizacija poslovanja u razvojnem regionu Centar

Opština sa najvećim brojem preduzeća je Priština (65%), zatim Lipljan (12%), Obilić (8%), Podujevo (7%), Glogovac (3%), dok je najmanji broj registrovanih preduzeća u ovom regionu u sledećim opštinama: Štimlje, Kosovo Polje i Gračanica sa po 2%.

Tabela 6: Broj preduzeća po opštinama

Razvojni region Centar			
Br.	Opštine	Br. preduzeća	%
1	Priština	43977	65
2	Podujevo	4878	7
3	Lipljan	8410	12
4	Obilić	5110	8
5	Drenica	1907	3
6	Štimlje	1132	2

⁶Podaci prema KARB-u o broju preduzeća u 2018.

7	Kosovo Polje	1074	2
8	Gračanica	1645	2
	Ukupno	68133	100

Ekonomska / poslovna zona u ovom regionu je: Poslovni park u Glogovcu koji je proglašen ekonomskom zonom odlukom Vlade Kosova 18.08.2010. Park se nalazi na 22. kilometru duž magistralnog puta Priština - Peć, u selu Gornja Koretica. Park nudi idealnu lokaciju sa fizičkom infrastrukturom i kvalitetnim uslugama. Ima površinu od 24 ha koja nudi lokacije različitih veličina za preduzeća, uglavnom za proizvodni i uslužni sektor. Tu se nalazi oko 41 preduzeće (tabela 7). Svaka parcela ima direktan pristup glavnim saobraćajnicama Parka i ima individualne priključke na glavnu mrežu parka sa kanalizacijom, vodom, telefonom, internetom itd.

Tabela 7: Industrijska zona u Razvojnem regionu Centar 7

3.	Lokacija	4.	Opis	5.	Udaljenost od Prištine u km	6.	Površina Ha.	7.	Broj preduzeća
8.	Korrotica e Epërme, Drenica	9.	Poslovni park	10.	22	11.	24	12.	41
13.	Qylagë, Lipjan	14.	Industrijski park	15.	27	16.	56	17.	Nema podataka
18.	Shtime	19.	Tehnološki park	20.	30	21.	10.7	22.	11
23.	Lipjan, u blizini QMI	24.	Ekonomska zona	25.	13.5	26.	Nema podataka	27.	Nema podataka
28.	Babuš, Uroševac	29.	Ekonomska zona	30.	25	31.	Nema podataka	32.	Nema podataka

Industrijski park u Qylagë Lipljan je osnovan 2016. godine, sa površinom od 56 ha. Ministarstvo trgovine i industrije zajedno sa opštinom Lipljan započelo je ulaganje u regulisanje fizičke infrastrukture u ovoj ekonomskoj zoni – prva faza. U narednim godinama MTI planira da nastavi sa zajedničkim ulaganjem i finalizacijom fizičke infrastrukture u cilju stvaranja boljih uslova za poslovanje. Ovaj industrijski park je u početnim fazama investiranja u infrastrukturu i ima mali broj preduzeća u ovom industrijskom parku. Tehnološki park u Štimlju osnovan je 2013. godine, sa površinom od 10,70 ha. Tehnološki park u Štimlju se nalazi na drugom kilometru na autoputu Štimlje-Uroševac (M-25.3). Tehnološki park se nalazi u blizini grada, u blizini nacionalnog puta, na raskrsnici puteva Skoplje – Priština i Tirana. Ovaj tehnološki park ima fizičku infrastrukturu (putevi, vodovod, kanalizacija, atmosferska kanalizacija, trotoari i rasveta). Ovaj tehnološki park je bez poreza na građevinske dozvole i komunalne takse za poslovnu delatnost, dostupan prostor u zavisnosti od zahteva preduzeća u kojima postoji 11 preduzeća koja posluju svojom delatnošću. Takođe postoje ekonomske zone u Lipljanu kod QMI, ekonomske zone u Babušu. Pored infrastrukture u pojedinim

⁷Informacija ažurirana od strane “Analize funkcionisanja ekonomskih zona na Kosovu” Sastavilo Odeljenje za regionalno društveno-ekonomsko planiranje i analizu, Ministarstvo regionalnog razvoja, 2019.

industrijskim zonama, ostaje izazov privući investicije s obzirom na niz procedura za obezbeđivanje prostora u industrijskim zonama što demotivira potencijalne investitore. Važno je revidirati i preispitati politike, procedure i podršku koja se pruža domaćim i stranim investitorima na osnovu najboljih praksi u regionu.

3.1.9. Poljoprivreda

Razvojni region Centar ima značajan fond poljoprivrednog zemljišta od 93476 hektara ili 18,25% ukupnog poljoprivrednog zemljišta na Kosovu. U ovom regionu najveća površina korišćenog zemljišta je u Podujevu (24807 hektara), zatim Lipljanu (18547 ha), Glogovcu (15126 ha), Prištini (12976 ha), dok je Kosovo Polje na poslednjem mestu sa (4714 ha) korišćenog zemljišta (Tabela 8).

Tabela 8: Veličina korišćenog poljoprivrednog zemljišta u regionu Centar (Popis poljoprivrede 2014)

Opis	Korišćena površina poljoprivrednog zemljišta - Ukupno	Više od 0 i manje od 0,5	Od 0,5 do manje od 1	Od 1 do manje od 2	Od 2 do manje od 5	Od 5 do manje od 10	Od 10 do manje od 20	Od 20 do manje od 30	30 i više	Ukupno	%
Merna jedinica	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Kosovo Polje	4714	124	237	560	1074	747	711	219	1042	4714	5.04
Glogovac	15126	385	902	2362	4670	2614	1611	632	1950	15126	16.18
Gračanica	5659	57	191	624	1611	1347	688	264	876	5659	6.05
Lipljan	18547	364	804	1996	4246	3154	2714	1590	3679	18547	19.84
Obilić	5519	115	217	632	1403	990	726	551	885	5519	5.90
Podujevo	24807	584	1281	2865	6053	4617	3497	1941	3970	24807	26.54
Priština	12976	184	388	951	2449	2046	2082	1718	3158	12976	13.88
Štimlje	6128	166	339	795	1603	1203	684	454	884	6128	6.56
Ukupno	93476	1980	4360	10785	23109	16717	12714	7369	16443	93476	100.00
%	100.00	2.12	4.66	11.54	24.72	17.88	13.60	7.88	17.59	100.00	

RRC takođe karakteriše veliki broj poljoprivrednih gazdinstava. Sa ukupno 63103 (48,29%) poljoprivredne privrede, rangiran je kao region sa najvećim brojem poljoprivrednih gazdinstava na Kosovu. U ovom regionu prednjači opština Priština sa 35145 AH, dok je Podujevo drugo sa 9123 AH. Opština sa najmanjim brojem poljoprivrednih gazdinstava je Kosovo Polje sa njih 1760 (tabela 9).

Tabela 9: Poljoprivredna gazdinstva prema veličini korišćenog poljoprivrednog zemljišta, po opštinama, Kosovo, (Popis poljoprivrede 2014)⁸

⁸https://askdata.rks.gov.net/PXëeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__02%20Agriculture__Agricultural%20Household%20Survey/aeb01.px/?rxid=ae1fd74-f027-4e2f-b865-c820

	Korisna površina poljoprivrednog zemljišta - ukupno		Više od 0 i manje od 0,5 (ha)	Od 0,5 do manje od 1 (ha)	Od 1 do manje od 2 (ha)	Od 2 do manje od 5 (ha)	Od 5 do manje od 10 (ha)	Od 10 do manje od 20 (ha)	Od 20 do manje od 30 (ha)	30 i više (ha)
	Br. PG	%								
Priština	35145	52.89	7718	6446	8125	8232	2804	1104	376	340
Kosovo Polje	1760	2.79	463	350	410	353	108	56	9	11
Glogovac	6516	10.33	1429	1272	1685	1557	393	120	26	34
Lipljan	6143	9.73	1358	1177	1430	1383	465	198	65	67
Obilić	1928	3.06	466	314	448	462	145	55	24	14
Podujevo	9123	14.46	2196	1804	2050	1983	679	256	82	73
Štimlje	2488	3.94	628	497	573	533	173	48	19	17
Ukupno	63103		14258	11860	14721	14503	4767	1837	601	556
%	100.00		22.59	18.79	23.33	22.98	7.55	2.91	0.95	0.88

Poljoprivredna površina je u velikoj meri izložena društveno-ekonomskim aktivnostima, često na nekontrolisan način, što rezultira degradacijom zemljišta i njihovim uništavanjem promenom namene. Razvojni region Centar, kao i na celom Kosovu, doživeo je duboku degradaciju kao deo nekontrolisanog procesa bespravne izgradnje. Posledično, ovo je dovelo do gubitka poljoprivrednog zemljišta i njegovog pretvaranja u druge namene. Najveći udeo zauzimaju oranice sa oko 43%, zatim livade i pašnjaci (34,18%), šumska zemljišta (13,70%), višegodišnji zasadi i voćke sa po 1%, nekorišćena poljoprivredna zemljišta sa 3,25%, bašte 0,23% , dok najmanji udeo zauzimaju rasadnici i vinogradi sa po 0,02% (tabela 10.).

33. Tabela 10: Korišćenje zemljišta ⁹

Opis	Oranice - njive / ha	Vrtovi / ha	Livade i pašnjaci (uključujući zajedničko zemljište) / ha	Višegodišnji zasadi / ha	Voćnjak / ha	Vinogradi / ha	Rasadnici / ha	Neiskorišćeno poljoprivredno zemljište / ha	Šumsko zemljište / ha	Nepoljoprivredno zemljište / ha
Priština	55123	278	48379	1493	1422	35	36	4754	22832	4233
Kosovo Polje	3278	10	1398	28	27	0	0	85	191	255
Glogovac	8182	62	6692	190	185	0	0	530	4200	769
Gračanica	4990	11	616	42	38	1	3	90	135	258
Obilić	3414	9	2047	49	49	0	0	190	328	226
Podujevo	12317	82	12087	320	307	0	0	1060	5255	916
Štimlje	3686	20	2357	65	65	0	0	138	1566	298
Lipljan	10305	39	8091	112	94	13	5	360	1790	852
Ukupno	95357	510	75732	2299	2186	49	44	7207	30360	7808
%	43.04	0.23	34.18	1.04	0.99	0.02	0.02	3.25	13.70	3.52

Stočarstvo, kao važan pokazatelj privrednog razvoja, zauzima posebno mesto u kategorizaciji RRC-a, tako da ukupni fond od 53.605 grla goveda svrstava region kao jedan od najvažnijih za

⁹https://askdata.rks-gov.net/PXĚeb/pxĚeb/sq/askdata/askdata 02% 20Agriculture Agriculture% 20census% 202014 2% 20Land% 20Use / Tabela% 202_3.px / Tabela / TabelaVieĚLayout1 /? rxd = dfb 9873-45ce-80ef-50cb0eb7a8da

razvoj ovog sektora. Ako se uporedi sa brojem goveda na nacionalnom nivou, ispada da je oko 20,8% od ukupnog broja goveda iz RRC-a.

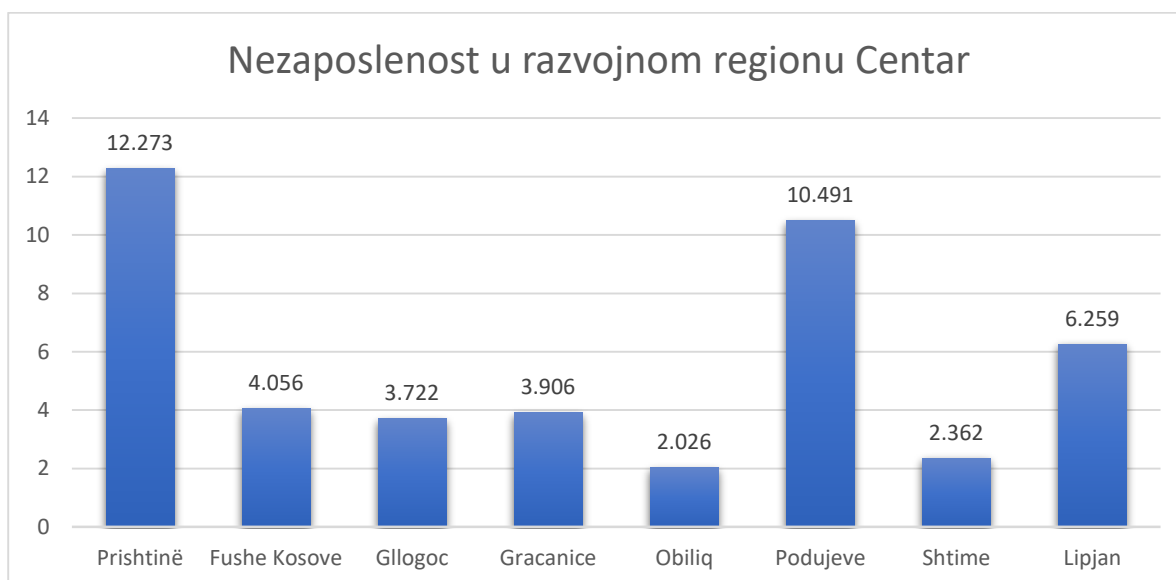
Tabela 11: Stoka po opštinama, Kosovo, 2014

	Ukupno goveda	Bivola	Ovce	Koze	Svinje	Konji, Magarci i	Živina	Ostale životinje	Košnice	Ukupno	%
Kosovo Polje	2266	-	1167	28	-	-	35784	-	1540	40785	5.38
Glogovac	12062	9	5787	1807	-	10	110304	197	3594	133770	17.65
Gračanica	908	-	851	266	5631	10	39090	176	1375	48307	6.38
Lipljan	9987	-	4414	1085	339	130	100550	-	2940	119445	15.76
Obilić	2629	-	1189	87	982	21	37563	-	1590	44061	5.81
Podujevo	14624	8	7528	630	-	65	149468	128	5084	177535	23.43
Priština	7266		5733	1275	307	11	95112	142	6535	116381	15.36
Štimlje	3863	-	1430	424	-	87	69957	-	1698	77459	10.22
Ukupno	53605	17	28099	5602	7259	334	637828	643	24356	757743	100.00
%	7.07	0.00	3.71	0.74	0.96	0.04	84.17	0.08	3.21	100.00	

3.1.10. Nezaposlenost i zapošljavanje

Razvojni region Centar ima najveći ekonomski potencijal za otvaranje radnih mesta, s obzirom na koncentraciju državnih institucija, stranih predstavništava i organizacija, kao i predstavništava domaćih i međunarodnih poslovnih kompanija. Međutim, sa nezaposlenošću se suočava i Razvojni region Centar. Prema podacima Zavoda za zapošljavanje, odnosno izveštaja za 2020. godinu, ukupan broj tražilaca posla u Razvojni region Centar je 45095 dok je ponuda radne snage 2320. Otuda se vidi značajan odnos i velika razlika između ponude i potražnje za poslom, iako mora se uzeti u obzir činjenica da ovi podaci ne odražavaju stvarnost na terenu jer se većina radne snage ne obraća biroima za zapošljavanje radi registracije.

Grafikon 2. Nezaposlenost po opštinama u Razvojnom regionu Centar, Izvor Zavod za zapošljavanje Republike Kosovo. Izveštaji 2021

Prosečna stopa nezaposlenosti: Prema Anketi o radnoj snazi, postoje podaci o nezaposlenosti prema starosti, obrazovanju, trajanju, metodama istraživanja, prethodnom radnom iskustvu, ekonomskoj aktivnosti, zanimanju kao i podaci o neaktivnom stanovništvu prema starosti i obrazovanju. Međutim, ovi podaci su samo na opštem nivou i stoga se ne mogu generisati podaci o nivou nezaposlenosti na lokalnom i regionalnom nivou. Nedostatak zvaničnih podataka o prosečnoj stopi nezaposlenosti, na lokalnom i regionalnom nivou, kao i lokalne i regionalne statistike o BDP-u koji su suštinski pokazatelji za izračunavanje stepena regionalnog razvoja i neravnoteže između regiona je izazov koji treba rešiti u budućnost.¹⁰

3.1.11. Prirodni resursi

Razvojni region Centar je bogat prirodnim jezerskim i rečnim resursima. Glavna veštačka jezera u Razvojni region Centar su jezero Batlava (Podujevo) sa veličinom od 3,27 km² i jezero Badovc (Priština) 2,57 km². Ova dva jezera se uglavnom koriste za vodu za piće, ali i za navodnjavanje. Razvojni region Centar je bogat mineralnim resursima, posebno lignitom i feroniklom, ali postoje i rezerve olova, cinka itd. Postojanje mineralnih sirovina predstavlja dobru priliku za razvoj mineralne i energetske industrije. Poznato je da je opština Obilić bogata prirodnim resursima koji je čine povoljnom ekonomskom zonom, veliki resursi uglja se eksploatišu i koriste za proizvodnju električne energije u elektranama Kosovo A i B. U opštini Podujevo postoji rudnik Dražanja koji se nalazi u selu Hertica. Ovaj rudnik je bogat olovom, srebrom, zlatom i cinkom. U rudniku nikla "Stara Čitakova" postoje dva izvora (mineralna tela): "Dushkaja" i "Suka". Geološke rezerve u dva rudnika (Gllavica i Čitakova) procenjuju se na oko 13 Mt sa prosečnim sastavom nikla 1,31% i kobalta 0,06% .^{17.11}

3.1.12. Turizam

Urbani i kulturni turizam su najviše razvijeni u Razvojnom regionu Centar, jer je glavni grad u ovom regionu i privlači posetioce iz različitih zemalja. Etnološki muzej, stambeni kompleks "Emin Gjiku" koji se nalazi u starom jezgru grada Prištine, spomenik Novorođenčetu i ideja da se oGrafikonva svakog 17. februara, učinili su ovaj spomenik atrakciju za turiste svake godine, koji cene ideju promene boja ovog objekta. Muzej Kosova, koji sadrži više od 50.000 različitih eksponata, osnovan je 1949. godine, a njegova zgrada u stilu austrougarske arhitekture datira

¹⁰Ministarstvo regionalnog razvoja, Strategija regionalnog razvoja 2020-2030, Priština 2020.

¹¹Isto.

iz 1989. godine, Kosovska umetnička galerija. Priština ima preko 30 drugih turističkih mesta. Opština Podujevo ima pogodne prostore za turizam. Jezero Batlava je atrakcija za posetioce. 66% teritorije opštine Podujevo obuhvata planine na kojima su još jedna atrakcija za posetu i pogodna za planinarenje. Ulpijana je spomenik kulturne baštine velike istorijske vrednosti u blizini Gračanice, grada osnovanog početkom drugog veka. Arheološka istraživanja dala su tragove predrimskog života i dokazuju da je Ulpijana nastavak ilirskog naselja i da je vrhunac privrednog i kulturnog razvoja ovog grada dostigao krajem III i početkom IV veka. Sve ovo čini Ulpijanu jednom od najomiljenijih turističkih mesta na Kosovu. U ovom regionu nalaze se i druga turistička mesta verskog kulturnog nasleđa kao što su razne džamije i crkve.¹²

3.1.13. Grad Priština-predstavnički i regionalni centar Kosova

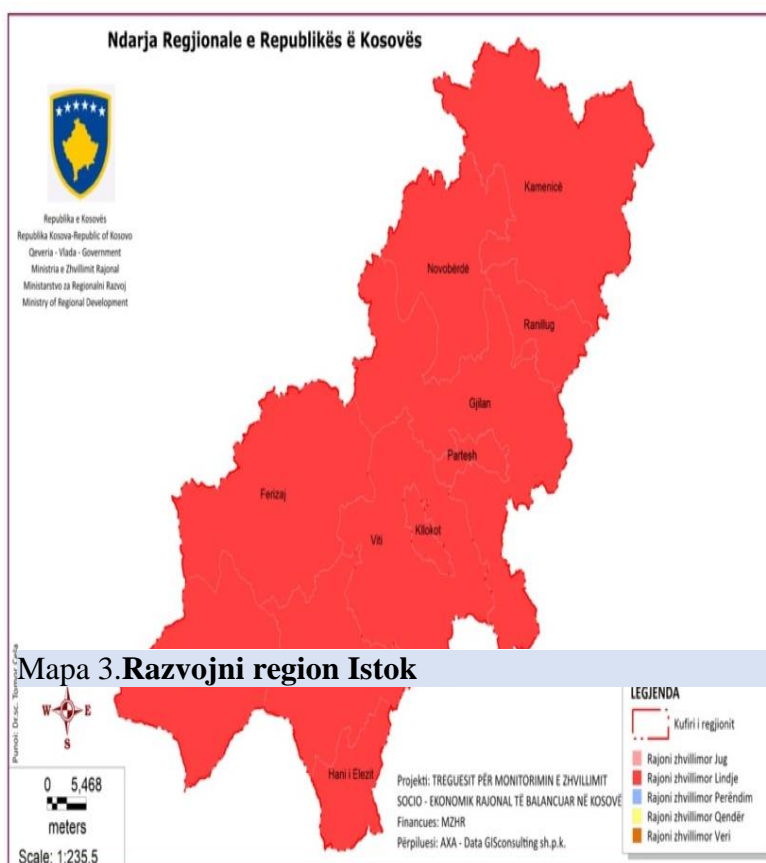
Grad Priština je jedan od najstarijih urbanih centara i glavni grad Republike Kosovo. Leži u dolinama reka Prištevka i Veluša, u oblasti između Kosovske nizije i planine Golak. Grad je razvijen na raskrsnici državnih i međunarodnih puteva koji ga povezuju sa susednim državama i unutrašnjosti Balkanskog poluostrva. U severnom pravcu, preko Mitrovice i Ibarske magistrale, povezuje se sa centralnim delom centralne i južne Evrope, preko magistralnog puta „Arber Džaferi“, ide južnim pravcem komunikacije sa Skopljem i Solunom, prema zapadu, Peć, povezuje se sa Crnom Gorom i stvara izlaz na Jadransko more, dok se nakon izgradnje autoputa "Ibrahim Rugova" povezuje sa Albanijom i Crnom Gorom, stvarajući dvosmerni pristup Jadranskom moru. Dobar geografski položaj omogućio mu je da ima važnu trgovačku, zanatsku, političku, administrativnu, obrazovnu, kulturnu i reprezentativnu funkciju. Koncentracija skoro svih funkcija kao što su administrativno-političke, kulturno-obrazovne i zdravstvene, društveno-ekonomske i reprezentativne, čine Prištinu reprezentativnim centrom ne samo ovog regiona već i cele Republike Kosovo. Razvoj grada povezan je sa funkcijama koje je obavljao u prošlosti i sadašnjosti. Kao urbani centar ima sve tercijarne i kvartarne funkcije razvijene do najvišeg stepena. Grad sadrži: Sedište Akademije nauka i umetnosti; Univerzitetski centar sa fakultetima, srednjim školama, objektima osnovnog i predškolskog obrazovanja. Pored toga, parlament, Vlada i sedišta raznih međunarodnih i diplomatskih institucija, arhiv, Narodni muzej i biblioteka, Univerzitetski klinički centar, centralna banka i veliki broj komercijalnih i mikrofinansijskih banaka; Agencija za statistiku, katastar, životnu sredinu, rudarstvo i minerale itd. nalaze se u Prištini. Raznovrsni obrti, specijalizovana trgovina, konsolidovana gastro mreža i gust saobraćaj dali su ritam i dinamiku urbanog centra sa visokim funkcionalnim kompetencijama, koji ide u fazu transformacije u metropolitansko područje.

Početkom XX veka Priština je imala 12000 stanovnika (1901), dok je popis 1981 godine pokazao da je porasla za oko 9 puta više (109208 stanovnika). U 2011. godini broji 211755 stanovnika ili oko 11 puta više. Dok prema proceni stanovništva (2020) ima 218.782 stanovnika.

3. 2. Razvojni region Istok

Razvojni region Istok je predstavljen kao geografska celina ne samo zbog svog južnog položaja, već i zbog morfologije, morfotektonike, geološke strukture i raznolikih klimatskih elemenata koji preovlađuju u ovom regionu. Administrativno gledano, na severoistočnom delu se graniči sa RRC, dok se u jugoistočnom delu zatvara sa granicom Republike Severne Makedonije. Geografski gledano, granica sa Makedonijom je prirodniija i definisana je Šarplaninom i planinskim kompleksom Karadak. Za razliku od RRC-a koji leži u pravcu sever-jug, RRI ima više istok-zapad koji od najzapadnijeg kraja opštine Štrpce do najistočnijeg kraja opštine Kamenica dostiže dužinu do 90 km. Geografski položaj, konfiguracija pretežno brdsko-planinskog terena (isključujući dolinu reke Morave sa blažom konfiguracijom) i prirodna predispozicija Morave omogućava dobru povezanost sa istočnim Kosovom (Preševska dolina). Dok se sa centralnim i zapadnim delom povezuje kroz klisuru Kačanik, dolinu reke Lepenac i Kosovo Polje, što je danas omogućeno pokrivenošću autoputem „Arber Džaferi“ i vodi do autoputa Ibrahim Rugova. Na istoj pruzi prolazi železnička pruga koja regionu daje obeležja komunikativnog i funkcionalnog prostora.

Razvojni region Istok se sastoji od 293 naselja raspoređenih u ukupno 11 administrativnih opština sa površinom od 2298,5 km² ili 21,08% teritorije Kosova. Opština sa najvećom površinom je Kamenica (416,61 km²), Gnjilane ima površinu od 391,84 km² i Uroševac kao najveći privredni centar regiona zauzima treće mesto sa 344,51 km², dok je opština sa najmanjom površinom Klokot sa 23,39 km².

3.2.1. Stanovništvo

Razvojni region Istok se izdvaja svojom manjom populacijom u odnosu na Razvojni region Centar i usko je povezan sa konfiguracijom kao prirodni faktor, gde se u najvišim delovima nalaze šume i pašnjaci dok su u nižim delovima otvorene agrarne površine u kojima je koncentrisan najveći broj velikog stanovništva. Druga karakteristika ovog regiona su socio-ekonomski procesi, vezani za dinamičan razvoj stanovništva, koji se smatra prilično visokim. Ovu geografsku oblast odlikuje velika gustina naseljenosti od 120 stanovnika po km², ili nešto niža od prosečne gustine Kosova, i otprilike jednom manja od prosečne gustine RRC-a. Stanovništvo od 325.971 stanovnika (18% stanovništva Kosova), ili oko 200.000 stanovnika manje od RRC-a, kategorizuje geografsku oblast kao treći region u smislu koncentracije stanovništva. Ovaj manji broj stanovništva u odnosu na region Centar se može objasniti niskom stopom ekonomskog razvoja. Opština sa najvećom populacijom je Uroševac (106.286

stanovnika), zatim Gnjilane sa 77.145 stanovnika, Vitina sa 47.896 stanovnika, Kačanik (34.672 stanovnika), dok ostale opštine kao deo ovog regiona imaju malu populaciju (ispod 10.000 stanovnika). Najmanji broj stanovnika je u Partešu (1.699 stanovnika). Uroševac ima najveću gustinu naseljenosti (308 st./km²), zatim Gnjilane (197 st./km²), dok Štrpce ima najmanju gustinu sa 27 st./km². Administrativne i društveno-ekonomske aktivnosti su samo na lokalnom nivou. Administrativne, ekonomske, obrazovne funkcije na svim nivoima, pomažu regionu da ima veliki potencijal za ekonomski razvoj,

Tabela: Stanovništvo i oblast u **razvojnem regionu Istok**. Statistički godišnjak Republike Kosovo 2021. Procena broja stanovnika za 2020..

Razvojni region Istok				
	Opštine	Stanovništvo	Površina u km²	Gustina naseljenosti
1	Gnjilane	77,145	391.84	197
2	Uroševac	106,286	344.61	308
3	Vitina	47,896	269.69	177
4	Kamenica	27,948	416.61	67
5	Novo Brdo	7,158	203.98	35
6	Kačanik	34,672	211.28	164
7	Elez Han	10,090	83.11	121
8	Štrpce	6,621	247.7	27
9	Ranilug	3,737	77.62	48
10	Klokot	2,719	23.39	116
11	Parteš	1,699	28.67	59
	Ukupno	325971	2298.5	141.8

3.2.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija

U pogledu morfologije konfiguracije, razvojni region Istok ima uglavnom brdsko-planinske forme sa nadmorskom visinom između 500 i 1000 m nadmorske visine. Područje Gollak leži na severu, skopski Karadak na jugu, a donji deo doline Morave e Binçes između njih, sa nadmorskom visinom između 600 i 700 m. S druge strane, RRI je otvoren prema Kosovskoj ravnicu, dok je u južnom delu zaključan Šar planinom, dok ga od Dukađinske ravnice deli Nerodimska planina. Gollaku zauzima severni deo Regiona, a u strukturi konfiguracije izdvajaju se vrhovi Žegovci (1070m), Veleglava (1181m), Kitka (1154m) i Rrafshi (1163m). Između ovih visokih tačaka, konfiguracija počinje da opada u pravcu Morave e Binçes, gde je rastojanje između njih i rečnih dolina podeljeno vertikalnom razdaljinom od 600-700m. Posebnost Regiona su brojni oblici erozije u gornjem delu i njihovi sedimenti u donjem delu polja. Skopski Karadak karakteriše se svim karakteristikama brdsko-planinske konfiguracije i nalazi se između doline Morave e Binçes na severu i Moravica na jugu. Najveći deo leži u Severnoj Makedoniji, dok je samo mali deo pokriven u ovom istočnom regionu. Leži u uskom području između Kačaničke klisure na reci Lepenac do klisure Končul u Moravi, u dužini od 48 km. Najviše tačke ovog prostora su: Maja Kopilača (1490 m), Černi Vërr (1219 m), Topan (1178 m) itd. Geološki gledano, uglavnom je predstavljen predkambrijskim gnajns stenama. Paleozoik takođe ima prilično veliki opseg i predstavljen je filitom, seritom i granitnim škriljcem. Donji deo Moravske ravnice predstavljen je kao još jedan element fizionomije konfiguracije ovog regiona i nalazi se između 450 i 500 m nadmorske visine. U donjem delu Moravske ravni preovlađuju novi sedimenti i neogeni jezerski sedimenti. Konglomerati, pesak i plesitocenski šljunak prisutni su na uskom području oko doline Morave..

3.2.3. Klima

Zbog geografskog položaja i konfiguracijske orografije konfiguracije, okružena planinama u južnom i severoistočnom delu, kao i dolinom reke Lepenac koja se otvara u pravcu Kosova Polja, istočni region se razlikuje od centralnog regiona. Klima je promenljiva kontinentalna, ali u planinskim delovima ima svoje elemente i karakteriše se promenljivom planinskom klimom, gde je leto toplo, a zima hladna. Prosečna temperatura tokom godine varira od +21°C (jul - leto) do -2,1°C (januar - zima)¹³. Ovo područje karakteriše suva klima i godišnja količina padavina od oko 590 mm godišnje. Male promene prosečnih mesečnih, godišnjih temperatura i njihovih amplituda u glavnim gradovima regiona (Gnjilane, Uroševac, Kamenica i Štrpce), više su posledica njihovog geografskog položaja. Najviša prosečna godišnja temperatura je u Gnjilanu (10,4), dok je najniža u Uroševcu (10,2), zbog veće konfiguracije koja sprečava prodor severnih vetrova. Deficit padavina je još jedna karakteristika ovog regiona. Povećava se količina padavina od ravničarskog dela prema planinskim područjima. Dok je u delu Gnjilana količina padavina na minimalnim vrednostima (580mm), Uroševac (673mm), u pravcu Kamenice beleži blagi porast na 590mm, dok su u pravcu Karadaka od Skoplja povećane za oko 1,4 puta,

3.2.4. Vode

Konfiguracija i hidrografske predispozicije su dva bitna geografska elementa u definisanju ovog regiona. Ovo područje izdvaja gornji deo sliva Morave i njenih pritoka, koji zauzima površinu od 1156 km². Dakle, definisan je kao glavni geografski element srednjeg dela Regiona, odnosno opštine Gnjilane. Za razliku od centralnog i severozapadnog dela Regiona koji se razlikuje po deficitu površinskih voda, južni deo regiona Istok je bogatiji vodotocima. Lepenac je glavni tok ovog geografskog područja i jedina reka na Kosovu koja pripada slivu Egejskog mora. Nastaje na Ošljaku (2212 m) na Šar-planini. Glavni krak Lepenca je Nerodimka koja se izdvaja ne samo po dužini (41 km) već i po velikim prilivima. Između ostalog, značaj voda južnog dela regiona može se sagledati iz energetske ugla i navodnjavanja zemljišta. Energetski potencijal Lepenca u prosečnim proticajima je procenjen na 23 MW i može se iskoristiti u Kačaničkoj klisuri. Ali to je već nemoguće jer je u značajnom delu izgrađen autoput Arbër Xhaferi duž korita Lepenca, kao i trasa železničke pruge Priština-Skoplje. Stoga je najveći značaj voda ovog regiona koncentrisan na navodnjavanje zemljišta. Izgradnjom akumulacionog sistema Firaja na Lepencu, Region je ušao u mrežu sistema Ibar-Lepenac za navodnjavanje zemljišta u Kosovu Polju.

3.2.5. Zemljište i vegetacija

Korišćenje zemljišta u centralnom i severozapadnom delu regiona izdvajaju se homogenim pedologijama u kategorije i male kategorizacione jedinice. Preovlađuju preferencijalna smeđa tla i smeđa tla u krečnjaku i dolomitu, a u manjoj meri fluvijalna i smonika tla. Sve spadaju u plodna i manje plodna tla. Dok se na jugozapadu, uglavnom u planinskom delu, nalaze skeletna tla boje kestena u kristalnim grebenima. Ove formacije i zemljišta kestenjastog tipa obuhvataju delove planine Šar Planine i Balkana Kodža. U donjem delu Kosova Polja, rasprostranjena su aluvijalna zemljišta i smonica. Šume, u kategorijama neobrađenih površina, šume sa 42,2% su diferencirajući elementi centralnog, severoistočnog i južnog dela Regiona. Pošumljene površine imaju veći obim u Karadaku, Skoplje. To su šume srednjeg razvoja i žbunastog tipa. Od vrsta prevladavaju hrast Valonia (valanidhi), italijanski hrast (shpardhi) i austrijski hrast

(qarri), dok se cirona javlja manje. Pašnjaci pokrivaju 14,1% površine ili tri puta manje od šuma. Nalaze se u najvišim delovima konfiguracije. Zajedno sa livadama zauzimaju oko 18% površine ovog geografskog prostora i čine glavnu hranljivu bazu stočarstva. Dok na području Lepenčkog basena leži relativno širok pojas šuma. Procenjuje se da šume i grmlje pokrivaju oko 47% ovog sliva. Pašnjaci i livade čine manje površine sa oko 28% površine. Mnogo je manje polja i vrtova. Otprilike polovina gornjeg dela Lepenca je sa četinarskim šumama, dok je drugi deo sa pašnjacima i neproduktivnim zemljištem. Na nadmorskim visinama između 1500 - 1600 nadmorske visine leže borovi, dok se u ostalim delovima susreću šiblje i bukove šume..

3.2.6. Obrazovanje

Infrastruktura i kvalitet obrazovnih usluga u Razvojnom regionu Istok je na veoma dobrom nivou. Izgrađen je i popravljen veliki broj školskih i univerzitetskih ustanova. Prema statistici javnog obrazovanja 2020-2021, broj škola u Razvojnom regionu Istok u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 170, dok je u višem srednjem obrazovanju 28. Broj učenika u EDR u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 40.790. Broj učenika u višem srednjem obrazovanju je 15.105 od kojih je 7.486 ili 49,56% u stručnim školama.

Tabela 12: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja u **Razvojnom regionu Istok**. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

	Broj institucija	Učenici		Nastavno osoblje	Administrativno osoblje Javni	Pomoćno osoblje
		Javni	Privatni			
Predškolsko / vrtići	9	0 <5 godina	697	696	96	334
		5 <6 godina	3935	215		
Osnovne i niže srednje škole	170		40790	602	3606	
Više srednje škole	28		15105	158	1044	

Jedan od bitnih faktora u određivanju nivoa ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka o stepenu obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na socio-ekonomski razvoj. U ovoj sekciji analiziran je broj stanovništva preko 10 godina prema nivou obrazovanja. Podaci dati u tabeli 14 ispod su dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku..

Tabela 13: Nivo obrazovanja u **Razvojnom regionu Istok**. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku

Nivo obrazovanja u Razvojni region Istok	Broj stanovništva po stepenu obrazovanja	% stanovništva prema stepenu obrazovanja
Postdiplomske studije	1210	0.9
Diplomci	19059	6
Više srednje obrazovanje	91808	29.1
Niže srednje obrazovanje	96589	30.5
Osnovna škola	49234	15.5
Nezavršena osnovna škola	28747	9.1

Pismeno	16781	5.2
Nepismeno	11966	3.7

3.2.7. Infrastruktura

Geografski položaj Razvojnog regiona Istok kojim prolaze važne saobraćajnice omogućava dobru i prilično efikasnu komunikaciju. Pokrivene su skoro sve kategorije puteva. Takođe u centralnom i jugozapadnom delu Regiona se nalazi takozvana Jadranska železnica. Najvažnija kategorija putne infrastrukture su autoputevi koji se smatraju drumskim saobraćajnim čvorištem. Najvažnija je trasa autoputa (Priština - Lipljan - Elez Han) u pravcu Skoplja koji pokriva ovaj region sa ukupno 40 km, zatim regionalni put Priština - Labjan - Gnjilane - Končulj, pravac - Bujanovac (43 km), put Gnjilane - Muqibabë Regionalni put (15.5km) pravac ka Preševu, Gnjilane - Kamenica Regionalni put (27km), Gnjilane - Uroševac Regionalni put (34km),

Tabela 14: Mreža državnih i regionalnih puteva u razvojnom regionu Istok

Opis	Km
Autoput (Lipjan- Elez Han) smer - Skoplje	40
Regionalni put (Llabjan - Gnjilane - Končul) smer – Bujanovac	43
Regionalni put (Gnjilane - Muqibabë) pravac - Preševo	15.5
Regionalni put (Gnjilane - Kamenica)	27
Regionalni put (Gnjilane - Uroševac)	34
Regionalni put (Carina - Globočica)	23
Regionalni put (Vitina-Uroševac)	21.6
Ukupno	182.5

Najveću zastupljenost u odnosu na putnu infrastrukturu imaju lokalni putevi sa oko 60% koji povezuju naselja Regiona. Železnička mreža je međunarodnog karaktera, koja povezuje centralni region sa ostalim regionima. Produženje pruge u pravcu sever-jug ima međunarodni karakter, jer se preko Severnog regiona povezuje sa srednjom Evropom, dok se kroz Istočni region povezuje sa Severnom Makedonijom i Grčkom. Ova železnička pruga je jednokolosečna i prolazi kroz Region u dužini od 40 km. Stanje železničke mreže nije dobro, a ulaganja u njenu sanaciju su prilično neznatna. Uglavnom su na nivou selektivnog održavanja. Koristi se za prevoz putnika i robe.

Detaljne informacije o lokalnim putevima, njihovoj rasveti, uključivanju u sistem pitke vode i kanalizaciju date su u tabeli 16 ispod..

Tabela 16: Statistika infrastrukture za **razvojni region Istok** po opštinama. Izvor: Opštinski sistem upravljanja učinkom. Tabela za 2019.

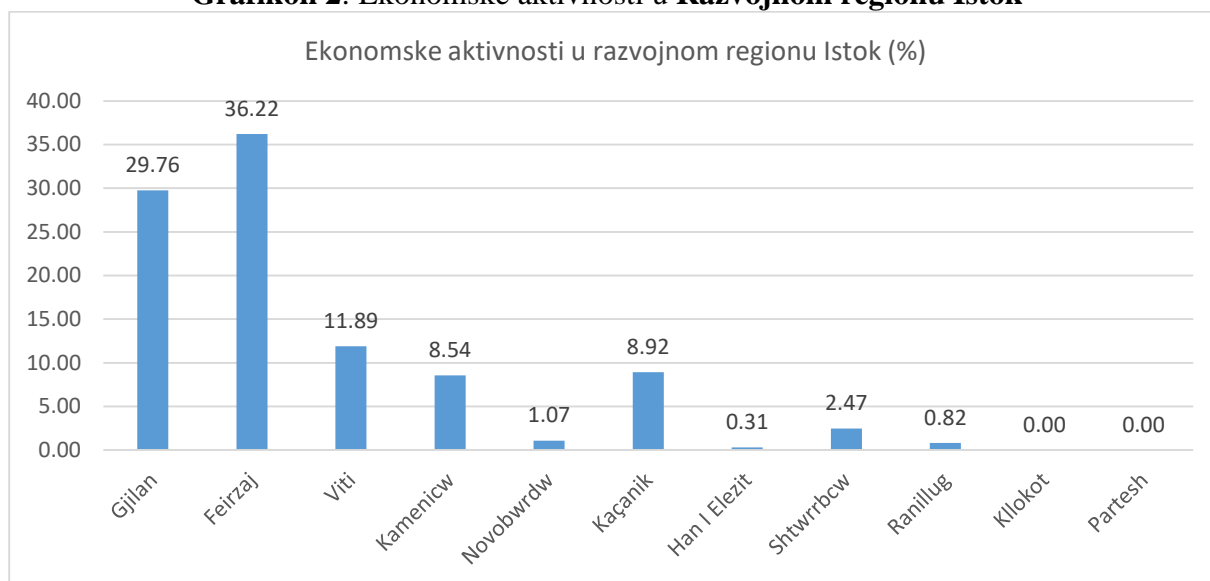
Opština	Asfaltirani lokalni putevi u opštinama u %	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u sistem pijaće vode	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u kanalizacioni sistem	% dužine lokalnih puteva opremljenih javnom rasvetom %

Gnjilane	72.00	99.22	76.57	47,10
Uroševac	74.25	94.99	92.37	52.97
Vitina	77.66	53.29	54,12	52.64
Kamenica	52.45	45,16	28.07	17,18
Novo Brdo	54.23	68.86	86.11	8.52
Kaçanik	81.57	69.48	69.48	13.45
Elez Han	100.00	91.09	93.55	90.37
Štrpce	92.37	100.00	97.79	55.56
Ranilug	73.52	100.00	76.78	40.71
Klokot	93.39	0.00	93.33	90.00
Parteš	56.72	29,12	29,12	85.65

3.2.8. Razvoj ekonomije i poslovanja

uglavnom individualne delatnosti, ali imamo i značajan broj društava sa ograničenom odgovornošću i opštih partnerstava. Najrazvijeniji sektori su trgovina na veliko i malo, građevinarstvo i usluge. Region Istok je na drugom mestu po koncentraciji poslovanja jer ovaj region obuhvata dva glavna centra Kosova. 18,24% preduzeća registrovanih na Kosovu registrovano je u Razvojnom regionu Istok.

Grafikon 2: Ekonomske aktivnosti u Razvojnom regionu Istok

Opština sa najvećim brojem preduzeća je Uroševac (36,22%), zatim Gnjilane (29,76%), Vitina (11,89%), Kačanik (8,92%), Kamenica (8,54%), dok je najmanji broj registrovanih preduzeća u ovom regionu u opštinama Štrpce (2,47%), Novo Brdo (1,07%) i Ranilug (0,82%) (grafikon 2).¹⁴

3.2.9. Poljoprivreda

Korišćenje zemljišta -Kao važan pokazatelj ekonomskog razvoja od velikog je značaja za procenu razvojnih mogućnosti poljoprivrednog sektora. Razvojni region Istok ima značajan fond poljoprivrednog zemljišta od 214,094 hektara ili 14,05% od ukupnog poljoprivrednog zemljišta na Kosovu. U ovom regionu, Gnjilane (36,5%) ima najveću površinu korišćenog

¹⁴Podaci prema KARB-u o broju preduzeća u 2018.

zemljišta, zatim Uroševac (32,95%), Vitina (8,46%), Kamenica (8,45%), dok Novo Brdo, Elez Hani, Štrpce imaju najmanje. Ranilug, Parteš i Klokot imaju manje od 5% površine.

Tabela 15: Veličina korišćene površine poljoprivrednog zemljišta u **RRI** (izvor: Kosovska agencija za statistiku, poljoprivredni popis 2014.)

Opština	br. poljoprivredne ekonomije	%	Površina (ha)	%
Novo Brdo	1267	2.22	6441	3.00
UROŠEVAC	22180	38.94	70544	32.95
Elez Han	656	1.15	2582	1.20
Kačanik	2908	5.11	10157	4.74
Štrpce	1355	2.38	4806	2.24
GJILANE	18663	32.77	78281	36.5
Kamenica	3069	5.39	18110	8.45
Klokot	511	0.9	1567	0.73
Parteš	505	0.89	1129	0.52
Ranilug	826	1.45	2345	1.09
Vitina	5014	8.8	18132	8.46
Ukupno	56954	100	214094	100.0

34. Razvojni region Istok takođe karakteriše veliki broj poljoprivrednih gazdinstava. Sa ukupno 56.954 poljoprivrednih gazdinstava, rangiran je kao drugi region sa najvećim brojem poljoprivrednih gazdinstava na Kosovu. U ovom regionu prednjači opština Uroševac sa 38,94%, dok je druga Gnjilane sa 32,77%. Ostale opštine imaju manji broj poljoprivrednih gazdinstava sa manje od 5,5% (tabela 17).

Stočarstvo kao bitan pokazatelj privrednog razvoja zauzima posebno mesto u kategorizaciji RRI, te ukupno stočarstvo od 45.092 grla svrstava Region u jednu od najznačajnijih za razvoj ovog sektora. U poređenju sa brojem goveda na nacionalnom nivou, ispada da je oko 17,66% od ukupnog broja goveda iz RRI (Tabela 17.).

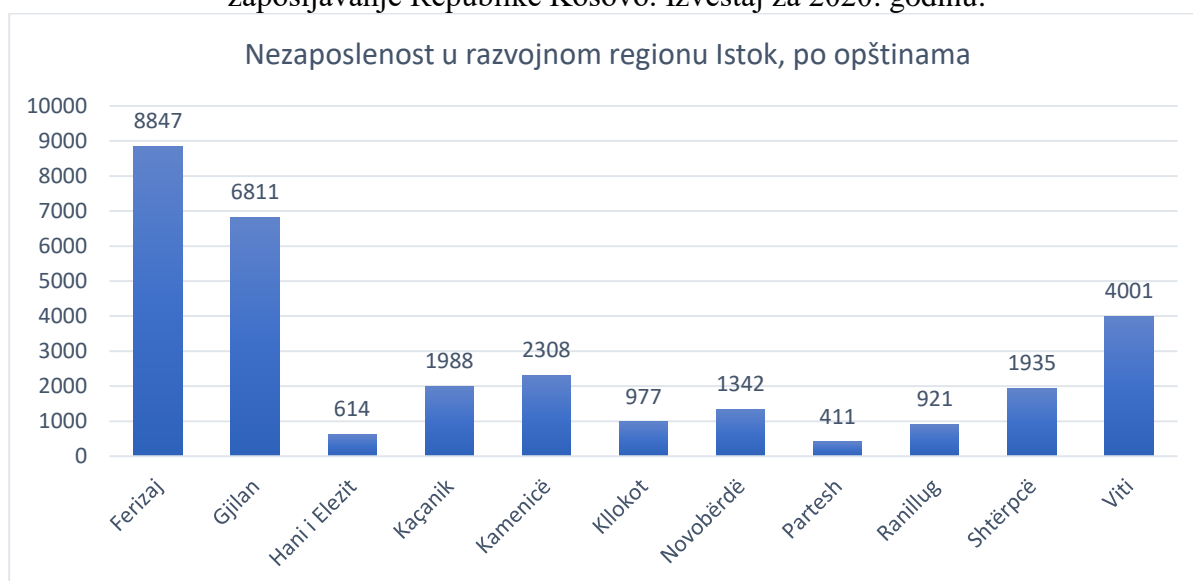
Tabela 16: Broj stoke u **Razvojnem regionu Istok** po opštinama (Izvor: Kosovska agencija za statistiku, poljoprivredni popis 2014.)

Opštine	Stoka	%	Bivo	Ovce	Koze	Svinje	Konji, magarci i mazge	Živina	Ostale životinje	Košnice
Uroševac	9762	21.65	11	11403	637	-	169	160867	134	49
Gnjilane	7148	15.85	k	9340	2225	1389	73	234579	239	34
Elez Han	1374	3.05	-	896	157	-	85	4377	-	7
Kačanik	6048	13.41	6	4586	1123	-	257	25279	k	20
Kamenica	7078	15.70	23	5980	1134	723	26	54677	191	43
Klokot	342	0.76	-	363	98	2359	3	11245	k	2
Novo Brdo	2733	6.06	-	2823	2093	3786	17	48151	101	21
Parteš	320	0.71	-	189	105	2626	21	13932	k	
Ranilug	522	1.16	k	718	421	2309	5	18737	241	8
Štrpce	1560	3.46	-	1555	459	764	134	13132	k	16
godina	8205	18.20	24	15403	1539	284	162	134873	336	26
Ukupno	45092	100.00	64	53256	9991	14240	952	719849	1242	233

3.2.10. Nezaposlenost i zapošljavanje

Ljudski resursi u Razvojnom regionu Istok predstavljaju važan faktor za razvoj privrednih aktivnosti. Ekonomski izazov sa kojim se ovaj region suočava je nezaposlenost. Fenomen nezaposlenosti najzastupljeniji je među mladima. Ukupna potražnja za radnom snagom uvelike premašuje mogućnosti koje nudi tržište rada. Stoga se smatra da su mogućnosti zapošljavanja ograničene, posebno među mladima nakon diplomiranja. S obzirom na veliki broj mladih diplomaca, bilo bi neophodno da opštine izrade godišnje programe za realizaciju stručne prakse mladih. Prema podacima Agencije za zapošljavanje (izveštaj za 2020. godinu), ukupan broj tražilaca posla u istočnom regionu je 30.155, dok je ponuda posla 2.359. Najveći broj tražilaca posla je u opštini Uroševac 8.847 i nastavlja se sa opštinom Uroševac. 6,811, Vitina 4,001, Kamenica, 2,308, Kačanik, 1,988, Štrpce, 1,935, Novo Brdo, 1,342, Klokot 977, i Ranilug 921 i Parteš 411 (grafikon 3)¹⁵

Grafikon 2: Nezaposlenost u razvojnom regionu Istok, po opštinama (izvor: Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo. Izveštaj za 2020. godinu.

3.2.11. Prirodni resursi

Prirodni resursi su veoma važan faktor za ekonomski razvoj. Razvojni region istok poseduje jezera i reke kroz koje može stvoriti uslove za razvoj različitih privrednih delatnosti. Ovaj region karakteriše zadovoljavajući kapacitet vode i drugih prirodnih resursa. Najveće reke u regionu su: Lepenac, Nerodimka i Binačka Morava. Ovaj region je takođe bogat mineralima i rudama kao što su: olovo, cink, srebro, zlato, bakar, hrom, gvožđe, magnezijum, lignit, ukrasni kamen, mermer, kaolin, granit, kvarcni pesak, glina. U ovom regionu se izdvaja rudnik Artana, koji ima visok procenat ovih minerala i ruda. Najznačajniji izvor Mn, prema podacima kompleksa Trepča, nalazi se na području postojećeg rudnika Artana gde je izmenom Pb-Zn nastala mineralizacija Mn-Fe. Procenjeni resursi mangana u ovoj oblasti su oko 5 miliona tona rude, sa sadržajem od oko 22% Mn. Valorizaciji rude Mn sa ove lokacije treba da prethode tehnički pregledi stanja i mogućnosti pristupa zatvorenom rudniku Mn, kao i programsko

¹⁵Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo, *Zapošljavanje i stručno osposobljavanje 2020, 2021.*

istraživanje mogućnosti i uticaja koncentracije Mn iz rude u koncentrat, metodama flotacije i magnetnim metode koncentracije.¹⁶

3.2.12. Turizam

Razvojni region Istok ima veliki potencijal za zimski seoski i rehabilitacioni turizam. Među turističkim potencijalima istočnog regiona vredi istaći: ski centar u Brezovici, termalno-mineralne kupke u Klokotu, zamak Novo Brdo itd. Vredni objekti iz antičkog doba i prilično atraktivni za posetu su: Dardanska crkva u planinama između sela Komoglava-Sojevo i starog sela, vodovod ilirsko-rimskog perioda u selu Komoglava, ilirski tumul (groblje) u selu Varoš, vodenica Nika koja radi još od 1321. godine i račvanje reke Nerodime kao redak prirodni fenomen. Ovaj region ima veliki potencijal za razvoj zimskog turizma, zasnovanog na ranoj tradiciji koja je direktno povezana sa povoljnim topografskim i klimatskim uslovima za razvoj ovog vida turizma. Velike planine prekrivene snegom do 280 dana u godini i blizina drumskog saobraćaja sa susednim zemljama čine region Istok prilično povoljnim za turizam. Najvrednije turističko područje u regionu Istok je Brezovica, koja je deo Nacionalnog parka Šar Planina. Planinski lanac Brezovica prostire se na površini od 39.000 hektara, sa visokim alpskim planinskim terenom i šumama. Ski centar u Brezovici, na Šar-planini, nalazi se između 1.700 i 2.500 metara nadmorske visine. Nacionalni park Šar Planina karakteriše lepota i posebne prirodne vrednosti (biološke, najvrednije turističko područje u istočnom regionu je Brezovica koja je deo Nacionalnog parka Šar Planina. Planinski lanac Brezovica prostire se na površini od 39.000 hektara, sa visokom alpskom planinom teren i šume Skijaški centar na Brezovici, na Šar planini nalazi se između 1.700m i 2.500m nadmorske visine. Nacionalni park Šar Planina se odlikuje lepotom i posebnim prirodnim vrednostima (biološkim, biogeografskim, geološkim, geomorfološkim, hidrološkim i klimatskim) koji su od posebnog turističko-rekreativnog značaja. Opština Kamenica ima sela oko vrha Kika, Gmica, Kranidel i okolinu koja su potencijalno relevantna za aktivnosti i investicije za razvoj turizma tokom zimske sezone. Pružaju razumne mogućnosti za investicije u hotelske kapacitete, ski centar, kao i letnji turizam. Ova mesta su deo planinskih područja koja imaju retke prirodne lepote. Ovi prostori se mogu koristiti tokom letne i zimske sezone za razvoj planinarskog sporta, planinskog kampovanja, kao i razne oblike rehabilitacije. Priroda Elez Hana je veoma jedinstvena sa dva planinska masiva Šar i Karadak, koji ispunjavaju svaki horizont. Doline reka Dinča i Lač su takođe posebna turistička atrakcija u ovoj opštini. Deo prirodnih vrednosti u opštini Elez Hani, kao potencijal za turizam, su i stare i nove kulturne vrednosti kao što je kompleks groblja šehida u Pusteniku, uređen i održavan, koji se prepliće sa prirodom i Šarom povećava mogućnosti za razvoj turizma. U ovoj opštini, kao deo liste kulturnog nasleđa za privremenu zaštitu odobrenog od strane Ministarstva kulture, omladine i sporta, pominju se naselje Brave u Pusteniku, naselje Dacëve u Pusteniku, kompleks kuća u naselju Bushët e Poshtëm, Stara džamija u Elez Han, džamija u Kriveniku itd. Postoje mogućnosti za izgradnju bazena za uzgoj ribe na ravnim mestima, posebno oko reka kao što su Hogošt, Šipašnica, Kriva Reka. Opština Ranilug, ima atraktivna mesta za razvoj prirodnog turizma kao što su planinske šume, beli bor površine oko 270 hektara, koja se nalazi na periferiji Raniluga i može se koristiti za prirodnu rekreaciju, banjski i rekreativni turizam. Selo Ropotovâ nudi dobre uslove za planinarenje, biciklizam i motociklizam, kao i jahanje. Opština Gnjilane ima potencijale prirodnog nasleđa kao što su planinski predeli Karadaka, šumski predeli Žegovca, Slubica sa brdsko-planinskom konfiguracijom i bogatom florom i faunom. U ovom kraju poznata su terme Uglari, Mireš i Dunav. Multidimenzionalni kulturni festival "Flaka e Janarit", koji počinje 11. januara u Gnjilanu simboličnim paljenjem baklje, a završava se 31. januara poznat po raznim kulturnim aktivnostima. Muzej grada Gnjilana, koji je poznat i kao objekat "Kajmekamllak", koji se

¹⁶Ministarstvo regionalnog razvoja, Profili razvojnih regiona na Kosovu, Priština, oktobar 2019. proleće
http://kryeministri-ks.net/ep-content/uploads/docs/Strategjia_Minierare_e_Republikes_se_Kosoves_2012-2025.pdf

nalazi u centru grada, izgrađen u XIX veku, veoma atraktivan objekat za posetu. Nekropola Ilirske grobnice Laštica koja se nalazi severoistočno od grada Gnjilana je atraktivan spomenik istorijskih vrednosti. Među ostalim objektima od istorijske vrednosti su dvorac Pogragja, crkva u Lisočkoj, dvorac Mireš, dvorac Pidić, dvorac Perlepnica, crkva Svete Ane u gornjem Dunavu, crkva Svetog Nikole u Naselje Varoš, Sela Boževc, Rajanovc, Kormnjan, Domorovc, imaju bogatu floru i faunu i dobre uslove za izlete, eko rekreaciju, seoski, lovni i druge oblike prirodnog turizma. Turističke atrakcije u opštini Ranilug su kulturni i sportski događaji poput "Vidovdanskih igara" u Ropotovu i igre 1. maja. Ovaj region nudi odlične turističke mogućnosti kao što su: skijanje, eko-turizam, padobranstvo sa planinske visine, brdski biciklizam, penjanje po stenama, planinarenje, jahanje, itd.¹⁷

3.2.13. Grad Uroševac je ekonomski centar razvojnog regiona Istok

Uroševac, kao urbani centar, leži u južnom delu Kosova Polja (Kosovska ravnica). U njegovoj blizini prolazi reka Nerodimka, važna pritoka Lepenca, koja se u geografskoj literaturi izdvaja po račvanju kao retka geografska pojava. Kao lokalitet, relativno je nov i njegovo postojanje je povezano sa karavanskim putem, koji je povezivao Skadar sa Kosovom i Skopljem. Kao lokalitet postao je poznat izgradnjom hana Feriz Shahsivar, koji je 1836. godine imao važan položaj "Ami Bue". Izgradnjom železnice 1873. godine, Uroševac počinje svoj brzi razvoj. Uroševac, iako ima arhitekturu sa orijentalnim elementima, kasnija gradnja sa pravim i dugim putevima, sa savremenim zgradama i trgovima, sve više uzima elemente urbanizacije tog vremena. Železnička pruga delila je grad na dva dela, severni i južni deo. Danas je grad zahvatio talas neplanske izgradnje koji je ozbiljno narušio fizionomiju grada.

Do Drugog svetskog rata Uroševac nije imao nikakve industrijske pogone. Kasnije je postao jezgro razvoja industrije. Zahvaljujući sirovinama koje nudi poljoprivreda, uglavnom se razvila prehrambena industrija (ulje, margarin i keks), dok su šumske površine uticale na razvoj drvne industrije. Osim toga, razvijena je metalna industrija (industrija cevi) i elektroindustrija (navodnjavanje).

Brojne funkcije koje Uroševac ima su atraktivne za razvojni region Istok. Od tercijarnih funkcija treba spomenuti komunikacionu, zatim trgovačku, a među kvartarnim se razlikuje za srednjoškolsku funkciju (javnu i privatnu). Raznovrsni školski profili, počev od predškolske, osnovne, niže i više srednje škole do univerzitetskog nivoa, uticali su na gravitaciju učenika i studenata ne samo u opštini Uroševac već i u okolnim opštinama. Uroševac je takođe poznat kao glavni zdravstveni, komercijalni, administrativni i kulturni centar istočnog regiona. Danas se na zadovoljavajući način razvija i uzgoj cveća i ukrasnog drveća. Gastronomija takođe ima značajno mesto u ekonomiji grada. Turističke atrakcije su evidentne u predgrađima grada, a to su Nerodimska bifurkacija i Jezerce.

3. 3 Razvojni region Sever

Region razvoja Sever, leži u severnom delu Kosovske ravnice, između planina Kopaonik na istoku i Rogozne i Mokne na zapadu. Severnu granicu Regiona zatvara državna granica Republike Srbije, dok je zapadna granica podeljena sa opštinama: Istok i Klina. Južnu granicu zaključavaju opštine: Glogovac i Obilić, istočnu opštinu Podujevo. Morfoloijom konfiguracije dominiraju brdoviti predeli sa obe strane reke Ibar, u manjoj meri planinski delovi sa strane Kopaonika, Rogozne i Mokne. RRS ima pokrivenost nametnutih više oblika konfiguracije u pravcu sever-jug. Konfiguracioni kontrasti su naglašeni između doline reke Ibar i planinskih vrhova, gde je razlika između doline reke i Pančičevog vrha 1500m. To je geografsko područje u kojem sa geološke tačke gledišta učestvuju gotovo sva geološka doba. Najstarije pretkambrijske formacije nalaze se na periferiji, gde učestvuju formacije glinovitih škriljaca, peščenjaka i konglomerata. Mezozojske formacije su takođe široko rasprostranjene (jurske serpentinitске mase, ali prevladavaju muhe gornje krede). Miocenske formacije su takođe relativno raširene, a rude olova i cinka su povezane s vulkanskim formacijama na ovom geografskom području. Sastoji se od sedam administrativnih opština ukupne površine 2051,84 km² ili 18,81% ukupne teritorije Kosova..

Map a4. Razvojni region Sever

3.3.1. Stanovništvo

Razvojni region Sever se razlikuje po manjem broju stanovnika od regiona istok i usko je povezan sa konfiguracijom kao prirodni faktor, gde u najvišim delovima leže šume i pašnjaci, dok je u nižim delovima oko doline reke Ibar koncentrisan najveći broj stanovništva. Druga karakteristika ovog regiona su društveno-ekonomski procesi koji se odnose na razvoj industrije, posebno u gradu Mitrovici, Zubinom Potoku i Leposaviću. Ovo geografsko područje se odlikuje prosečnom gustinom naseljenosti od 109 stanovnika po km², ili nižom prosečnom gustinom Kosova, i otprilike kao prosečna gustina RR Istok. Ima ukupan broj stanovnika od 224.121 (12% stanovništva Kosova), ili oko 100.000 stanovnika manje od RRI i kategorizuje geografsko područje kao treći region u smislu koncentracije stanovništva.

Ovaj manji broj stanovništva u odnosu na Razvojni region Centar može se objasniti niskom stopom ekonomskog razvoja. Opština sa najvećom populacijom je južna Mitrovica (69.331 stanovnika), zatim Vučitrn sa 62.926 stanovnika, Srbica sa 52.714 stanovnika, Leposavić (13.202 stanovnika), Severna Mitrovica (11.994 stanovnika), dok ostale opštine imaju najmanji broj stanovnika (manje od 10.000 stanovnika) u ovom regionu. Najmanje je u Zvečanu (7.290 stanovnika) i Zubinom Potoku (6.664 stanovnika). Gustina naseljenosti u razvojnom regionu Sever je 109 stanovnika po km². Opština Leposavić je jedna od opština koja obuhvata najveću površinu severnog regiona sa površinom od 539,05 km², zatim sledi opština Srbica sa

površinom od 374,37 km² i treća po redu opština Vučitrn sa 344,85km². Sledi Zubin Potok sa 334,38 km², Južna Mitrovica 331,18 km² Zvečan 123,01 km² i Severna Mitrovica 5 km². Ovaj region ima oko 361 naselje ili 24,09% kosovskih naselja iz svojih sedam konstitutivnih opština. Opština sa najviše naselja je opština Leposavić sa ukupno 72, a ujedno je i opština sa najvećom površinom u severnom regionu. Dok je opština sa najmanjim brojem naselja opština Severna Mitrovica sa 3 naselja i opština sa najmanjom površinom u Razvojnom regionu Sever (Tabela 19.).

Tabela 17: Stanovništvo i područje razvojnog regiona Sever po opštinama

Razvojni region Sever				
	Opštine	Stanovništvo	Površina u km²	Gustina naseljenosti
1	Južna Mitrovica	69,331	331.18	209
2	Severna Mitrovica	11,994	5	2399
3	Zvečan	7,290	123.01	59
4	Zubin Potok	6,664	334.38	20
5	Srbica	52,714	374.37	146
6	Vučitrn	62,926	344.85	182
7	Leposavić	13,202	539.05	24
	Ukupno	224121	2051.84	109

Podaci o korišćenju zemljišta u Razvojnom regionu Sever su nepotpuni jer nedostaju podaci za opštine Leposavić, Severna Mitrovica, Zubin Potok i Zvečan.

3.3.2. Obrazovanje

Prema statistici javnog obrazovanja 2020-2021, broj škola u Razvojnom regionu Sever u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 118, dok je u višem srednjem obrazovanju 13. Broj učenika u Razvojnom regionu Sever u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 26605. Broj učenika u višem srednjem obrazovanju je 8627 od kojih je 4730 ili 54,83% u stručnim školama. Treba napomenuti da nedostaje statistika o naseljima sa srpskom većinom.

Tabela 18: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja u Razvojnom regionu Sever. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021.

	Broj institucija	Učenici		Nastavno osoblje	Administrativno osoblje Javni	Pomoćno osoblje
		Javni	Privatni			
Predškolsko / vrtić	3	<5 godina	441	223	65	254
		5 <6 godina	2417	125		
Osnovna i niža srednja škola	118		26605	96	1918	
Viša srednja škola	13		8627	41	582	

Jedan od bitnih faktora u određivanju nivoa ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka o stepenu obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na socio-ekonomski razvoj. U ovoj sekciji analiziran je broj stanovništva preko 10 godina prema nivou obrazovanja. Podaci dati u tabeli 21 ispod su podaci dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane

Agencije za statistiku Kosova. Ovi podaci se takođe mogu ažurirati novim popisom stanovništva koji se očekuje da će biti obavljen tokom ove godine (2021.).

Tabela 19: Nivo obrazovanja u **Razvojni region Sever**. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku

Nivo obrazovanja u Razvojni region Sever	Broj stanovništva po stepenu obrazovanja	% stanovništva prema stepenu obrazovanja
Postdiplomske studije	824	0.6
Diplomci	9727	5.6
Više srednje obrazovanje	53688	31.1
Niže srednje obrazovanje	51011	29.5
Osnovna škola	26861	15.5
Nezavršena osnovna škola	15396	8.9
Pismeno	9605	5.5
Nepismeno	5791	3.3

3.3.3. Infrastruktura

Kada je u pitanju razvojni region Sever, može se reći da su regionalna i lokalna putna infrastruktura na prosečnom nivou razvijenosti u odnosu na ostale regione, iako su ulaganja u infrastrukturu generalno u porastu. Autoput u ovom regionu prolazi zapadno od grada, duž reke Ibar i jezera Gazivode do Crne Gore i Jadranskog mora, dok je autoput Priština-Mitrovica u izgradnji. Što se tiče lokalne putne infrastrukture, severni razvojni region je u visokom procentu razvoja, na osnovu regionalne statistike učinka iz 2019. godine, gde je opština koja vodi sa lokalnim asfaltiranim putevima opština Severna Mitrovica sa 100%, a zatim sledi Vučitrn sa 91,82 i Zvečan sa 91,82%, opština Južna Mitrovica sa 91,80%, Srbica sa 78%. Dok je na najnižem nivou Zubin Potok sa 34,33%, a Leposavić sa 28,38%. Detaljni statistički podaci o lokalnoj uličnoj rasveti, uključenosti u sistem pijaće vode i kanalizaciju su dati u tabeli 22 ispod..18.

Tabela 20: Lokalna infrastruktura u severnom regionu. Izvor: Iz sistema upravljanja učinkom opština za 2019. godinu.

Opština	% asfaltiranih lokalnih puteva u opštinama	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u sistem pijaće vode	% domaćinstava, javnih ustanova i poslovnih jedinica uključenih u kanalizacioni sistem	% dužine lokalnih puteva opremljenih javnom rasvetom
Severna Mitrovica	100.00	33.33	//	81.08
Južna Mitrovica	91.80	99.24	69.95	68.57
Srbica	78.00	60.75	60.72	3.40
Vučitrn	91.82	70.68	94.26	32.49
Leposavić	29.38	83.81	81.75	//
Zubin Potok	34.33	///	//	4.66
Zvečan	91.82	67.40	63.89	32.49

18Ministarstvo administracije lokalne samouprave. Podaci su izvučeni iz tabelarne verzije detaljnih podataka za procenu opština za 2019. godinu.

Železnička linija sever-jug između Beograda i Prištine prolazi kroz Mitrovicu do Skoplja i preko Soluna do Sredozemnog mora. Severni razvojni region nije u zadovoljavajućem stanju sa telekomunikacionom mrežom i postoji regionalno podeljena poštanska služba, prema etničkoj podeli regiona. Postoje pružaoci usluga fiksne telefonije kao što je PTK itd. Snabdevanje električnom energijom dolazi iz elektrana u Obiliću. Deo severnog regiona se snabdeva električnom energijom iz Novog Pazara, Srbija. Hidroelektrana na jezeru Gazivode je malog kapaciteta, koja snabdeva kupce u kritičnim trenucima potrošnje.

3.3.4. Ekonomija i preduzeća

Razvojni region Sever i najveći grad u regionu - Mitrovica je poznat po svojim rudarskim kompleksima i metalurškoj industriji, kao glavni poslodavac u regionu. Mitrovica je bogata mineralima posebno lignitom, metalima kao što su olovo, cink, feronikl, magnezijum itd. Trenutno tehnološko stanje ovih ruda trenutno ne omogućava efikasnu eksploataciju ruda, dok izgrađeni prerađivački kapaciteti imaju i tehnološku degeneraciju. Eksploatacija ovih ruda zavisi od interesa strateških investitora. U Mitrovici, Vučitrnu i Srbici je registrovano preko 16.000 preduzeća, ali u njima dominira trgovina, a ne proizvodnja, sa malim radnjama, koje uglavnom prodaju uvezenu robu. Proizvodni sektor je nerazvijen zbog faktora kao što su neformalna ekonomija, veoma visoke kamatne stope na kredite od komercijalnih banaka, nepostojanje kreditnog sistema za pokretanje poslovanja, itd. Razvojni region Sever ima dovoljno prostora za izgradnju industrijskih objekata i poslovni parkovi, ali većina njih je u vlasništvu Trepče i predmet su procesa privatizacije ove kompanije. Operativni poslovni parkovi u regionu su: Poslovni park u Mitrovici, Poslovni park u Dolanu, opština Zvečan, Poslovni park u Vučitrnu. Poslovni park u Srbici nije funkcionalizovan i 2018. godine je preduzeta nova inicijativa za njegovo izmeštanje i funkcionalizaciju. Poslovni park u Mitrovici osnovan je 2012. godine, sa površinom od 3,5 hektara. Poslovni park je bila prva inicijativa na Kosovu od strane opštine Mitrovica uz podršku MTI-a opisana kao pilot projekat za poslovnu oblast za proizvođače. Njegovo sprovođenje bilo je model za apsorpiranje donacija i podsticanje poslovanja. U tu svrhu, opština je dodelila 3,5 hektara zemljišta za realizaciju projekta „Biznis park“ od kojeg su koristi imala ukupno 22 privredna društva. Industrijski park u Frashër-Mitrovici osnovan je 2014. godine sa površinom od 48 hektara. U ovoj oblasti uloženo je u uređenje fizičke infrastrukture, od čega je 10 hektara sravnjeno i uređeno za oglašavanje. Za početak investicija potpisano je 7 ugovora. Industrijski park u Frashër-u je razvijen u fazama I, II, III & e IV, a trenutno se sprovodi faza V. Industrijske zone su dobra prilika za investitore da razviju svoje poslovanje, a uslovi poslovanja na ovim prostorima su povoljni. Industrijske zone su jedan od najboljih stimulatora privrede u regionu Sever. Opština Mitrovica ima 1.540 parcela opštinske imovine, na površini od 56.819.776 m². Imovina Opštine Srbica se sastoji od 799.79.5548 hektara opštinske imovine.

U Razvojnem regionu Sever registrovano je 17.626 preduzeća. Dok tipovi poslovanja obuhvataju najrazličitije: pojedinačna preduzeća, strane kompanije, poljoprivredne zadruge, javna preduzeća, društvena preduzeća, opšta partnerstva, partnerstva, akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću. Pojedinačna preduzeća čine najveći broj u regionu sever sa brojem od 15.432 preduzeća, zatim društva sa ograničenom odgovornošću sa 1.732 preduzeća i opšta partnerstva 332 preduzeća. U Opštini Južna Mitrovica prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa brojem od 6.407 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa brojem 739, a zatim opštim partnerstva sa više od 148 preduzeća. Opština Vučitrn ima ukupan broj od 4,244 preduzeća. U opštini Vučitrn, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor pojedinačnih preduzeća sa brojem od 3.746 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa brojem od 444, a zatim opštim partnerstva sa više od 44 preduzeća. Opština Vučitrn ima

ukupan broj od 4,244 preduzeća. U opštini Srbica, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem poslovanja je sektor individualnih preduzeća sa brojem od 2.312 biznisa, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa brojem od 193, a zatim sektor preduzeća sa ograničenom odgovornošću sa brojem od 193 preduzeća, opšta partnerstva sa više od 46 preduzeća. Opština Srbica ima ukupan broj od 2,560 preduzeća. Dok je opština sa najmanjim brojem preduzeća u istočnom regionu opština Severna Mitrovica sa ukupnim brojem preduzeća 612, pojedinačnih preduzeća 488, društva sa ograničenom odgovornošću 124.¹⁹

Tabela 21: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj, Razvojni region Sever. Poslovanja po opštinama KARB

Opštine	Individualno poslovanje	Strana kompanija	Zemljoradničke zadruge	Preduzeće u javnom vlasništvu	Društveno preduzeće	Ostala preduzeća pod jurisdikcijom KTA	Partnerstvo	Generalno partnerstvo	akcionarsko društvo	Društvo sa ograničenom odgovornošću	Ukupno
Južna Mitrovica	6407	14	1	/	/	/	/	148	65	739	7376
Severna Mitrovica	488		/	/	2	/	/			124	612
Zubin Potok	554	2	1	/	/	/	/	19	2	42	620
Zvečan	730	1	1	1	/	/	2	14	8	67	824
Srbica	2312	1	6	/	/	/		46	2	193	2560
Vučitrn	3746	5	2	/	/	/		44	2	444	4244
Leposavić	1195		2	1	/	/	3	61	5	123	1390
Ukupno	15432	23	13	2	2	/	5	332	84	1732	17626

3.3.5. Poljoprivreda

Potencijali za razvoj poljoprivredne proizvodnje svih vrsta u regionu Sever su visoki. Dosta plodna zemljišta, pašnjaci, brdsko-planinska konfiguracija, čine ovaj region dovoljno raznolikim da ima visoko razvijenu poljoprivrednu industriju. Poljoprivredno zemljište u severnom delu čine bašte, voćnjaci, vinogradi, plastenici, livade, pašnjaci i druga zemljišta prilično guste po svojoj konfiguraciji. Poljoprivredne aktivnosti na ovim prostorima su raznolike i uključuju uzgoj različitih sorti žitarica, voća i povrća, uključujući i vinograde. Dok se u stočarskom pogledu različite vrste životinja i ptica koriste za potrebe potrošnje i snabdevanja mlekom i drugim proizvodima mesne industrije i njihovih tržišta, uključujući i preradu ribe. S obzirom na planinsku konfiguraciju regiona i prirodno bogatstvo u šumama i livadama, razvojni region zapad tradicionalno je poznat i po pčelarstvu i preradi meda, kao i po industriji prerade mesa, koja se poslednjih godina dalje razvija. Opšta vizija za poljoprivredu i ruralni razvoj u ovom regionu je postizanje uravnoteženog doprinosa ekonomskoj, ekološkoj, društvenoj i kulturnoj dobrobiti partnerstava između privatnog sektora, centralne/lokalne vlade i zajednica u okviru razvojnog konteksta regiona. Kada je reč o plodnom zemljištu, izdvajaju se: meko zemljište na obalama Ibra i Sitnice. Tu se uzgajaju pšenica, kukuruz, zob, raž, ječam, dinja, lubenica, paprika, kupus, krastavac, lucerka itd. Opština Vučitrn, još jedan region sa visoko razvijenom poljoprivredom, gde je većina zemljišta brdovita, dobro se koristi za pašnjake i poljoprivrednu proizvodnju. Vučitrn je najveći proizvođač krompira na Kosovu. Takođe je dom najveće fabrike za preradu krompira. Ova opština raspolaže sa površinom od

¹⁹Podaci prema KARB-u o broju preduzeća u 2018.

17.505,59 hektara korišćenog poljoprivrednog zemljišta od čega je oko 7.000 hektara pod sistemom za navodnjavanje..

Tabela 22: Zemljište za korišćenje i površina zemljišta koje koriste poljoprivredna gazdinstva, razvojni region Sever. Popis poljoprivrede 2014²⁰

Razvojni region Sever	Površina zemljišta - Ukupno		Korištena površina poljoprivrednog zemljišta	
	br. poljoprivredne ekonomije	Površina (ha)	br. poljoprivredne ekonomije	Površina (ha)
Leposavić	/	/	/	/
Mitrovica	2803	13278	2786	10942
Severna Mitrovica	/	/	/	/
Srbica	6232	27559	6205	19701
Vučitrn	6232	20829	6199	17506
Zubin Potok	/	/	/	/
Zvečan	/	/	/	/
Ukupno	15267	61667	15190	48149

Stočarstvo kao važan pokazatelj privrednog razvoja zauzima posebno mesto u kategorizaciji privrednih delatnosti, ali, u RRS, stočni fond od ukupno 31414 grla goveda, kategoriše region kao najmanje značajan za razvoj ovog sektora..

Tabela 23: Stočni fond po opštinama u Razvojnom regionu Sever²¹

Opštine	Goveda	Bivoli	Ovce	Koze	Svinje	Konji, magarci i mazge	Živina	Ostale životinje	Košnice
Mitrovica	6215	-	5651	718	k	50	63732	k	4295
Severna Mitrovica	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Zvečan	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Zubin Potok	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Srbica	14199	k	4341	673	k	3	107819	187	6576
Vučitrn	11000	k	3636	532	395	56	158712	k	5415
Leposavić	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Ukupno	31414	0	13628	1923	395	109	330263	187	16286

i. Nezaposlenost i zapošljavanje

Razvojni region Sever ima dovoljan potencijal za ponudu radne snage. Nezaposlenost je postojeći element na značajnom nivou u ovom regionu. Prema statistici Izveštaja o zapošljavanju za 2020. godinu, ukupan broj tražilaca posla u severnom regionu je 29948, dok

²⁰https://askdata.rks.gov.net/PXĚeb/pxĚeb/sq/askdata/askdata__02%20Agriculture__Agricultural%20Household%20Survey/aeb01.px/?rxid=ae1fd74-f027-4e2f-b865-c8b8

²¹https://askdata.rks.gov.net/PXĚeb/pxĚeb/sq/askdata/askdata__02%20Agriculture__Agricultural%20Household%20Survey/aeb01.px/?rxid=ae1fd74-f027-4e2f-b865-c820

je ponuda radne snage 2176, gde vidimo veliku razliku između ponude i potražnje radne snage, uvek s obzirom na to da podaci ne odražavaju stvarnost na terenu. Ali podaci su nepotpuni jer mnogi tražioci posla ne idu na biro za zapošljavanje da bi bili evidentirani kao brojke. Iz tabele br. 26 u nastavku može se videti da opština Južna Mitrovica ima najveći broj tražilaca posla od 7828 i malu ponudu poslova od 604 slobodna radna mesta. Opština Vučitrn nastavlja sa 7049 lica koja traže posao i 732 slobodna radna mesta. Opština Srbica 4777 lica koja traže posao i 451 mogućnost zapošljavanja, a slede opštine sa najmanjim brojem tražilaca posla, kao što su: Opština Leposavić 3189 osoba koje traže posao, Zubin Potok 1738 osoba koje traže posao i Zvečan 1853 osoba koje traže posao. Razvojni region Sever ima veliki ljudski potencijal za tržište rada uključujući prilično mladu i kvalifikovanu radnu snagu.

Tabela 24: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u razvojnom regionu **sever**. Izvor **AZRK:** Izveštaj o zapošljavanju za 2020

Opština	Nezaposlenost (broj osoba koje traže posao)	Redovna slobodna radna mesta	AMTR slobodna radna mesta
Južna Mitrovica	7828	287	317
Srbica	4777	153	298
Vučitrn	7049	411	321
Severna Mitrovica	3514	39	104
Leposavić	3189	4	100
Zvečan	1853	7	48
Zubin Potok	1738	66	66
Ukupno	29948	922	1254

3.3.7. Prirodni resursi

Razvojni region Sever ima podzemne mineralne resurse, šumske rezerve, plodno zemljište i bogate vodne resurse. Razvojni region Sever je veoma bogat vodnim resursima, izdvajajući ovde reke Ibar i Sitnicu i najveće veštačko jezero Ujman u Zubinom Potoku, jedno od najvećih rezervoara vode ovog tipa u Evropi. Opština Srbica ima podzemna dobra koja predstavljaju veliki ekonomski potencijal ove oblasti kao što su: krečnjak i visokokvalitetna glina za obradu građevinskog materijala. Sela Bajza i Sirigana su bogata olovom i cinkom. U selima Polac i Prekaz u opštini Srbica otkrivene su rezerve uglja do 7 miliona tona na dubini od 10 -15 m, što je velika imovina koja još uvek čeka kapitalna ulaganja u ovoj oblasti. Na osnovu činjenice da rudnik Feronikeli nije daleko od teritorije opštine Srbica, prema nekim podacima postoje znaci da u selima opštine Srbica kao što su: Ćirez, Baks, Prelovac, itd., ima podzemnih ruda. Međutim, potrebno je sprovesti precizno naučno istraživanje²²

Oblast Mitrovice je veoma bogata pašnjacima, poljima, šumama i planinama. Veliki potencijal ovog regiona je njegova bogata hidrografija sa rekama, jezerima sa velikim vodnim potencijalima odakle se pruža slikovit pogled od pritoka reke Ibar do reka: Sinice, Lušte, Trepče i Bistrice. Trepča je dragoceno prirodno bogatstvo celog Kosova koje poseduje veliki potencijal ekonomskog razvoja regiona, odnosno cele Republike Kosovo. Rudnik Trepča ima dobru infrastrukturu prema savremenom modelu podzemne eksploatacije, ima tri servilna i ventilaciona bunara. Razvija se u 12 horizonta, a između poslednja tri horizonta su razvijene rampe koje omogućavaju primenu savremene mehanizacije u pripremi i eksploataciji rude. Rudnik sa sopstvenom infrastrukturom, kao i savremenim načinima punjenja, ima kapacitet eksploatacije rude od 500.000 do 650.000 tona rude godišnje. Rudnik Stanterg sa okolnim izvorima ima rezerve od oko 35 Mt, ili izraženo kroz količinu rudnih metala, 1.349.579 tona

²² Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili razvojnih regiona na Kosovu, Priština, oktobar 2019*

olova, 1.080.504 tona cinka i 2.280.224 kg srebra i trenutno je jedan od najznačajnijih potencijala Pb i Zn u regionu.²³

3.3.8. Turizam

Razvojni region Sever ima potencijal za razvoj turizma. Visoke planine kao što su Mokra, Gora, Shala e Bajgore, Čičavica sa svojom prelepom prirodom predstavljaju veliki potencijal za razvoj eko-turizma i zimskog turizma. Dolina Ibra može se koristiti za razne rekreativne i sportske aktivnosti. Ujmansko jezero je atraktivno za posetu tokom letnjeg perioda. Vrste turizma koje se mogu razviti u regionu Shala su: planinski turizam, kulturni turizam, seoski turizam i eko-turizam. Planinski turizam-planine Bajgore. Jedan od turističkih potencijala Shala su rudnici koji nisu u funkciji u Trepči, koji su interesantne tačke za razvoj turizma. Kristalni muzej je osnovan 1964. godine sa preko 1300 izlagača različitih vrsta kristala, pretvarajući muzej u objekat od velikog nacionalnog značaja za Kosovo i u vrednosnom i u turističkom smislu. Vučitrn je jedan od najstarijih gradova na Kosovu, koji se u rimskom periodu nazivao trgovačkim centrom Vicianum. U opštini Srbica nalaze se istorijske kule, spomen kompleksi i turističke atrakcije koje posećuju mnogi domaći i strani turisti.²⁴

3.3.9. Grad Južna Mitrovica je centar razvojnog regiona Sever

Leži u aluvijalnoj ravni reka: Ibar, Sitnica, Lušta i Trepča, kao i na padinama okolnih reka. Geografski položaj je pogodan zbog konfiguracije. Grad je omeđen obroncima Kreshbardha (Kopaonik), Rogozna, Mokna i Čičavica. Teritorija ove opštine graniči sa opštinom Zvečan (na severnom delu), sa opštinom Besiana (na istočnom delu), sa opštinom Vučitrn (na južnom delu), opštinom Srbica (na zapadnom delu) i opštinom Zubin Potok (na severozapadnom delu). U pravcu Sitnice je povezan sa Kosovskom ravnicom. Grad, na južnoj strani, od Kosovskog basena deli planina Bajri (520 m). Cela teritorija okoline Mitrovice ima značajan položaj, posebno za tranzitni saobraćaj. Mitrovica leži na 42,53° stepena severne geografske širine i 25,52° istočne geografske širine i 508-510 m nadmorske visine. Strateški položaj, a posebno geografski položaj između dve važne reke, Ibra i Sitnice, učinio je teritoriju Mitrovice naseljenom još od praistorije. Ekonomski motiv za osnivanje naselja i za koncentraciju stanovništva na ovom području, pre svega, bili su stočarstvo, poljoprivreda, lov, a kasnije i rudarstvo, koje je u početku bilo skromno razvijeno da bi kasnije postalo jedan od glavnih uzroka prodora rimskih i slovenskih osvajača, Osmanlija itd. na ovom delu. I na Kosovu i u regionu, Mitrovica je poznata po svojim bogatim prirodnim resursima, uglavnom metalima olova i cinka. Celokupna privreda u Mitrovici se razvila oko rudarske industrije i vađenja i obrade metala. Podaci o korišćenju zemljišta, u opštini Mitrovica, pokazuju da zemljište za poljoprivredu i livade predstavlja 50,29% ukupne površine. Ovo područje, kao i druge delove Balkanskog poluostrva, u antičko doba naseljavalo je ilirsko stanovništvo, odnosno pleme Dardan.²⁵

²³Isto.

²⁴Ministarstvo regionalnog razvoja, Strategija regionalnog razvoja 2020-2030, Priština 2020.

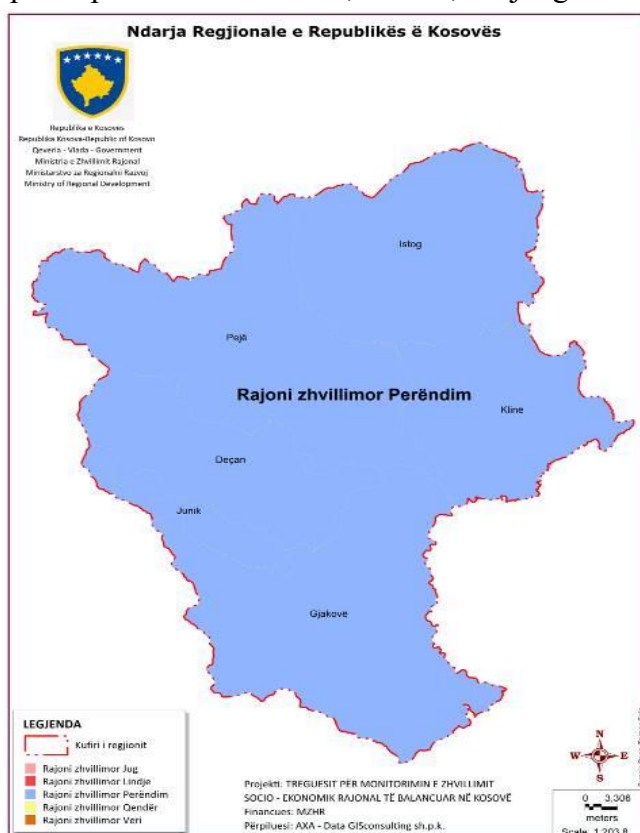
²⁵Ministarstvo administracije lokalne samouprave, *Profili opština Republike Kosovo*, 2017

3.4. Razvojni region Zapad

Područje regiona se sastoji od šest opština: Istok, Klina, Peć, Junik, Dečani i Đakovica, sa ukupno 314 naselja uključenih u region. Sa ukupnom površinom od 2.324,38 km², ovaj region pokriva oko 21,31% površine Kosova. Na severozapadu se graniči sa Crnom Gorom, dok se na jugozapadu graniči sa Albanijom, na severoistoku ekonomskim regionom sever, a na jugoistoku ekonomskim regionom jug. Zapadni region uglavnom pokriva nizina Dukadini koja je omeđena visokim planinama albanskih Alpa.²⁶

3.4.1. Stanovništvo

Sa ukupnom populacijom od 323.468 stanovnika ili 18% stanovništva Kosova. Razvojni region Zapad obuhvata 314 naselja ili 20,96% kosovskih naselja. Gustina naseljenosti je 139 stanovnika po km u zapadnom regionu. Dok su opštine sa najgušćom naseljenošću u zapadnom regionu Peć sa 98.601 stanovnika ili 164 stanovnika po km, zatim Đakovica sa 94.334 stanovnika ili 161 stanovnik po km². Dečani sa 41.181 stanovnikom ili sa 145 stanovnika na km². Opštine sa najširim prostiranjem u zapadnom regionu su Peć sa 602,63 km² ili 25,92% teritorije zapadnog regiona, zatim Đakovica sa 586,62 km² ili 25,23% teritorije zapadnog regiona i Istok sa 454,36 km² ili 19,54% teritorije zapadnog regiona.²⁷

Map 5. Development Region West

Tabela 25. Gustina naseljenosti i površina u razvojnom regionu Zapad. Izvor: Statistički godišnjak ASK 2021. Procene stanovništva za 2020. godinu.

Razvojni region Zapad				
	Opštine	Stanovništvo	Površina km ²	Gustina naseljenosti
1	Dečane	42.480	293.97	145
2	Đakovica	94.334	586.62	161
3	Istok	41.181	454.36	91
4	Junik	6.383	77.78	82
5	Klina	40.489	309.02	131
6	Peć	98.601	602.63	164
	Ukupno	323468	2324.38	139

3.4.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija

²⁶ Isto.

²⁷ Agencija za statistiku Kosova, Statistički godišnjak 2021, Procene stanovništva za 2020

Razvojni region Zapad uglavnom je pokriven ravnicom Dukađini, koja se graniči sa visokim planinama albanskih Alpa. Teritorija Prokletija jedno je od najznačajnijih područja u pogledu prirodnog pejzaža i ispunjava sve uslove i kriterijume da se smatra zaštićenim kao nacionalni park. Predložena površina parka je 38.000 ha (GZK11/86). Osnivanjem ovog parka u zapadnom regionu biće koristi kako u ekonomskom tako i u socijalno-rekreativnom smislu.

Deo teritorije Prokletija, koji je predložen za Nacionalni park, poseban je po svojim prirodnim karakteristikama i vrednostima i kao takav treba biti stavljen pod posebnu brigu i zaštitu. Prirodne lepote i ekološke vrednosti ove teritorije, posebno Rugovske klisure, zauzimaju značajno mesto u uporednim procenama pejzaža, atraktivnosti pojedinih prirodnih područja.

U masivu Prokletija, pored vrha Đeravice sa nadmorskom visinom od 2656 m (najviši vrh na Kosovu), mogu se izdvojiti sledeći značajni vrhovi:

- Rupa vrh (Rupa vrh) 2,501 m
- Pasji vrh (Pasji vrh) 2,405 m
- Strelc vrh (Strelc vrh) 2,377 m
- Rrasa e Zogut (vrh Rrasa e Zogut) 2,305 m
- Marijaš vrh (Marijaš vrh) 2,530 m

3.4.3. Klima

Klimatske karakteristike zapadnog regiona su skoro iste kao na celoj teritoriji ravnice Dukađini. Zapadno Kosovo ima kontinentalnu klimu na koju utiče mediteranska klima. Relativno visoke temperature sa prosečnom godišnjom vrednošću iznad 11°C, avgust i jul su najtopliji meseci sa temperaturama od 21,7°C i 21,68°C i januar najhladniji mesec sa temperaturama od 0,5°C. Prosečna vlažnost vazduha u toku godine iznosi 70,2%, pri čemu je povećanje vlažnosti znatno veće od letnje sezone do zimske sezone za 17,5% od pada vlažnosti od zime do leta.

U ovom regionu prosečno godišnje oblačno vreme iznosi 58%. Tokom godine, učestalost dana bez oblaka je 60,5 dana (16,6%), dok je učestalost oblačnih dana 119,3 dana (32,6%). Prosečno trajanje izlaganja suncu, usled ortografskih uticaja, niže je od kosovskog proseka sa 1.972 sata, od čega 293,6 sati ili 72,1% sunca godišnje u julu.

Količina padavina u ovom regionu je među najvećima na Kosovu. U nižim delovima dostiže 724,6 lit/m², u planinskim predelima Prokletih planina prosečna količina padavina dostiže više od 1.300 lit/m².

Frekvencija vetra je... /398 0/00/, dok je učestalost zapadnih (Ë) i jugozapadnih (JZ) vetrova 122 0/00 / i 113 0/00/, a najmanja učestalost istočnih vetrova /E/ me 55 0/00 /.

3.4.4. Vodna tela

Razvojni region Zapad je poznata po velikoj gustoći reka. Kosovo ima četiri glavna sliva, od kojih je glavni izvor reke Beli Drim u selu Radac u opštini Peć. Pokriva gotovo ceo region i uliva se u Jadransko more. Preostale reke regiona se ulivaju u reku Beli Drim, uključujući Pečku Bistricu koja počinje u podnožju Kodra e Plakut, jednog od vrhova albanskih Alpa na nadmorskoj visini od 1900 m i uliva se u Beli Drim. Reka kod sela Zajm oko 378 m nadmorske visine.

Razvojni region Zapad ima nekoliko planinskih jezera kao što su jezera na planini Đeravica (Grafikon 2) i planina Rugova. Veštačko jezero Radonić se nalazi u opštini Đakovica sa površinom od oko 130 km² sadrži oko 113.000.000 m³ vode (esk gj. Mje 06-07).

Miruša - Region Miruša na jugu i istoku regiona je jedno od najlepših i najinteresantnijih oblasti Kosova. To se beleži kroz biološku raznolikost ovog područja. Ovaj region ima površinu od 63,21 km². Nadmorska visina područja varira od 340-1006 m. Reka Miruša je jedna od najlepših reka na Kosovu. U svom poslednjem delu potok prolazi kroz klisuru, koja je poznata kao kanjon reke Miruša. Park prirode Miruša se nalazi sa obe strane reke Miruše od početka kanjona do mesta gde se ona uliva u reku Beli Drim.²⁸

3.4.5. Obrazovanje

Prema statistici javnog obrazovanja 2020/2021, broj škola u Razvojnem regionu Zapad u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 137, dok je u višem srednjem obrazovanju 20. Broj učenika u Razvojnem regionu Zapad u osnovnom i nižem obrazovanju srednje obrazovanje je 23266. Broj učenika u višem srednjem obrazovanju je 10455 od kojih je 6279 ili 60,06% u stručnim školama.

Tabela 26: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

	Broj institucija	Student		Nastavnik	Administrativno osoblje	Pomoćno osoblje	
		Javna	Privatna				
Predškolska ustanova/vrtić	12	0 <5 godina	850	476	115	269	552
		5 <6 godina	2980	192			
Primarna i niža srednja	137	23266		292	3041		
Viša srednja	20	10455		543	972		

Jedan od bitnih faktora u određivanju nivoa uravnoteženog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka o stepenu obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na socio-ekonomski razvoj. U ovom delu analizira se broj stanovništva starijeg od 10 godina prema stepenu obrazovanja za razvojni region Zapad. Podaci dati u tabeli 29 u nastavku su dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane Agencije za statistiku Kosova. Podaci se mogu ažurirati i novim popisom stanovništva koji se očekuje da bude realizovan tokom ove godine (2021).

Tabela 27: Nivo obrazovanja u razvojnem regionu Zapad. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku

Nivo obrazovanja u razvojnem regionu Zapad	Broj stanovništva po stepenu obrazovanja	% stanovništva prema stepenu obrazovanja
Postdiplomski studije	1490	0.6
Diplomci	20584	7.9
Više srednje obrazovanje	75505	29.1
Niže srednje obrazovanje	93950	36.2
Osnovna škola	44964	17.3
Osnovna škola nije završena	2544	1

²⁸ Regionalni centar Zapad, Strategija za region Zapad 2010-2013.

Pismeno	14774	5.7
Nepismeno	5791	2.2

3.4.6. Infrastruktura

Infrastruktura je relativno razvijena u Razvojnom regionu Zapad. Ovaj region je tačka povezivanja Kosova, graniči se sa Albanijom (Đakovica i Junik), Crnom Gorom (Dečani i Peć) i Srbijom (Opština Istok). Poslednjih godina dosta se ulagalo u lokalne puteve, vodovod, kanalizaciju, elektroenergetski sistem i javnu rasvetu²⁹.

Što se tiče lokalne putne infrastrukture, Razvojni region Zapad je na nivou koji varira u zavisnosti od vrste infrastrukture, ali generalno dobar na osnovu regionalne statistike učinka iz 2019. Kada su u pitanju lokalni putevi, opština sa najviše asfaltiranih lokalnih puteva je opština Junik sa 100%, zatim Đakovica sa 84,9 i Peć sa 77,94%. Dok su na nižem nivou Dečane sa 63,33%, Istok sa 62,12 i Klina sa 59,35%. Detaljni statistički podaci o lokalnoj uličnoj rasveti, uključenosti u sistem pijaće vode i kanalizaciju su dati u tabeli 30 u nastavku.³⁰

Tabela 28: Lokalna infrastruktura u razvojnom regionu Zapad. Izvor: Sistem upravljanja učinkom opština za 2019.

Opština	Asfaltirani lokalni putevi u opštinama u %	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u sistem pijaće vode u %	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u kanalizacioni sistem u %	Dužina lokalnih puteva opremljenih javnom rasvetom %
Peć	77,94	100,00	63,89	33,47
Istok	62,12	99,07	81,97	4,61
Dečane	63,33	100,00	83,86	12,35
Junik	100,00	100,00	100,00	68,93
Klina	59,36	80,44	85,48	4,67
Đakovica	84,09	100,00	74,74	31,61

3.4.7. Nezaposlenost i zapošljavanje

Ljudski resursi i tržište rada u Razvojnom regionu Zapad takođe su važan faktor u razvoju privrednih aktivnosti. U zapadnom regionu imamo broj od 28228 osoba koje traže posao i ponudu na tržištu od 2108 slobodnih radnih mesta na osnovu statističkih podataka izvedenih iz izveštaja o zapošljavanju za 2020. Odnos ponude i potražnje ima veliku razliku zbog nedostatka pristupa i registracije lica koja traže posao u biroima za zapošljavanje. U zapadnom regionu, opština sa najvećim brojem osoba koje traže posao je opština Peć sa 10139 i sa ponudom od 665 slobodnih radnih mesta. Druga opština je Opština Đakovica sa 9537 osoba koje traže posao i ponudom od 752 slobodna radna mesta i Opština Klina sa 3076 osoba koje traže posao i ponudom od 226 slobodnih radnih mesta. Slede Opština Dečane sa 2023 osoba koje traže posao i Opština Istok sa 3012 lica koja traže posao. Opština sa najmanjim brojem

²⁹ Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili razvojnih regiona na Kosovu*, oktobar 2019.

³⁰ Ministarstvo administracije lokalne samouprave. Podaci iz detaljnog tabelarnog izveštaja o radu opština za 2019. godinu.

osoba koje traže posao je opština Junik sa 441 osobom koja traži posao i 39 slobodnih radnih mesta³¹.

Tabela 29: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u razvojnom regionu zapad. Izvor: Izveštaj AZRK 2020

Opština	Nezaposlenost Broj osoba koje traže posao	Redovna slobodna radna mesta	AMTR slobodna radna mesta
Peć	10139	196	469
Istok	3012	26	315
Dečane	2023	31	54
Junik	441	17	22
Klina	3076	59	167
Đakovica	9537	236	516
Ukupno	28228	565	1543

3.4.8. Ekonomija i razvoj poslovanja 32

U Razvojnom regionu Zapad, oblasti sa najvećim potencijalom za razvoj su: poljoprivreda, drvoprerađivačka, informacione tehnologije i telekomunikacije, građevinarstvo, proizvodnja komponenti za vozila, energetika, tekstil i turizam, kao oblasti sa najvećim potencijalom za razvoj. U vezi sa navedenim, kao podoblasti ili industrije sa veoma dobrim potencijalom za neposredni razvoj su: prehrambeno-prerađivačka industrija od poljoprivrednih proizvoda i prerada mesa. Industrija vađenja i obrade ukrasnog kamena, razni oblici obrade drveta i industrija metalnih konstrukcija. Sa regionalne tačke gledišta, skoro sve ove oblasti ili industrije su obuhvaćene opštinskim i urbanističkim planovima razvoja opština zapadnog regiona, kao i drugim dokumentima opštinskog i regionalnog nivoa. Razvojni region zapad ima velike potencijale i veoma povoljne uslove za poslovanje, s obzirom na važne faktore kao što su: dobro obrazovana, konkurentna radna snaga, zavidni prirodni resursi (rudarstvo, poljoprivreda), niski porezi i transparentan sistem. U razvojnom regionu zapad, uspostavljene su ekonomske zone kao što su: Industrijski park u Đakovici, „Američka ekonomska zona“ takođe u opštini Đakovica, industrijska ekonomska zona u Peći. Američka ekonomska zona ima za cilj privući strane investitore prvenstveno američke kompanije i biti osnova za strateška ulaganja. Američka ekonomska zona osnovana je 2018. godine i očekuje se da će biti izvanredan podsticaj za privredu zapadnog regiona. Ova oblast se prostire na 500 hektara i ima za cilj da privuče američke investitore i kompanije. Opština Peć je u svom opštinskom razvojnom planu predvidela razvoj slobodne ekonomske zone. Na osnovu Zakona o privrednim zonama poseduje 547 hektara, 46 ari i 71m². Prema evidenciji, najveća površina je u delovima ruralnog i brdsko-planinskog područja. Opština Istok ima 1540 parcela (opštinska svojina), na površini od 56,819,776 m²⁶³. U opštini Dečane, broj opštinskih parcela je 716, površina opštinskih parcela je 32.789.07 hektara.

Postoje 25.894 registrovana preduzeća u Razvojnom regionu Zapad. Dok tipovi poslovanja uključuju najrazličitije; Pojedinačna preduzeća, strane kompanije, zemljoradničke zadruge, javna, društvena preduzeća, partnerstva, ortačka društva, akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću. Pojedinačna preduzeća imaju najveći broj u zapadnom regionu sa

³¹ Agencija za zapošljavanje Republike Kosovo, *Zapošljavanje i stručno osposobljavanje za 2020*, Priština 2021.

³² Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili razvojnih regiona na Kosovu*, oktobar 2019.

22.325, zatim slede društva sa ograničenom odgovornošću sa 2.975 i ortačka društva sa 430 preduzeća. U opštini Peć, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa 8.220 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 1.308, a zatim ortačka društva sa 214 preduzeća. Opština Peć ima ukupno 9.789 preduzeća. U opštini Đakovica, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa 6.954 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 837, a zatim ortačka društva sa 125 preduzeća. Opština Đakovica ima ukupan broj od 7,977 preduzeća. U opštini Istok, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa 2.563 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 367, a zatim ortačka društva sa 29 preduzeća. Opština Istok ima ukupan broj od 2.985 preduzeća. Dok je opština sa najmanjim brojem preduzeća u zapadnom regionu opština Junik sa ukupno 5 preduzeća, od toga 4 su individualna, 1 je društvo sa ograničenom odgovornošću.³³

Tabela 30: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj u razvojnem regionu Zapad

Komunat	Biznes individual	Kompani e huaj	Kooperativa bujqësore	Ndërrmarje publike	Ndërrmarje shoqërore	Ndërrmarje tjera nën jurisdikcion të AKM-së	Ortakëri	Ortakëri e përgjithëshme	Shoqëri aksionare	Shoqëri me përgjegjësi të kufizuara	Total
Deçan	2,134	2	2	/	/	/	/	22	4	199	2,363
Gjakovë	6,954	9	8	1	/	1	4	125	38	837	7,977
Istog	2,563	3	13	/	/	/	/	29	10	367	2,985
Junik	4	/	/	/	/	/	/	/	/	1	5
Klinë	2,450	2	8	/	1	/	2	40	9	263	2,775
Pejë	8,220	20	5	1	/	/	5	214	16	1,308	9,789
Gjithsej	22,325	36	36	2	1	1	11	430	77	2,975	25,894

3.4.9. Poljoprivreda

Procenjuje se da Razvojni region Zapad na Kosovu ima oko 89,346,75 hektara korišćenog poljoprivrednog zemljišta u svojih šest opština i 37,376,21 obradivog zemljišta, 50,434 livada i pašnjaka, 12,729,67 šumskog zemljišta. Detaljnu statistiku možete pronaći u tabeli 33.

³³Podaci prema KARP o broju preduzeća u 2018.

Tabela 31: Statistika poljoprivrednog zemljišta u razvojnom regionu Zapad³⁴

KOMUNAT	Sipërfaqja e shfrytëzuar e tokës bujqësore/Sipërfaqja ha	Tokë e punëshme-Arat/Sipërfaqja ha	Kopshte	Livadhet dhe kullotat/Sipërfaqja ha	Tokë bujqësore e papërdorur/Sipërfaqja ha	Toka pyjore/Sipërfaqja ha	Toka Jobujqësore/Sipërfaqja ha
Pejë	21,024.91	7,141.92	54.51	13,496.83	1,039.14	2,070.93	688.04
Istog	20,653.91	9,091.08	50.51	11,124.83	426.64	1,761.64	601.33
Deçan	10,043.88	2,901.94	29.86	7,003.17	71.25	860.13	472.31
Junik	1,298.16	604.86	3.49	636.16	104.28	528.33	62.59
Klinë	14,947.55	10,214.33	34.41	4,461.54	375.58	2,753.88	681.93
Gjakovë	21,378.34	7,422.08	41.35	13,711.47	1,137.85	4,754.76	788.55
GJITHSEJ	89,346.75	37,376.21	214.13	50,434	3,154.74	12,729.67	3,294.75

Poljoprivredne aktivnosti na ovim prostorima su raznovrsne i obuhvataju uzgoj različitih sorti žitarica, voća i povrća, uključujući i vinograde, dok se u stočarstvu uzgajaju različite vrste životinja i ptica za potrebe proizvoda mlečne i mesne industrije i njihovih tržišta. S obzirom na planinsku konfiguraciju regiona i prirodno bogatstvo u šumama i livadama dovoljnog stočnog kapaciteta, zapadni region je tradicionalno poznat po pčelarstvu i vađenju meda, kao i po industriji prerade mesa, koja se poslednjih godina značajno razvija. Veliki potencijal postoji i u arborikulturi, koja raste i jedan je od glavnih dobavljača jabuka na kosovskom tržištu. Postojeći voćnjaci u Istoku i nove površine u delu Đakovice, Peći, Dečana i Kline pokazuju da ovaj region razvija ovaj sektor, zamenjujući izvozne proizvode. Za razliku od ostalih regiona, zapadni region i njegove opštine su u boljoj situaciji u pogledu navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta. Prema izveštaju Agencije za zaštitu životne sredine, u razvojnom regionu Zapad, 22.685 hektara je pod sistemom za navodnjavanje pod upravljanjem KIR „Beli Drim“ i RIC „Radonić-Dukagjini“, što je znatno više nego u drugim regionima. Međutim, u poređenju sa površinom poljoprivrednog zemljišta u regionu, proširenje i modernizacija ove mreže treba da ostane prioritet. Povoljni klimatski uslovi, kao i pogodna konfiguracija regiona Opštine Klina pružaju optimalne uslove za razvoj poljoprivrede. Ovaj kraj je poznat po uzgoju belih žitarica, voća, povrća i uzgoju stoke. Pčelarstvo je takođe dosta razvijeno na ovim prostorima.³⁵

Stočarstvo, kao važan pokazatelj privrednog razvoja, zauzima posebno mesto u kategorizaciji RDW, pa fond od ukupno 74952 grla goveda svrstava region kao jedan od najvažnijih za razvoj ovog sektora. Ako to stavimo u vezu sa brojem goveda na nacionalnom nivou, ispada da je oko 26% od ukupnog broja goveda iz RDW (Tabela 34).

Tabela 32: Stočni fond po opštinama u razvojnom regionu Zapad

³⁴Ministarstvo regionalnog razvoja. *Profili razvojnih regiona na Kosovu*. 2019 preuzeto sa

https://ëëë.mbpzhrks.net/repository/docs/REGISTRATION_Agriculture_IN_Republic_of_KOSOVO_2014_Results_Finalmtare.pdf

³⁵Ministarstvo regionalnog razvoja. *Profili razvojnih regiona na Kosovu*. 2019

Opštine	Stoka	Bikovi	Ovce	Koze	Svinje	Konji, magarci i mazge	Ptice	Ostale životinje	Pčelinjaci
Dečane	11367	k	3139	216	36	167	29080	k	4366
Đakovica	17982	k	7322	468	5218	215	262570	130	6355
Istok	15817	k	10055	1153	607	115	75610	98	5420
Junik	1113	-	1000	23	-	10	2740	-	910
Klina	10474	k	2345	606	4160	56	75240	178	3724
Peć	18199	17	8599	1420	829	196	90317	k	7223
Ukupno	74952	17	32460	3886	10850	759	535557	406	27998

3.4.10. Prirodni resursi

Razvojni region Zapad je bogat prirodnim resursima, geografskim položajem, plodnim zemljištem i klimatskim uslovima, posebno u ravnici Dukadini su idealni za razvoj hortikulture, voćarstva, pčelarstva i obradivih poljoprivrednih površina. Područje obradivog zemljišta predstavlja veliki potencijal za razvoj poljoprivrede. Razvojni region zapad ima značajan broj jezera kao što su; Jezero Radonić i Erenik u opštini Đakovica, dva prirodna jezera Đeravica u Juniku, jezero Lićenat i jezero Drelaj u opštini Peć, kao i Lićeni i pafund (Beskrajno jezero), jezero Leće i jezero Đorvice u Dečanima. Ostali vodni resursi ovog regiona obuhvataju veliki broj reka kao što su: Beli Drim, Pećka Bistrica, reka Klina, reka Miruša, reka Istok, reka Erenik, reka Loćan, itd. Nacionalni park Prokletije je sa najviše dobara u zapadnom regionu. Nalazi se u 5 opština zapadnog region. Pored toga, u opštini Istok postoje rezerve lignita, površine 100 km² i debljine 30-50 metara i do 230 metara dubine. Ima i značajan prostor šuma i pašnjaka koji predstavlja veliki potencijal za razvoj poljoprivrede i stočarstva. Opština Klina raspolaže prirodnim i nemineralnim prirodnim resursima kao što su: rezerve lignita 2 milijarde tona, rude boksita 2 miliona tona, gline 6,5 miliona tona, peska i šljunka 3,5 miliona tona. Duž reke Miruše u južnom i jugozapadnom delu Kline nalaze se vodopadi, retka prirodna lepota sa veoma bogatom florom i faunom. Ovaj kompleks se prostire na površini od 200 hektara i predstavlja zaštićeno područje - rezervat sa velikim mogućnostima za razvoj turizma.³⁶

3.4.11. Turizam

U razvojnem regionu zapad na Kosovu, turizam je jedna od oblasti sa potencijalom za razvoj i stvaranje novih radnih mesta. Identifikovane grane turizma su planinski turizam sa sportskim i rekreativnim elementima, uglavnom u Peći, Dečanima, Juniku, Đakovici i Istoku. Pećinski istraživački turizam (speleologija) je razvijen u Peći, Đakovici, Dečanima i Klini; zdravstveni i socijalni turizam počevši od termomineralnih voda u Istoku i drugih pogodnih mesta za razvoj rehabilitacionih centara širom regiona; vodene, kopnene, planinske i vazdušne sportsko-rekreativne aktivnosti za koje zapadni region nudi najpogodnije uslove; agroturizam u mestima sa bogatim pejzažima i aktivnim seoskim životom; a od posebnog značaja, kulturni turizam i baština. I pored ovog potencijala za razvoj turizma i razvoj kvalitetnih ugostiteljskih usluga, koji će podržati i obogatiti turističku ponudu, ono što je do sada postignuto još uvek je daleko od ostvarenja punog potencijal ovog sektora.³⁷

3.4.12. Grad Peć je centar Razvojnog Regiona Zapad 38

³⁶ Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili regiona na Kosovu*, Priština, oktobar 2019.

³⁷ Ministarstvo regionalnog razvoja, *Strategija regionalnog razvoja 2020-2030*, Priština 2020.

³⁸ Ministarstvo administracije lokalne samouprave, *Profili opština Republike Kosovo*, 2017

Peć leži na severozapadnom kraju plodne doline Dukađini, ispred živopisne klisure, ispod obronaka Albanskih Alpa. Leži u dolini Bistrice okruženoj albanskim Alpima. Graniči se sa Crnom Gorom na severu, Istokom na severozapadu i Klinom i Dečanima na jugu. Planinsku klimu Rugovskog regiona karakterišu topla leta i hladne i duge zime. Obilno prisustvo vode je od velikog značaja. Prosečna godišnja količina padavina je 1000 mm. Većina ovih padavina pada tokom zime u obliku snega, ali i kiše. Hladna i pogodna zima pogoduje razvoju zimskog turizma, skijanja, penjanja i stacionara. Najlepši i ujedno poseban motiv je Rugovska klisura i polje oko korita Pečke Bistrice, kroz koje prolazi 24 km asfaltirani put koji vodi od Peći preko Čakora do Crne Gore. Područje oko korita Bistrice ima pogled na klisuru dužine 20 km, dok je njen najlepši deo, Rugovska klisura, dugačak blizu 10 km. Duboko je blizu 1000m, pa se svrstava među najdublje kanjone u zemlji i Evropi. Posebno područje u opštini Peć koje je takođe pod zaštitom Uneska je Pečka patrijaršija, Rugovska klisura i Radavci.

Teritorija Peći je kroz svoju istoriju bila prvo u sastavu Ilirske Dardanije, zatim pod Rimom, Vizantijom, srednjim vekom Srbije, a kasnije i Turskim carstvom. Antičko naselje na lokalitetu „Gradina“ imalo je veliki značaj za antičku istoriju Peći, što nesumnjivo predstavlja nastavak prethodnog naselja Dardan. Otkriveno je i više arheoloških predmeta, što nas je navelo na zaključak da je to morao biti opštinski administrativni centar čitave ravnice Dukađini. U Peći postoji i carinski terminal ili carinski punkt.

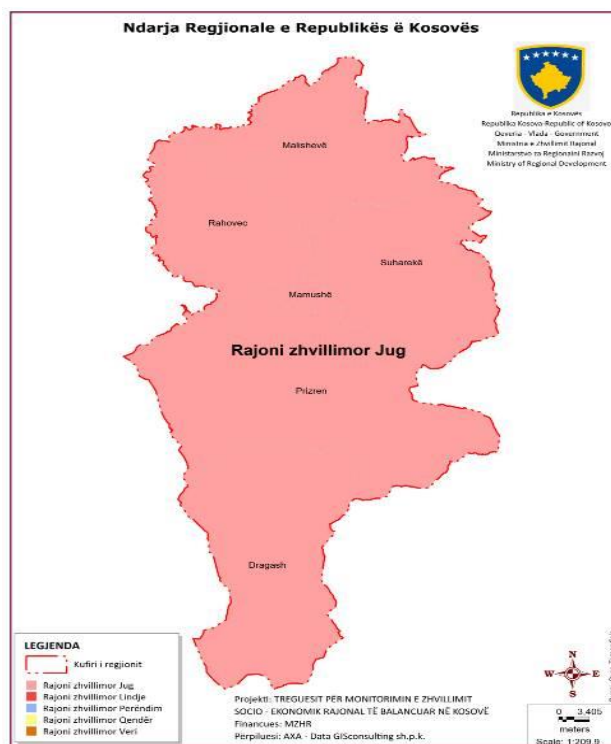
Opština Peć je poznata po bogatim letnjim pašnjacima, pogodnim za razvoj stočarstva i turizma, ravnicama na jugoistoku, bogatim plodnim zemljištem za razvoj poljoprivrede. Zajedno sa drugim privrednim sektorima, doprinos turizma i agrobiznisa ekonomskom razvoju opštine Peć se smatra strateškim, suštinskim i opipljivim. Skoro polovina teritorije, od 603 km², je planinsko područje-Rugova, bogato šumama i pašnjacima i pogodno za razvoj stočarstva.

3.5. Razvojni region Jug

Razvojni region Jug pokriva oko 2,015,01 km, 18,4% površine Kosova (10,905,25 km²) 66. Sa populacijom od 409,449 ili 23% ukupnog stanovništva Kosova, gustina naseljenosti je 202 stanovnika po kvadratnom kilometru u južnom regionu. Dok su opštine sa najgušćom naseljenošću u južnom regionu; opština Mamuša, sa ukupnom populacijom od 5874 i gustinom od 537 stanovnika po 1 km², a zatim opština Prizren sa 310 stanovnika po km². Treća opština po redu je opština Orahovac sa 206 po km². Opština Mališevo ima gustinu od 186 stanovnika po km², opština Suva Reka 161 stanovnika po km² i Dragaš 78 po 1 km². U južnom regionu, opština sa najvećim obimom je opština Prizren sa 626,86 km², opština Dragaš sa 433,85 km² i opština Suva Reka sa 361,04 km².

3.5.1. Stanovništvo

Razvojni region jug ima stanovništvo koje se može okarakterisati kao relativno mlado. U regionu Jug živi 152.368 stanovnika mlađih od 19 godina. Opština sa najvećim brojem mlađih do 19 godina je opština Prizren sa 67.145 ili 35% stanovništva opštine Prizren, zatim opština Mališevo sa 24.961 stanovnikom ili 42,80% ukupnog stanovništva opštine Prizren. Mališevo, opština sa najvećim procentom najmlađe populacije u južnom regionu. Suva Reka ima 23.875 stanovnika mlađih od 19 godina ili 39,62% stanovništva opštine. U pogledu etničke strukture, razvojni region jug karakteriše se kao region sa različitim etničkim populacijama. Najviše su Albanci sa 335.075 stanovnika, Bošnjaci sa 21.037 stanovnika, Turci sa 14.427, RAE 5.835, Srbi 380 i ostali 10.315. Najveći natalitet u južnom regionu ima opština Prizren sa brojem od 2.210 stanovnika, a zatim Mališevo sa 945 stanovnika. U razvojnem regionu je zastupljen najveći broj žena sa 254.148 dok je muškaraca sa 190,97.

Mapa 6: Razvojni region Jug

Tabela 33: Stanovništvo i područje u Razvojnem regionu Jug. Statistika stanovništva iz Statističkog godišnjaka Agencije za statistiku Kosova 2021, procene stanovništva 2020.

Razvojni region Jug				
	Opštine	Stanovništvo	Površina km ²	Gustina naseljenosti
1	Prizren	194581	626.86	310
2	Suva Reka	58194	361.04	161
3	Orahovac	57047	275.9	206
4	Mališevo	57261	306.42	186
5	Dragaš	33948	433.85	78
6	Mamuša	5874	10.94	537
	Ukupno	406905	2015.01	202

3.5.2. Konfiguracija i geološka konstrukcija

Razvojni region Jug se nalazi u jugozapadnom delu Kosova. Graniči se sa Albanijom na zapadu, BJR Makedonijom na jugoistoku, opštinom Đakovica na severozapadu, Štimljem na severoistoku i Štrpcem na istoku. Region ima ukupnu površinu od 2031 km² 18,66% teritorije Kosova i sastoji se od 6 opština: Prizren, Dragaš, Suva Reka, Mališevo, Orahovac i Mamuša, koje se značajno razlikuju po veličini – od najveće sa 640 km² (Prizren) do najmanje sa 12,5 km² (Mamuša) sa preostale četiri opštine prosečne veličine (280-430 km²) za Kosovo.

Topografija je mešovita i uključuje visoke planine, brda, doline i ravnice. Nadmorska visina zemljišta varira od oko 400 do 2.750 metara u planinskim područjima (vrhovi Šar planine). U planinama se nalaze prostrana šumska zemljišta i neki prirodni pašnjaci sa obiljem divljih životinja i vegetacije.³⁹

3.5.3. Klima

U klimatskim karakteristikama Razvojnog regiona Jug dominiraju one koje su karakteristične za prosečnu kontinentalnu klimu (sa hladnim zimama i toplim letima). Značajan je i uticaj blaže mediteranske klime. Maksimalne temperature tokom letnje sezone u proseku dostižu 24,6°C, dok najniže temperature u januaru u proseku dostižu -10°C. Ukupna količina padavina varira od 511 mm do 1.108 mm godišnje. Klimatski uslovi u kombinaciji sa relativno dobrim zemljištem predstavljaju dobru osnovu za razvoj poljoprivrede. Rotirajuća brda sa optimalnom izloženošću suncu omogućavaju postavljanje kvalitetnih vinograda.⁴⁰

3.5.4. Vodna tela

Smatra se da region ima adekvatno vodosnabdevanje. Nijedna reka nije dovoljno velika da bi se organizovala plovidba, odnosno rečni saobraćaj za komercijalnu upotrebu, ali se mogu koristiti u turističke ili svrhe ribolova. Većina manjih reka i potoka spaja se sa rekam Beli Drim, koja ima dužinu od 122 km i nalazi se u zapadnom delu regiona. To omogućava navodnjavanje dobrog dela obradivog zemljišta. Kao rezultat toga, značajan deo poljoprivrednog zemljišta u regionu, preko 12.500 hektara, pokriven je sistemima za navodnjavanje. Ovo se poredi sa ukupno oko 55.000 hektara pod navodnjavanjem širom Kosova (oko 23%). Kosovo ima nominalni projektovani kapacitet navodnjavanja od 72.440 ha. Veruje se da se značajan deo ovog neiskorišćenog potencijala nalazi u ekonomskom region Jug.⁴¹

3.5.5. Zemljište i vegetacija

Razvojni region Jug ima korišćenu površinu poljoprivrednog zemljišta od 95.108,77 hektara, od čega opština Dragaš ima najveću površinu u južnom regionu sa 27.662,24 hektara; slede opština Prizren sa 21.777,01 hektara i opština Suva Reka sa 15.069,96 hektara. U južnom regionu nalazi se ukupno 31.396,26 hektara obradivih površina. Opština sa najviše obradivog zemljišta je opština Orahovac sa 9.186,14 hektara, zatim opština Mališevo sa 8.939,2 hektara i opština Suva Reka sa 6.246,18 hektara. Razvojni region jug ima površinu od 59.748,79 livada

³⁹ Centar za regionalni razvoj Jug, *Strategija razvoja Jug 2010-2013*.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

i pašnjaka. Opština Dragaš ima površinu od 27.221,10 hektara livada i pašnjaka, zatim slede opština Prizren sa 15.677,14 hektara i opština Suva Reka sa 8.010,23 hektara.⁴²

3.5.6. Obrazovanje

Prema statistici javnog obrazovanja 2020-2021, u Razvojnom regionu Jug, broj škola osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja je 209, dok je višeg srednjeg obrazovanja 27. Broj učenika, u Razvojnom regionu Jug, u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju je 46244, dok je u višem srednjem obrazovanju 13171. Broj učenika u višem srednjem obrazovanju je 13171, od kojih je 6719 ili 51,01% u stručnim školama.

Tabela 34: Statistika preduniverzitetskog obrazovanja. Izvor: Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

	Broj institucija	Student		Nastavnik	Administrativno osoblje	Pomoćno osoblje	
		Javna	Privatna				
Predškolska ustanova/vrtić	6	0 <5 godina	315	357	17	307	662
		5 <6 godina	4215	279			
Primarna i niža srednja	209	46244		1139	4756		
Viša srednja	27	13171		579	1049		

Jedan od najvažnijih faktora u određivanju nivoa ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka o stepenu obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na socio-ekonomski razvoj.⁴³

Tabela 35: Nivo obrazovanja u razvojnom regionu Jug. Popis stanovništva sproveden 2011. godine od strane Kosovske agencije za statistiku

Nivo obrazovanja u razvojnom regionu Zapad	Broj stanovništva po stepenu obrazovanja	% stanovništva prema stepenu obrazovanja
Postdiplomski studije	1222	0.4
Diplomci	17167	4.9
Više srednje obrazovanje	65629	18.9
Niže srednje obrazovanje	142731	41.3
Osnovna škola	60952	17.6
Osnovna škola nije završena	29297	8.5
Pismeno	18993	5.5
Nepismeno	103304	2.9

3.5.7. Infrastruktura

⁴² Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili regiona na Kosovu*, Priština 2019.

⁴³ U ovom delu analizira se broj stanovništva starijih od 10 godina prema stepenu obrazovanja. Podaci dati u tabeli 37 ispod su podaci dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane Agencije za statistiku Kosova. Ovi podaci se takođe mogu ažurirati novim popisom stanovništva koji se očekuje da bude sproveden tokom ove godine (2021).

Razvojni region Jug je okarakterisan kao region sa jednom od najrazvijenijih mreža lokalnih, regionalnih i državnih puteva. U južnom regionu prolazi autoput Priština-Tirana, koji je po evropskim standardima. Autoput povezuje Kosovo i zemlje regiona sa lukom Drač. To je strateška linija za razvoj pomorskog i drumskog saobraćaja, veoma važan segment za privredu Kosova. U južnom regionu postoji samo jedna železnička linija u železničkoj mreži Kosova. Ovo je linija koja prolazi od Prizrena preko Zrze i Kline do Kosova Polja. Lokalna infrastruktura je značajno razvijena u južnom regionu poslednjih godina. Podaci o lokalnim putevima, njihovoj rasveti, uključivanju u sistem pijaće vode i kanalizacije detaljno su dati u tabeli br. 38 u nastavku.

Tabela 36: Infrastruktura regiona Jug po opštinama. Izvor: Opštinski sistem upravljanja učinkom. Procena za 2019

Opština	Asfaltirani lokalni putevi u opštinama u %	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u sistem pijaće vode u %	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u kanalizacioni sistem u %	Dužina lokalnih puteva opremljenih javnom rasvetom %
Prizren	60.00	100.00	100.00	36.51
Suva Reka	22.56	93.71	99.36	52.08
Orahovac	81.05	97.34	85.81	40.67
Mališevo	91.21	67.91	64.66	22.56
Dragaš	/	/	/	//
Mamuša	/	/	/	//

3.5.8. Ekonomija i preduzeća

Razvojni region Jug ima povoljnu infrastrukturu za razvoj uslova za poslovanje. U razvojnom regionu jug uspostavljeno je nekoliko industrijskih zona koje imaju za cilj privlačenje investitora i preduzeća u oblasti proizvodnje i prerade. Ekonomske zone u razvojnom regionu jug su; industrijska zona u Suvoj Reci nalazi se u Širokom delu Suve Reke, koja se na istoku graniči sa postojećim putem Suva Reka - Prizren, na jugu postojećim putem stare industrijske zone, na zapadu sa postojećim vinogradima i na severu uz zeleni pojas. Delatnosti koje su predviđene za lociranje u industrijskoj zoni su: Prerada prehrambenih proizvoda, Prerada tekstilnih i kožnih proizvoda, prerada elemenata od aluminijuma, plastike i drveta, Prerada stakla, kamena, mermera i gvožđa, elemenata od betona, prerada elektro i elektrotehničkih elemenata itd. Druga zona u ovoj opštini je Agroindustrijska zona u Suvoj Reci, osnovana 2015. godine sa površinom od 28 ha. Agroindustrijska zona se nalazi u selu Samodraža - Suva Reka. Počela su ulaganja u ovu privrednu zonu, prvo u snabdevanje električnom energijom i vodom. U privrednoj zoni, odnosno „Agro-industrijska zona“, trenutno su potpisana tri (3) ugovora, dok su sa još pet (5) korisnika ugovori u fazi potpisivanja. I tokom ove godine nastavljaju se ulaganja u fizičku infrastrukturu. Opština Suva Reka je planirala objekte za preduzeća koja obezbeđuju dugoročnu upotrebu u agroindustrijskoj zoni u Samadardžiji. Iako mala opština, opština Dragaš ima ekonomsku zonu u Mejdanu, selo Šajm. U južnom regionu registrovano je 23.710 preduzeća, a vrste poslovanja su najrazličitije; Pojedinačna preduzeća, strane kompanije, poljoprivredne zadruge, javna i društvena preduzeća, ortačka društva, generalna društva, akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću. Pojedinačna

preduzeća imaju najveći broj u južnom regionu sa 20.500 preduzeća, zatim slede društva sa ograničenom odgovornošću sa 2076 preduzeća i opšta ortačka društva sa 390 preduzeća.⁴⁴

U opštini Prizren, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa 11.788 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 1.603, a zatim ortačka društva sa 276 preduzeća. Opština Prizren ima ukupan broj od 13,731 preduzeća. U opštini Orahovac, prema tabeli ispod, sektor sa najvećim brojem biznisa je sektor individualnih preduzeća sa 2.870 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 356, a zatim ortačka društva sa 47 preduzeća. Opština Orahovac ima ukupan broj od 3,289 preduzeća. U opštini Suva Reka, prema sledećoj tabeli, sektor sa najvećim brojem preduzeća je sektor individualnih preduzeća sa 2.532 preduzeća, zatim sektor društava sa ograničenom odgovornošću sa 464, a zatim ortačka društva sa 31 preduzeća. Opština Suva Reka ima ukupno 3.040 preduzeća. Dok je opština sa najmanjim brojem preduzeća u južnom regionu opština Dragaš sa ukupno 1.255 preduzeća, individualna preduzeća 1.187, društva sa ograničenom odgovornošću 49, opšta ortačka društva 11, akcionarska društva 1 i društvena preduzeća 1.⁴⁵

Tabela 37: Profili privrednih aktivnosti i njihov broj, Razvojni region Jug.46

Komunat	Biznes individual	Kompani e huaj	Kooperativa bujqësore	Ndërrmarje publike	Ndërrmarje shoqërore	Ndërrmarje tjera nën juridiksion të AKM-së	Ortakëri	Ortakëri e përgjithshme	Shoqëri aksionare	Shoqëri me përgjegjësi të kufizuara	Totali
Dragash	1,187		6		1			11	1	49	1,255
Rahovec	2,870	5	6				2	47	3	356	3,289
Prizren	11,788	35	10	1	6		3	276	9	1,603	13,731
Malishevë	2,123	6	4					25	3	234	2,395
Mamushë	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Suharekë	2,532	4	2					31	7	464	3,040
Gjithsej	20,500	50	28	1	7		5	390	23	2,706	23,710

3.5.9. Poljoprivreda

Razvojni region Jug je vodeći proizvođač visokokvalitetnih poljoprivrednih proizvoda na Kosovu. Povrće koje se gaji u ovom delu Kosova se takođe izvozi u zemlje regiona, kao što su paprike iz okruga Kruša, paradajz iz Mamuše, itd. Takođe, u ovom regionu se uspešno uzgaja i drugo povrće poput kupusa, krastavca i šargarepe. Okrug Kruša je takođe poznat po uzgoju lubenica. Opština Dragaš je bogata lekovitim i aromatičnim biljem, kao i raznim šumskim proizvodima. Više od 90% ovih biljaka izvozi se u zapadne zemlje. Takođe, opština Dragaš je poznata po šarskom siru, kao regionalnom predstavniku brenda ovog regiona. Vinogradarstvo je tipično za ovaj kraj i zaslužuje posebnu brigu. Ovaj sektor dominira u Orahovcu, ali se takođe proteže na opštine Suva Reka i Prizren. Pogodni agroklimatski uslovi stvaraju značajan potencijal za dalji razvoj uzgoja grožđa i proizvodnje vina.

⁴⁴Ministarstvo regionalnog razvoja, Strategija regionalnog razvoja 2020-2030, Priština 2020.

⁴⁵Ministarstvo regionalnog razvoja, *Profili regiona na Kosovu*, Priština 2019.

⁴⁶Izvor statistike ARBK, godina 2018.

Razvojni region Jug raspolaže korišćenom površinom poljoprivrednog zemljišta od 95.108,77 hektara. Od ove površine, opština Dragaš ima najveću površinu u južnom regionu sa 27.662,24 hektara, zatim slede opština Prizren sa 21.777,01 hektara i opština Suva Reka sa 15.069,96 hektara.

Obradivo zemljište u južnom regionu obuhvata ukupno 31.396,26 hektara ove površine. Opština sa najviše obradivog zemljišta je opština Orahovac sa 9.186,14 hektara, zatim opština Mališevo sa 8.939,2 hektara i opština Suva Reka sa 6.246,18 hektara. Što se tiče područja sa livadama i pašnjacima, razvojni region jug ima površinu od 59.748,79 hektara, od toga opština Dragaš ima površinu od 27.221,10 hektara sa livadama i pašnjacima, zatim opština Prizren 15.677,14 hektara, opština Suva Reka 8.010,23 hektara.⁴⁷

Tabela 38: Broj domaćinstava i poljoprivrednih površina u Razvojnem regionu Jug

KOMUNAT	Sipërfaqja e shfrytëzuar e tokës bujqësore/Sipërfaqja ha	Tokë e punueshme-Arat/Sipërfaqja ha	Kopshte	Livadhet dhe kullotat/Sipërfaqja ha	Tokë bujqësore e papërdorur Sipërfaqja ha	Toka pyjore/Sipërfaqja ha	Toka jobuqësore/Sipërfaqja ha
Prizren	21,777.01	5,704.71	46.28	15,677.14	671.11	2,194.89	538.38
Dragash	27,662.24	386.80	17.03	27,221.10	407.89	439.14	199.23
Mališevë	14,908.79	8,939.2	52.3	5,690.23	963.94	4,456.5	957.78
Mamushë	1,229.19	933.23	2.78	269.32	4.38	470	25.55
Rahovec	14,461.58	9,186.14	12.58	2,880.77	1,733.91	1,849.12	576.15
Suharekë	15,069.96	6,246.18	78.10	8,010.23	1,433.11	3,970.74	676.82
GJITHESEJT	95,108.77	31,396.26	209.07	59,748.79	5,214.34	13,380.39	2,973.91

Stočarstvo kao važan pokazatelj privrednog razvoja zauzima posebno mesto u kategorizaciji RRJ-a, pa fond od ukupno 56.626 grla goveda svrstava Region kao jedan od najznačajnijih za razvoj ovog sektora. Ako to stavimo u vezu sa brojem goveda na nacionalnom nivou, ispada da je oko 18% od ukupnog broja goveda iz RRJ-a.

Tabela 39: Stočni fond po opštinama razvojnog regiona Jug

Opština	Stoka	Bikovi	Ovce	Koze	Svinje	Konji, magarci i mazge	Ptice	Ostale životinje	Pčelinjaci
Prizren	12701	-	22809	1493	912	381	111006	k	4435
Suva Reka	10884	-	4609	1253	85	111	104926	k	7574
Orahovac	9854	13	7102	1049	122	51	129413	k	3992
Mališevo	15537	k	7363	3040	-	17	93007	k	4212
Dragaš	6572	k	13820	k	-	266	25720	k	3925
Mamuša	1078	-	438	k	-	-	4262	-	88

Ukupno	56626	13	56141	6835	1119	826	468334	0	24226
--------	-------	----	-------	------	------	-----	--------	---	-------

3.5.10. Nezaposlenost i zapošljavanje

Razvojni region Jug ima dovoljno ljudskih resursa za tržište rada i relativno mladu i kvalifikovanu radnu snagu. Što se tiče zapošljavanja u javnom sektoru, možemo reći da u južnom regionu prednjači opština Prizren sa najvećim brojem zaposlenih u ovom sektoru. Na osnovu izveštaja o zapošljavanju za 2020. godinu možemo reći da razvojni region jug ima broj od 35.554 osoba koje traže posao i ponudu od 2.204 slobodna radna mesta, što opet pokazuje veliku razliku između ponude i potražnje. Opština sa najvećim brojem osoba koje traže posao je opština Prizren sa 17.809 osoba koje traže posao i ponudom za posao od 735 slobodnih radnih mesta, zatim opština Suva Reka sa 5.180 osoba koje traže posao i ponudom za posao od 295 slobodnih radnih mesta, opština Mališevo sa 5.177 osoba koje traže posao i ponudom od 537 slobodnih radnih mesta, Opština Dragaš sa 3,536 osoba koje traže posao i Opština Orahovac sa brojem od 3,615 osoba koje traže posao. Opština sa najmanjim brojem osoba koje traže posao je opština Mamuša sa 237 osoba koje traže posao i bez ponude za posao.⁴⁸

Tabela 40: Nezaposlenost i slobodna radna mesta u Razvojnem regionu Jug za 2020.

Opština	Nezaposlenost	Slobodna radna mesta	AMTR slobodna radna mesta
Prizren	17,809	196	539
Suva Reka	5,180	6	289
Orahovac	3,615	346	99
Mališevo	5,177	75	462
Dragaš	3,536	13	179
Mamuša	237	-	-
Ukupno	35554	636	1568

3.5.11. Prirodni resursi

Razvojni region jug ima veliki procenat kvalitetnog zemljišta, povoljnih klimatskih uslova, koji u kombinaciji sa mogućnostima daljeg unapređenja navodnjavanja, čine region pogodnim za integralni razvoj poljoprivrede. Vode u južnom regionu, uključujući reke i jezera su vredni resursi ovog regiona, većina reka se uliva u reku Beli Drim, koja teče u dužini od 122 kilometra u zapadnom delu regiona. Mala prirodna jezera u ovom regionu su Livadičko jezero, Jažinačko jezero, Dragaćinsko jezero. Ovaj region je poznata po krečnjaku, krečnjak se pojavljuje u crvenoj i smeđoj boji. Crveni krečnjak je od većeg ekonomskog interesa. Smatra se da rezerva krečnjaka ima zapreminu od 382.913 m³. Minerali poput kobalta, nikla i bakra nalaze se u blizini Žutog Kamena, gde je pronađen sloj rude nikla i kobalta. Smatra se da se mineral hroma

nalazi duž doline Belog Drima na području od oko 60 km, odnosno na lokalitetima Qëndresa, Gradisht, u dolini potoka Rimnik.⁴⁹

3.5.12. Turizam

Turizam; Razvojni region Jug ima veliki turistički potencijal koji je još uvek relativno neiskorišćen. Specifičan, geografski položaj, prirodna bogatstva, brojni primeri kulturno-istorijskog nasleđa, kao i raznolik folklor, čine region Jug idealnim mestom za razvoj održivog turizma. Postoji veliki potencijal za održivi razvoj planinskog turizma i kampovanja vikendom. Razvoj turizma, uključujući i ruralni turizam, može postati važan izvor blagostanja za rastući deo regiona. Ovaj region ima veliki turistički potencijal koji je još uvek relativno neiskorišćen. Opština Prizren je dragulj turizma, koji je jedna od oblasti razvoja opštine Prizren. Prizren je jedan od strateških turističkih gradova za strane i domaće posetioce. Šar planina sadrži stotine metara područja koja nisu u potpunosti iskorišćena i predstavljaju veliki potencijal za razvoj zimskog turizma. Planine Koretnik i Paštrik imaju velike prirodne potencijale za razvoj planinskog turizma, kao što su planinarenje i lov, kao i brojne reke u regionu koje pružaju mogućnost za razvoj sportova na vodi i ribolova. Razni kulturno-umetnički festivali i manifestacije i sajmovi agrobiznisa tipični su za ovaj kraj i privlače brojne domaće i strane posetioce.⁵⁰

5.3.13. Grad Prizren, centar razvojnog regiona Jug

Prizren leži u južnom delu nizije Dukađini sa površinom od 603 km². Graniči se sa opštinama: Đakovica, Orahovac, Suva Reka, Štrpce i Dragaš, kao i sa državom Albanijom i Makedonijom. Prizrensko polje se nalazi na nadmorskoj visini od oko 400 metara, a neki vrhovi Šare prelaze visinu od 2000 metara nadmorske visine. Klima u gradu je raznolika. U nizinama, zbog uticaja mediteranske klime i veoma toplih leta, usevi su među prvima u jugoistočnoj Evropi sa neuporedivim prednostima za poljoprivredne kulture, kao što su: Vinova loza, voće i povrće. U planinskim područjima dominira klima Alpa. Dakle, sve do juna količine snega ostaju u jamama, u tom slučaju se vrhovi planina mogu zabeliti usred leta.

Prizren je jedan od najstarijih gradova u jugoistočnoj Evropi koji se nalazi u podnožju Šar planine i duž reke Bistrice. Arheološki podaci svedoče o postojanju aktivnog života na teritoriji današnjeg Prizrena od antike. Ovo područje je naseljavalo čisto ilirsko stanovništvo - Dardanci. U 19. veku Prizren je bio drugi po važnosti privredni i trgovački centar albanskih zemalja sa oko 1.500 radnji. Prizren zauzima posebno mesto u istoriji albanskog nacionalnog pokreta, postao je prestonica Prizrenske albanske lige, koja je osnovana 10. juna 1878. godine. Prizren je bio sedište Privremene vlade Albanije (1881) na čelu sa Ymer Prizreni. Posle drugog rata do 1947. godine Prizren je bio centar Autonomne oblasti Kosovo. Krajem 1950-ih do sredine 1960-ih, preko 3.200 porodica se preselilo iz Prizrena u Tursku.

Privreda opštine Prizren se uglavnom zasniva na poljoprivredi, trgovini, građevinarstvu i preradi hrane – sva privatna preduzeća. Prirodne vrednosti koje Kosovo poseduje, predstavljaju izvore turizma na visokom nivou. Poljoprivredni sektor ostaje jedan od glavnih izvora zapošljavanja i prihoda. Prizren je poznat po svojim voćnjacima, povrću i vinu.⁵¹

⁴⁹Ministarstvo regionalnog razvoja, *Strategija regionalnog razvoja 2020-2030*, Priština 2020.

⁵⁰Isto.

⁵¹Ministarstvo administracije lokalne samouprave, *Profili opština Republike Kosovo*, 2017

4. Pokazatelji za merenje stepena regionalnog društveno-ekonomskog razvoja na Kosovu

35. Osnovna svrha izvođenja ove studije je definisanje oblasti, pokazatelja njihove namene i izvora informacija. Njihov tretman je takođe u skladu sa mandatom MRR-a za planiranje i razvoj pokazatelja za praćenje ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja, i njihovu korelaciju sa izradom analiza koje se odnose na ravnomerni regionalni društveno-ekonomski razvoj⁵².
36. Tretman i definisanje svih oblasti i pokazatelja je u vezi sa svrhom MRR-a koja ima veze sa najpravednijim i najrealnijim odrazom uravnoteženog društveno-ekonomskog razvoja na Kosovu. Kao što je na početku pomenuto, regionalni društveno-ekonomski razvoj prevazilazi nadležnosti opština i više se odnosi na centralni nivo. Uravnoteženi regionalni društveno-ekonomski razvoj nije ograničen na nivo lokalnog ekonomskog razvoja, već ga prevazilazi odražavajući razvoj sektora i projekata razvijenih u dve ili više opština. Tematske oblasti i pokazatelji koji odražavaju najrealnije stanje društveno-ekonomskog razvoja u regionima Kosova su brojne i međusobno povezane. Ovo pokazuje međuzavisnost koju imaju tematske oblasti uslovljavajući jedna drugu, s jedne strane, a s druge, takođe su praćene različitim efektima. Poznato je da regioni Kosova imaju svoje karakteristike koje se razlikuju po teritoriji, demografiji, socijalno, ekonomski, životnoj sredini, infrastrukturi, itd. Ove razlike moraju biti tačno identifikovane preko merljivih pokazatelja. Važnost je u činjenici da ovi pokazatelji prema različitim oblastima pružaju mogućnost da se prate razvojni trendovi u regionima Kosova i ovde se mogu planirati mere i potrebe za poboljšanje situacije. Poznato je da su razlike između regiona i u određenim oblastima, pa je važno identifikovati i pratiti svako područje za svaki region. Ovo takođe omogućava planiranje investicija i prioritete prema oblastima u različitim regionima na Kosovu. Ovaj dokument definiše glavne oblasti koje odražavaju stepen društveno-ekonomskog razvoja u regionima Kosova. U početku je obrađena oblast demografije, gde su predstavljeni pokazatelji koji određuju trendove regionalnog demografskog razvoja. Ovo je od posebnog značaja iz razloga što planiranje razvoja treba da se radi pre svega za ljude, pa je važno imati tačne podatke o veličini stanovništva, gustini, rastu, strukturi i drugim demografskim karakteristikama na nivou regiona. Na osnovu demografskih podataka mogu se analizirati i osnovne potrebe i zahtevi. Oblast društvenog razvoja je važno pitanje u društveno-ekonomskom razvoju regiona Kosova. Analiza obrazovnog statusa, zdravlja, nezaposlenosti i zaposlenosti, stope siromaštva, rodne ravnopravnosti, kao i stepena razvijenosti kulture, mladih i sporta, ključne su teme u utvrđivanju i analizi ravnomernog društvenog i ekonomskog razvoja. Nivo regionalnog ekonomskog razvoja određuje ukupan nivo razvoja, a praćenje razvojnih trendova takođe omogućava identifikaciju razlika između regiona Kosova. U oblasti ekonomskog razvoja definisani su i merljivi pokazatelji koji definišu razlike i uravnotežen razvoj. Infrastruktura je važan osnov u smislu društveno-ekonomskog razvoja, pa tretman pokazatelja koji određuju regionalne razlike u infrastrukturnom smislu omogućava identifikaciju zahteva i potreba za ravnomernim razvojem regionalne infrastrukture.
37. Da bi se napravio sveobuhvatan rezime uravnoteženog društveno-ekonomskog razvoja u regionima Kosova, ovaj dokument sumira pet glavnih oblasti koje će biti uparene sa pokazateljima, rezultatima i konkretnim podacima kao što su:

⁵²Aneks 21 Uredbe br. 16/2017 o izmenama i dopunama Uredbe br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava, izmenjen i dopunjen Uredbom br. 07/2011, Uredba br. 14/2011 i Uredba br. 15/2011, Službeni glasnik br. 29, dt. 23. novembar 2017, Priština

1. Demografija
2. Obrazovanje
3. Zdravlje
4. Nezaposlenost i zaposlenost
5. Siromaštvo i socijalna pomoć
6. Kultura, omladina i sport
7. Ekonomske aktivnosti
8. Trgovina
9. Poljoprivreda
10. Industrija
11. Rudarstvo
12. Infrastruktura
13. Kapitalni projekti
14. Turizam

38.

39. Kroz ove oblasti delovanja, biće predstavljen uravnotežen regionalni društveno-ekonomski razvoj između razvojnih regiona na Kosovu. Da bi se što detaljnije analizirala svaka oblast u regionima Kosova, definisani su rezultati, pokazatelji i podaci koje treba obezbediti za što realističniji odraz uravnoteženog društveno-ekonomskog razvoja u regionima Kosova.

40. Ovaj dokument se bavi 14 oblasti za svaki razvojni region i njihov učinak će se meriti kroz 93 pokazatelja predstavljena u tabeli u nastavku.

41. U nastavku su prikazani pokazatelji, rezultati i podaci koji su napravljeni uzimajući u obzir sledeće elemente:

- pokazatelj: način na koji će se meriti ili vrednovati trenutna situacija u dotičnoj oblasti prema Regionu razvoja. Kroz pokazatelje se može izvršiti poređenje trenutnog stanja u datoj oblasti, po regionima i poređenje razvoja tokom godina.
- Svrha pokazatelja: ukazuje na ono što relevantni pokazatelj namerava oceniti ili meriti.
- podaci: koji doprinose da pokazatelj bude merljiv.
- Izvor informacija: označava instituciju od koje podaci potiču ili preko koje se mogu dobiti.

Pokazatelji i podaci koji se planiraju prikupljati, analizirati i prezentovati na regionalnom nivou su brojni i na osnovu područja delovanja ovi podaci su među najraznovrsnijim. Dakle, njihova saradnja zahteva saradnju sa centralnim i lokalnim institucijama. U zavisnosti od oblasti prikupljanja podataka, saradnja treba da bude orijentisana sa ministrom, Agencijom i drugim institucijama dotične oblasti.

U tabeli u nastavku prikazani su definisani i povezani: oblasti, pokazatelji, svrha, podaci i izvori informacija.

1. Demografski pokazatelji

Pokazatelj	Svrha pokazatelja	Podaci	– Izvor podataka/informacija
1.1 Broj stanovnika po razvojnom regionu	Odras ukupnog broja stanovnika koji žive u regionima Kosova koji mogu doprineti ekonomskom razvoju zasnovanom na ljudskim resursima	Broj stanovnika u tekućoj godini po regionima	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.2 Broj stanovnika koji žive u ruralnim i urbanim područjima prema razvojnim regionima	Odras broja stanovništva koje može doprineti ekonomskom razvoju kroz sektore koji se mogu razvijati u ruralnim ili urbanim sredinama	Broj stanovnika koji žive u ruralnim područjima	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.3 Broj naselja po razvojnim regionima	Razlike u broju naselja po regionima i stepenu urbanizacije	Broj stanovnika koji žive u urbanim sredinama u svakom razvojnom regionu	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.4 Stanovništvo po km2 po razvojnim regionima	Odras gustine naseljenosti u razvojnim regionima	Broj naselja po razvojnim regionima	Agencija za statistiku Kosova Opštine pokazatelja
1.5 Stopa nataliteta po razvojnim regionima	Odras nataliteta po razvojnim regionima	Broj stanovnika koji žive u svakom razvojnom regionu	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.6 Stopa mortaliteta po razvojnim regionima	Odras stope mortaliteta po razvojnim regionima	Broj kvadratnih kilometara u svakom regionu	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.7 Procenat prirodnog priraštaja stanovništva	Odras stope prirodnog priraštaja po razvojnim regionima	Broj rođenih u toku godine po regionima	Agencija za statistiku Kosova Opštine
1.8 Stanovništvo prema starosnoj grupi i polu	Navesti i reflektovati broj stanovnika prema starosti i polu	Ukupan broj stanovnika po regionima	Agencija za statistiku Kosova Opštine

1.9	Nivo obrazovanja po regionima	Odraz obrazovnog nivoa stanovništva po regionima	Broj stanovništva starijeg od 10 godina prema stepenu obrazovanja po regionima	Agencija za statistiku Kosova
1.10	Broj stanovnika po etničkim grupama	Odraz etničke strukture stanovništva po regionima	Ukupan broj stanovnika po regionima	Agencija za statistiku Kosova
1.11	Stanovništvo prema verskoj pripadnosti	Odraz verske strukture stanovništva po regionima	Broj stanovnika po etničkim grupama po regionima	Agencija za statistiku Kosova
1.12	Broj aktivnog i neaktivnog stanovništva	Odraz aktivnog stanovništva ili onoga što je deo radne snage i neaktivnog (koji se ne smatra delom radne snage) stanovništva širom regiona	Ukupan broj stanovnika po regionima	Agencija za statistiku Kosova
1.13	Prosečan broj članova porodice po regionima	Odražava veličinu domaćinstava po regionima	Stanovništvo po verskoj pripadnosti u regionima	Agencija za statistiku Kosova
1.14	Broj građana koji su napustili zemlju tokom godine	Predstavljanje trenda kretanja građana u inostranstvo po razvojnim regionima	Broj aktivnog stanovništva u svakom razvojnom regionu	MSP
2. Pokazatelji obrazovanja				
2.1	Broj školskih objekata po razvojnim regionima	Odraz postojeće situacije sa školskim objektima na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja po regionima	- Broj školskih objekata po regionima	MONT
2.2	Broj učenika u javnom obrazovanju - predškolski nivo	Pružanje statistike i prikaz trenda upisa dece u predškolsko obrazovanje po razvojnim regionima	- Broj učenika u javnom obrazovanju - predškolsko obrazovanje po regionima	ASK MONT Opštine
2.3	Broj učenika u javnom osnovnom i nižem srednjem obrazovanju	Pružanje statistike i odraz trenda upisa učenika u osnovno i niže srednje obrazovanje po razvojnim regionima	- Broj učenika u nižem srednjem obrazovanju po regionima	ASK MONT Opštine
2.4	Broj učenika u javnom višem srednjem obrazovanju	Pružanje statistike i prikaz trenda upisa učenika u osnovno i više srednje obrazovanje po razvojnim regionima	- Broj učenika u višem srednjem obrazovanju po regionima	ASK MONT Opštine

2.1 Broj obrazovnog osoblja u preduniverzitetskom javnom obrazovanju	Odraz broja obrazovnog osoblja u preduniverzitetskom obrazovanju po regionima	- Broj nastavnika u preduniverzitetskom obrazovanju u javnom sektoru po regionima	ASK MONT Opštine
2.2 Broj administrativnog i obrazovnog pomoćnog osoblja u preduniverzitetskom obrazovanju	Odraz broja administrativnog i pomoćnog osoblja u preduniverzitetskom obrazovanju	- Broj administrativnog osoblja	ASK MONT Opštine
2.3 Broj studenata u privatnom preduniverzitetskom obrazovanju	Odraz broja studenata u privatnom preduniverzitetskom obrazovanju	- Broj pomoćnog osoblja u preduniverzitetskom obrazovanju u javnom sektoru	ASK Opštine MONT
2.4. Broj upisanih studenata na državne univerzitete po razvojnim regionima	Odraz broja studenata na nivou bachelor i master po razvojnim regionima	- Broj učenika u privatnom obrazovanju na predškolskom, nižem srednjem i višem srednjem nivou	MONT ASK
2.5 Broj diplomiranih studenata na državnim univerzitetima po razvojnim regionima	Odraz broja studenata koji su diplomirali na nivou bachelor i master na javnim univerzitetima.	- Broj studenata na nivou bačelor	MONT ASK
2.6 Broj studenata upisanih u privatne koledže na Kosovu po razvojnim regionima	Odraz broja studenata upisanih na bachelor i master nivo na privatnim fakultetima po regionima	- Broj studenata na master nivou po javnim univerzitetima	MONT ASK
2.7 Broj diplomiranih studenata u privatnim koledžima na Kosovu po razvojnim regionima	Odraz broja studenata osnovnih i master studija na privatnim fakultetima po regionima	- Broj diplomiranih studenata po regionima	MONT ASK
3. Zdravstveni pokazatelji			
3.1 Broj zdravstvenih ustanova (GCPM, CPM i Ambulante)	Odraz broja zdravstvenih ustanova po regionima na Kosovu	- Broj zdravstvenih ustanova i njihova kategorizacija po vrsti za svaki region	MZ Opštine
3.2 Broj doktora i medicinskih sestara po regionima	Odraz zdravstvenog osoblja po razvojnim regionima	- Broj lekara i medicinskih sestara koji pružaju zdravstvene usluge prema razvojnim regionima	MZ Opština

3.3	Nivo kvalifikacija lekara i medicinskih sestara	Odras nivoa kvalifikacija lekara i medicinskih sestara po razvojnim regionima	<ul style="list-style-type: none"> - Broj lekara sa fakultetskom kvalifikacijom - Broj lekara sa postdiplomskim kvalifikacijama/specijalizacijama - Broj lekara sa postdiplomskim/doktorskim kvalifikacijama - - Broj kvalifikovanih medicinskih sestara 	MZ Opštine
3.4	Broj i vrsta privatnih zdravstvenih usluga po regionima	Odras obima privatnih zdravstvenih usluga po regionima	<ul style="list-style-type: none"> - Broj privatnih zdravstvenih usluga koje pruža privatni zdravstveni sektor 	Opštine
3.5	Vrsta privatnih zdravstvenih usluga po regionima	Pokrivenost vrsta privatnih zdravstvenih usluga po regionima	<ul style="list-style-type: none"> - Spisak zdravstvenih usluga koje pruža privatni zdravstveni sektor 	Opštine
4. Pokazatelji nezaposlenosti i zaposlenosti				
4.1	Stopa nezaposlenosti po regionima	Odras stope nezaposlenosti po regionima na Kosovu	<ul style="list-style-type: none"> - Broj tražilaca posla po regionima 	AZRK
4.2	Stopa nezaposlenosti prema polu (%)	Odras stope nezaposlenosti po polu u razvojnim regionima na Kosovu	<ul style="list-style-type: none"> - Broj osoba tražilaca posla prema polu po regionima 	Regionalna i opštinska kancelarija za zapošljavanje
4.3	Stopa nezaposlenosti prema starosti (%)	Odras stope nezaposlenosti prema starosti u razvojnim regionima na Kosovu	<ul style="list-style-type: none"> - Broj tražilaca posla po godinama po regionima 	AZRK
4.4	Nivo obrazovanja i kvalifikacija tražilaca posla (%)	Odras kvalifikacija tražilaca posla po regionima na Kosovu	<ul style="list-style-type: none"> - Broj osoba koje traže posao prema njihovim kvalifikacijama i regionima 	Regionalna i opštinska kancelarija za zapošljavanje
4.5	Stopa zaposlenosti (%)	Odras stope zaposlenosti	<ul style="list-style-type: none"> - Broj zaposlenih po regionima 	AZRK
4.6	Stopa zaposlenosti žena u različitim institucijama po regionima	Pokrivenost zapošljavanja po polu i institucijama u regionima Kosova	<ul style="list-style-type: none"> - Broj žena zaposlenih u institucijama u odgovarajućim regionima 	Regionalna i opštinska kancelarija za zapošljavanje
4.7	Broj lica sertiikovanih u stručnim oblastima kroz obuku ili neformalno obrazovanje za zanimanja koja se procenjuju kao potrebe tržišta rada (strategijom)	Odras nivoa stručne sprema prema potrebama tržišta rada	<ul style="list-style-type: none"> - Broj lica sertifikacionih u stručnim oblastima kroz obuku ili neformalno obrazovanje za zanimanja koja se smatraju potrebom tržišta rada 	AZRK
a.	Procenat subvencija u privatnom sektoru koje doprinose rastu zaposlenosti po regionima (pokazatelji iz Strategije RR).	Odras subvencija datih privatnom sektoru koje doprinose rastu zaposlenosti.	<ul style="list-style-type: none"> - Novčani iznos subvencija datih privatnom sektoru koji doprinosi zapošljavanju po regionima - Ukupan iznos subvencija po regionima? 	MRR MPŠRR Opštine

4.9 Broj realizovanih projekata za izgradnju kapaciteta za korišćenje resursa (pokazatelji iz Strategije za RR)	Pokrivenost sprovedenih projekata za izgradnju ljudskih kapaciteta i OCD za korišćenje svih resursa koji doprinose regionalnom društveno-ekonomskom razvoju	- Broj realizovanih projekata za izgradnju ljudskih kapaciteta i OCD za korišćenje svih resursa koji doprinose regionalnom društveno-ekonomskom razvoju	MRR Opštine ?
5. Siromaštvo i socijalna pomoć			
5.1 Ukupna stopa siromaštva po razvojnim regionima (%)	Pregled ukupne stope siromaštva po regionima na Kosovu	- Broj stanovnika koji su siromašni u onome što se smatra standardom minimalnih zahteva (prema definiciji ASK-a).	Agencija za statistiku Kosova.
5.2 Opšta stopa siromaštva prema starosti (%)	Odras ukupne stope siromaštva prema starosti i regionima na Kosovu	- Ukupan broj stanovnika po regionima.	Regionalne i opštinske kancelarije za rad i socijalno staranje
5.3 Ukupna stopa siromaštva prema polu (%)	Odras ukupne stope siromaštva po polu i regionima na Kosovu	- Podela stanovnika koji su siromašni u onome što se smatra standardom minimalnih zahteva prema starosti	Agencija za statistiku Kosova.
a. Stopa ekstremnog siromaštva po razvojnim regionima (%)	Pregled stope ekstremnog siromaštva po regionima na Kosovu	- Podela stanovnika koji su siromašni u onome što se smatra standardom minimalnih zahteva prema polu	Regionalne i opštinske kancelarije za rad i socijalno staranje
b. Stopa ekstremnog siromaštva prema starosti (%)	Odras stope ekstremnog siromaštva prema starosti i regionima na Kosovu	- Broj stanovnika koji su siromašni, jer ne mogu zadovoljiti osnovne potrebe za hranom. (Prema definiciji KAS-a)	Agencija za statistiku Kosova.
c. Stopa ekstremnog siromaštva prema polu (%)	Odras stope ekstremnog siromaštva po polu i regionima na Kosovu	- Ukupan broj stanovnika po regionima.	Regionalne i opštinske kancelarije za rad i socijalno staranje
d. Procenat domaćinstava koja primaju socijalnu pomoć po regionima	Odras stope siromaštva kroz učešće u socijalnoj pomoći po regionima	- Broj stanovnika koji su siromašni, po godinama, koji ne mogu zadovoljiti osnovne potrebe za hranom	Agencija za statistiku Kosova.
6. Kultura, omladina i sport			
6.1 Broj sportskih klubova po regionima	Pokrivanje sporta u regionima Kosova	- Broj sportskih klubova po regionima	MKOS, opštine
6.2 Broj sportskih terena po regionima	Pokrivanje sporta u regionima Kosova	- Broj stanovnika po regionima	MKOS, opštine

6.3	Broj biblioteka po regionima	Pokrivenost biblioteka i mogućnosti datih građanima da koriste javne biblioteke po regionima	- (objašnjenje: obračunom za ovaj pokazatelj i ostale pokazatelje iz ove oblasti može se izračunati u izveštaju broj stanovnika regiona)	MKOS, opštine
6.4	Broj knjiga u javnim bibliotekama po regionima	Odras knjižnog fonda u narodnim bibliotekama po regionima	- Broj sportskih terena po regionima	MKOS, opštine
6.5	Broj čitalaca u javnim bibliotekama po regionima	Odras stope čitanja u bibliotekama po regionima	- Broj biblioteka po regionima	MKOS, opštine
6.6	Broj muzeja i drugih sličnih objekata po regionima	Refleksija objekata kulturne baštine	- Broj knjiga u javnim bibliotekama po regionima	MKOS, opštine
7. Ekonomski razvoj i poslovanje				
7.1	Bruto domaći proizvod po regionima	Odras učinka ekonomije po razvojnim regionima tokom godine procene	- Podaci o bruto domaćem proizvodu po regionima dobijeni su od ASK	Agencija za statistiku Kosova
7.2	Stopa realnog rasta BDP-a po razvojnim regionima	Odras učinka ekonomije po razvojnim regionima tokom godine procene	- Podaci o bruto domaćem proizvodu po regionima dobijeni su od ASK	Agencija za statistiku Kosova
7.3	Stopa direktnih stranih investicija po regionima	Odras informacija o direktnim stranim ulaganjima po razvojnim regionima tokom godine procene	- Ukupni iznosi stranih direktnih investicija po regionima	Agencija za statistiku Kosova
7.4	Broj aktivnih preduzeća po regionima	Odras broja i distribucije poslovanja na regionalnom nivou	- Broj aktivnih preduzeća po regionima	KARP KAS
7.5	Broj zaposlenih u privatnim preduzećima po delatnostima po razvojnim regionima	Odras broja zaposlenih prema delatnostima u kojima posluju	- Broj zaposlenih u preduzećima po regionima	KARP KAS
7.6	Vrednost investicija po delatnostima po razvojnim regionima	Pokrivenost kapitalnih investicija od strane preduzeća na regionalnom nivou	- Takođe je potrebno da se preduzeća podele po delatnostima i broju zaposlenih.	KBRA TAK Opštine
7.7	Broj podržanih preduzeća u ekonomskim zonama (po strategiji)	Odras broja preduzeća koja se oslanjaju na ekonomske zone po razvojnim regionima	- Vrednost kapitala uloženog od strane preduzeća	KARP TAK Opštine
8. Trgovina				
8.1	Broj komercijalnih aktivnosti	Pokrivenost trgovinskih aktivnosti na regionalnom nivou	- Broj komercijalnih aktivnosti po regionima	MTI ASK
8.2	Vrste komercijalnih aktivnosti	Pokrivenost trgovinskih aktivnosti po vrstama na regionalnom nivou	- Spisak vrsta komercijalnih aktivnosti po regionima	MTI ASK
8.3	Broj komercijalnih aktivnosti proizvedenih procesom	Odras diversifikacije trgovinskih aktivnosti na regionalnom nivou	- Broj investicija u komercijalne aktivnosti generisanih kroz proces diversifikacije	MTI ASK Opštine

diversifikacije, kao i njihov uticaj na širenje komercijalnih aktivnosti				
9. Poljoprivreda				
9.1	Broj poljoprivrednih aktivnosti po razvojnim regionima	Odras raznolikosti poljoprivrednih aktivnosti po razvojnim regionima	- Broj poljoprivrednih aktivnosti po regionima	MPŠRR opštine
9.2	Broj gazdinstava i domaćinstava koja se bave poljoprivredom	Odras broja i rasporeda gazdinstava i domaćinstava koja se bave poljoprivredom na regionalnom nivou	- Spisak aktivnosti po delatnostima po regionima	MPŠRR opštine
9.3	Broj stočarskih farmi i njihov kapacitet po regionima	Odras razvoja stočarstva na regionalnom nivou	- Broj gazdinstava na regionalnom nivou	MBZHRD KAS opštine
9.4	Površine poljoprivrednog zemljišta prema karakteru korišćenja po regionima	Dostavljanje informacija o vrsti zemljišta i poljoprivrednim površinama po regionima	- Broj domaćinstava koja se bave poljoprivredom na regionalnom nivou	MBZHRD KAS opštine
9.5	Šumske površine prema karakteru eksploatacije	Odras šumskih područja na regionalnom nivou	- Broj stočnih farmi i njihov kapacitet	MBZHRD KAS opštine
10. Industrija				
10.1	Broj industrijskih delatnosti	Pokrivenost industrijskih aktivnosti na regionalnom nivou	- Broj industrijskih aktivnosti na regionalnom nivou	MTI, KAS, opštine
10.2	Broj korporacija/preduzeća u industriji	Odras broja i distribucije korporacija i preduzeća koja se bave industrijom na regionalnom nivou	- Broj korporacija/preduzeća u industriji	MTI, KAS, opštine
10.3	Vrednost investicija po vrsti industrije	Odras kapitalnih investicija u industriji po regionima	- Vrednost kapitala uloženog od strane preduzeća koja se bave industrijom - Potrebna je i podela privrednih subjekata prema delatnostima i vrednosti njihovih investicija.	MTI, KAS, opštine
10.4	Broj i veličina katastarskih parcela, kao i njihova klasifikacija prema solventnosti zemljišta	Odras zemljišne površine koja se koristi za potrebe industrije na regionalnom nivou	- Broj i veličina katastarskih parcela, kao i njihova klasifikacija prema solventnosti zemljišta	AKM, MTI, KAS MBZHRD
11. Rudarstvo i rudnici				
11.1	Broj aktivnih rudnika i ruda	Odras obima područja bogatih rudom, po tipu po regionu	- Broj lokacija sa rezervama minerala po regionima - Spisak vrsta rude po regionima	Komisija za rudnike i minerale Ministarstvo ekonomskog razvoja
11.2	Količina mineralnih rezervi po vrstama minerala po regionima	Odras obima mineralnih rezervi, po tipu po regionu	- Količina mineralnih rezervi po vrstama minerala po regionima	Komisija za rudnike i minerale Ministarstvo ekonomskog razvoja

11.3	Troškovi investicija za rudarski sektor po regionima	Odras raspodele investicija u rudarskom sektoru po razvojnim regionima.	- Iznosi investicija za rudarski sektor po regionima	Komisija za rudnike i minerale Ministarstvo ekonomskog razvoja
12. Infrastruktura				
12.1	Lokalni putevi asfaltirani po regionima (u%)	Odras kvaliteta putne infrastrukture na lokalnom nivou po regionima	- Kilometri puteva na teritoriji dotičnog regiona - Kilometri asfaltiranih puteva (ukupno) u dotičnom regionu - Prvi put u toku godine asfaltirani kilometri puteva	MALS (MPMS)
12.2	Dužina lokalnih puteva opremljenih trotoarima u urbanim sredinama i naseljima u selima	Odras kvaliteta putne infrastrukture na lokalnom nivou po regionima	- Kilometri asfaltiranih puteva - Kilometri puteva opremljenih trotoarima u urbanim sredinama i naseljima u selima	MALS (MPMS)
12.3	Dužina regionalnih puteva asfaltiranih i opremljenih trotoarima	Odras kvaliteta regionalne putne infrastrukture po regionima	- Dužina regionalnih puteva po regionima - Dužina regionalnih puteva opremljenih trotoarima	MT MALS
12.4	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u sistem pijaće vode u %	Odras uključenosti domaćinstava, institucija i poslovnih jedinica u sistem pijaće vode.	- Broj domaćinstava po razvojnim regionima - Broj domaćinstava uključenih u sistem pijaće vode po razvojnim regionima - Broj javnih institucija po razvojnim regionima - Broj javnih ustanova uključenih u sistem pijaće vode po razvojnim regionima - Broj poslovnih i sličnih ekonomija po razvojnim regionima - 6. Broj poslovnih ekonomija (i sličnih) uključenih u sistem pijaće vode po razvojnim regionima	MALS (MPMS)
12.5	Domaćinstva, javne ustanove i poslovne jedinice uključene u kanalizacioni sistem	Odras uključenosti domaćinstava, ustanova i poslovnih jedinica u kanalizacioni sistem	- Broj domaćinstava po razvojnim regionima - Broj domaćinstava uključenih u kanalizacioni sistem - Broj javnih institucija po razvojnim regionima - Broj javnih institucija uključenih u kanalizacioni sistem - Broj poslovnih ekonomija i sličnih po razvojnim regionima - Broj poslovnih ekonomija (i sličnih) uključenih u kanalizacioni sistem	MALS (MPMS)
12.6	12,6 % javnih površina pokriveno je rasvetom	Odras pokrivenosti javnih površina javnom rasvetom	- Kvadratnih metara (m ²) javne površine prema razvojnim regionima	MALS (MPMS)

		- kvadratni metri (m2) javnih površina opremljenih javnom rasvetom	
12.7 Domaćinstva koja imaju pristup sistemu prikupljanja otpada	Odraž uključenosti domaćinstava, institucija i poslovnih jedinica u sistem prikupljanja otpada	- Broj domaćinstava po razvojnim regionima - Broj domaćinstava uključenih u sistem prikupljanja otpada - Ukupan broj javnih institucija po razvojnim regionima - Ukupan broj javnih institucija uključenih u sistem prikupljanja otpada - Broj komercijalnih i industrijskih ekonomija po razvojnim regionima - Broj komercijalnih ekonomija uključenih u sistem prikupljanja otpada	MALS (MPMS)
12.8 Broj zajedničkih projekata opština realizovanih u cilju ostvarivanja opšteg interesa	Odraž stepena međuopštinske saradnje u dotičnim regionima	- Broj projekata i njihova finansijska vrednost koje su opštine realizovale u partnerstvu, u oblasti infrastrukture, turizma, životne sredine itd.	Resorna ministarstva opštine
12.9 Broj i vrednost kapitalnih projekata koje finansira svako ministarstvo po regionima	Kapitalne investicije resornih ministarstava u razvojnim regionima na Kosovu	- Broj projekata i njihova finansijska vrednost i sektor u koji je svako ministarstvo investiralo u opštinama po razvojnim regionima	Resorna ministarstva opštine
13. Kapitalni projekti			
13.1 Broj kapitalnih projekata sprovedenih po regionima	Pokrivenost kapitalnih projekata na regionalnom nivou	- Broj kapitalnih projekata po regionima	opštine resorna ministarstva donatori
13.2 Finansijska vrednost projekata	Odraž nivoa kapitalnih investicija na regionalnom nivou	- Finansijska vrednost projekata	opštine resorna ministarstva donatori
13.3 Broj infrastrukturnih projekata u ekonomskim zonama (iz Strategije RR)	Odraž stepena infrastrukturnih ulaganja u ekonomskim zonama po regionima	- Broj kapitalnih projekata u infrastrukturi u ekonomskim zonama po regionima	opštine resorna ministarstva donatori
14. Turizam			
14.1 Vrste ruralnog turizma koje se mogu razvijati po regionima	Pokrivenost turističkih aktivnosti na regionalnom nivou	- Spisak vrsta ruralnog turizma po regionima	Opštine, MTI

14.2 Broj turističkih područja po regionima	Odraž Digitalnog turističkog vodiča prema turističkim aktivnostima na regionalnom nivou	- Broj turističkih područja po regionima	MTI opštine
14.3 Broj hotela po regionima	Odraž hotelskih kapaciteta po regionima	- Broj hotela po regionima <i>(objašnjenje: čak se i izračunom za ove pokazatelje može izračunati u izveštaju broj stanovnika regiona)</i>	MTI opštine
14.4 Broj restorana po regionima	Odraž restoranskih kapaciteta po regionima	- Broj restorana po regionima	MTI opštine
14.5 Broj posetilaca prema poreklu u turističkim područjima	Odraž broja posetilaca i njihovog porekla, domaćih ili stranih u regionima.	- Broj posetilaca po regionima	Opštine
14.6 Broj područja kulturnog i prirodnog turističkog nasleđa	Odraž turističkih potencijala kulturnog i prirodnog nasleđa na regionalnom nivou	- Broj područja kulturnog i prirodnog turističkog nasleđa	Opštine MKOS
14.7 Broj poljoprivrednih proizvoda proizvedenih u turističkim područjima	Odraž agroturističkih potencijala u naseljima turističkih područja na regionalnom nivou	- Broj poljoprivrednih proizvoda proizvedenih u turističkim područjima	Opštine MPŠRR

5. ANEKS 1

PRIMER ANALIZE POKAZATELJA PO RAZVOJNIM REGIONIMA

Demografija i obrazovanje

5.1. DEMOGRAFIJA

42. Karakteristike demografskog razvoja regiona su važni pokazatelji za određivanje i odražavanje nivoa socio-ekonomskog razvoja. Stanovništvo ima recipročnu korelaciju sa karakteristikama opšteg društveno-ekonomskog razvoja. Demografski razvoj je predstavljen kroz vrlo specifične pokazatelje koji mogu konkretno odražavati socio-ekonomski razvoj regiona. Podaci o naseljenosti i gustoći definisani su na ovom području. Broj i gustina naseljenosti su veoma važni elementi u određivanju stepena razvijenosti regiona. Obično su najnaseljenija i najgušće naseljena područja atraktivnija za život, a s druge strane imaćemo i veći trend razvoja. Pored društveno-ekonomskog i demografskog razvoja, imamo i razlike i specifičnosti prirodnog priraštaja. Istovremeno, stopa prirodnog priraštaja je važan element u društveno-ekonomskom razvoju. To je zbog činjenice da određeni kontingenti stanovništva takođe proizlaze iz reprodukcije. Aktivno stanovništvo predstavlja značajan potencijal radne snage, ali s druge strane, mlada i starija populacija predstavljaju zadržani sloj stanovništva i ovi elementi se direktno odražavaju na tokove društveno-ekonomskog razvoja. Veoma važan element koji je obrađen u demografskom razvoju su strukture stanovništva. Strukture stanovništva uslovljene su brojnim ekonomskim, socijalnim i demografskim faktorima i takođe utiču na stepen socio-ekonomskog razvoja regiona. Struktura stanovništva prema starosnoj i polnoj, obrazovnoj, etničkoj, verskoj, ekonomskoj strukturi, itd., važan je element u odrazu društveno-ekonomskog razvoja. Takođe, veličina porodice ima recipročnu uzročno-posledičnu vezu sa ekonomskim, socijalnim i demografskim faktorima regiona. Ljudske migracije su takođe usko povezane sa stepenom socio-ekonomskog razvoja i boljim uslovima života.
43. Stanovništvo je takođe važan faktor u određivanju rasta radne snage, što je, zauzvrat, ključna determinanta budućeg ekonomskog rasta. Nejednak regionalni razvoj se ogleda u obrascima stanovništva. Ljudski kapital je imovina koja pripada regionu, pokretač je znanja i kreativne ekonomije i ima kritičan uticaj na ekonomiju zemlje ili regiona. Distribucija stanovništva (selo i grad) ukazuje na ljudske resurse koji se mogu pronaći za razvoj ruralne ekonomije ili proizvodnju i usluge koje se mogu pružati i u urbanim sredinama.

Podaci o stanovništvu se ogledaju kroz neke pokazatelje i podatke koji su važni za razvojne trendove regiona kako demografski tako i socio-ekonomski.

5.1.1. Analiza demografskih pokazatelja

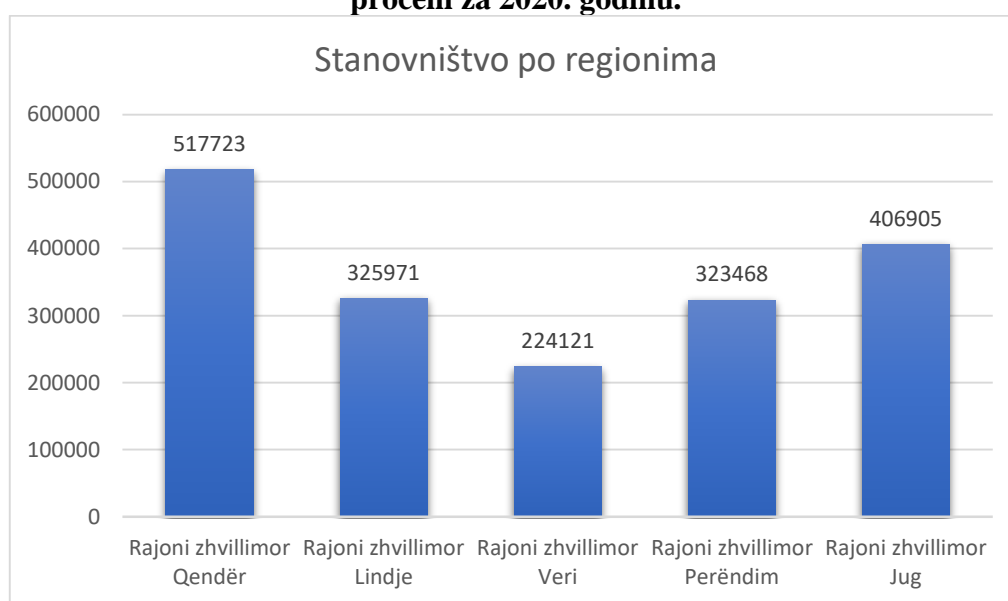
Demografski pokazatelji

Podaci o demografskim pokazateljima se uglavnom dobijaju od Agencije za statistiku Kosova. Ova Agencija obezbeđuje demografske podatke iz popisa stanovništva, procene, ankete i izveštaje drugih institucija i kao takve ih objavljuje na zvaničnom sajtu ASK-a. Broj stanovnika se objavljuje i na nivou opština i na nivou naselja. Ovi podaci se mogu koristiti za analizu stanovništva, zatim gradskog i ruralnog stanovništva i gustinu naseljenosti po regionima Kosova. Što se tiče podataka o rođenju, mortalitetu i prirodnom priraštaju, ASK godišnje

prijavljuje podatke o broju rođenih i umrlih na opštinskom nivou. Ovi podaci nam omogućavaju da analiziramo stope prirodnog priraštaja u procentima i promilima na regionalnom nivou kako bismo pratili trendove prirodnog priraštaja. Struktura stanovništva prema polu, starosti, stepenu obrazovanja, etničkoj pripadnosti, veri, ekonomskoj strukturi stanovništva, veličini domaćinstva i migraciji stanovništva, podatke može obezbediti ASK na opštinskom nivou. Svi ovi podaci su predstavljeni sa zvaničnim brojkama i onda se mogu analizirati u procentima prema različitim regionima na Kosovu.

1. Broj stanovništva⁵³- Različiti regionii na Kosovu imaju razlike u pogledu demografije. Ove razlike će se najbolje odraziti kada analiziramo demografske podatke po regionima. Kada analiziramo broj stanovnika, možemo uočiti značajne razlike između ovih regiona. Na osnovu podataka popisa koji je sproveo ASK, najveća koncentracija stanovništva je u Razvojnem regionu Centar.

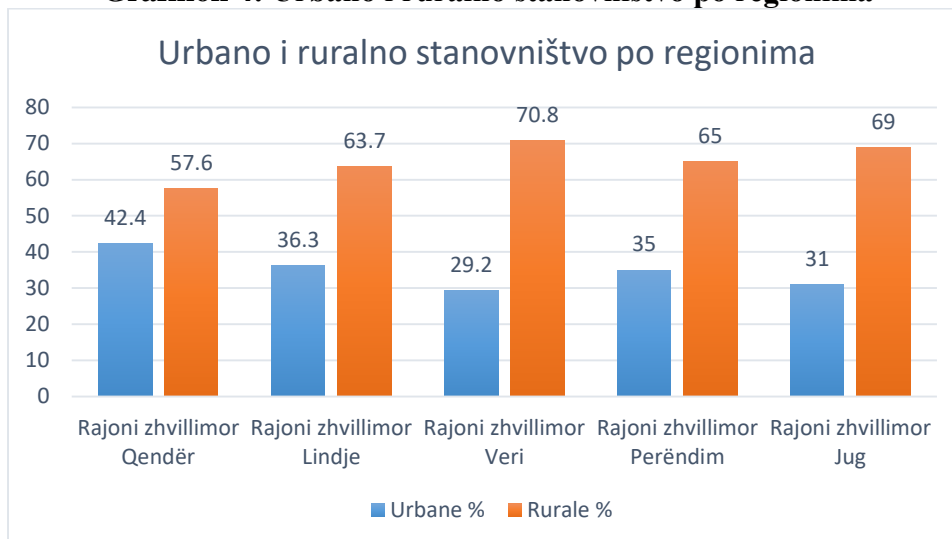
Grafikon 3: Broj stanovništva po razvojnim regionima. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu.

Prema podacima možemo zaključiti da je razvojni region Centar region sa najvećom populacijom. Više od pola miliona ljudi živi u ovom regionu, a zatim u razvojnom regionu Jug. Region sa najmanjom populacijom je region Sever i ima manje od polovine stanovnika u odnosu na region Centar. U stvari, ovo se odnosi na razvoj nekih velikih urbanih centara na Kosovu i posebno na razvoj Prištine kao glavnog grada. Na osnovu urbanog razvoja, postoje i razlike između urbanog i ruralnog stanovništva (Grafikon 4).

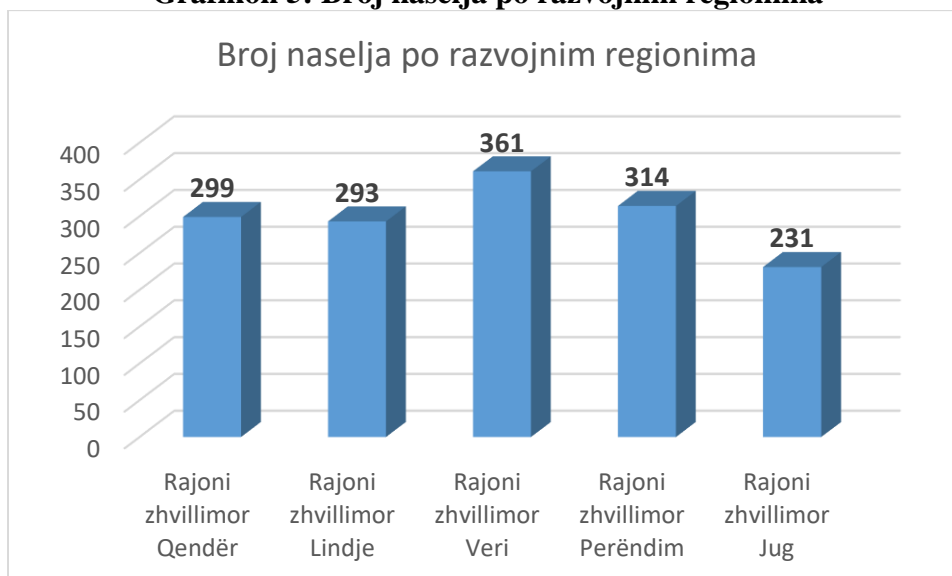
2. Urbano i ruralno stanovništvo- Karakteristike urbanog i ruralnog stanovništva su važan faktor u određivanju stepena ekonomskog razvoja različitih regiona na Kosovu. Regionii sa najvećim procentom urbanog stanovništva uglavnom imaju viši socio-ekonomski razvoj gde dominiraju uslužne i druge nepoljoprivredne delatnosti. U socijalnom aspektu, razvijeniji su u smislu obrazovanja, zdravstva, rodne ravnopravnosti itd.

⁵³ Agencija za statistiku Kosova, *Statistički godišnjak 2021*, Procene stanovništva za 2020.

Grafikon 4: Urbano i ruralno stanovništvo po regionima

Kao što se vidi iz podataka na slici 5, Razvojni region Centar ima veći procenat urbanog stanovništva (42,4%). Region Sever ima najmanji procenat urbanog stanovništva sa 29,2%.

3. Naselja- Ruralna naselja dominiraju u svim razvojnim regionima Kosova. Svaka opština Kosova ima opštinski centar i one se takođe smatraju gradskim naseljima, dok su sva ostala naselja sela. Koliki je broj naselja po razvojnim regionima na Kosovu biće predstavljen u nastavku da bismo analizirali da li imamo podjednaku regionalnu distribuciju naselja. Ovo je važno iz činjenice da naselja zahtevaju pružanje usluga, ali i razvojne mogućnosti, pa njihovo prostorno proširenje u razvojnim regionima omogućava planiranje razvoja i usluga za budućnost.

Grafikon 5: Broj naselja po razvojnim regionima

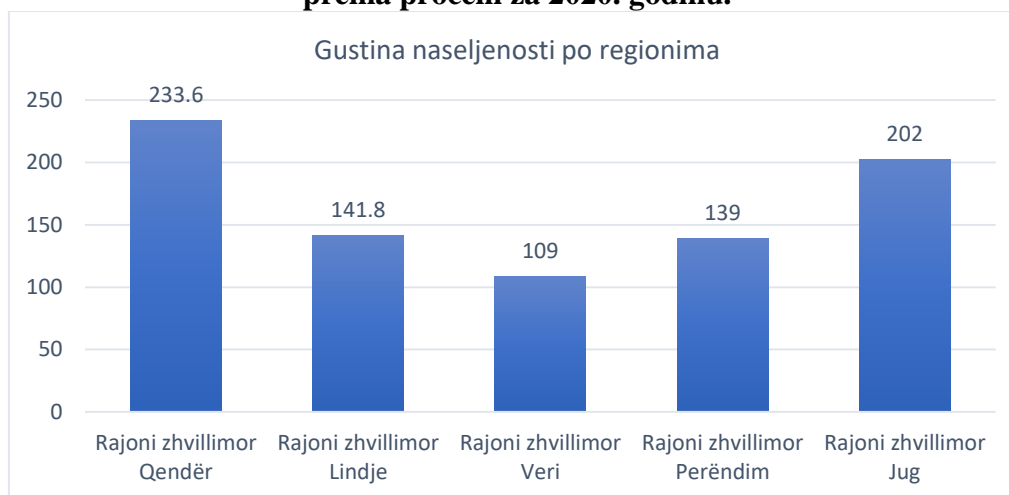
Region Sever ima najveći broj naselja sa ukupno 361 naselje⁵⁴. Iako je ovaj region imao najmanji broj i gustinu naseljenosti, predstavljen je kao region sa najviše naselja. Ovo ukazuje da su naselja u regionu Sever mala i slabo naseljena. Imamo i urbane centre koji nisu toliko veliki. Razvojni region Centar je drugi region po broju naselja, ali i ovaj region ima veći broj

⁵⁴<https://askdata.rks-gov.net/PXëeb/pxëeb/sq/askdata/> - Broj naselja po opštinama i potom spojenih na regionalnom nivou uzima se iz zvaničnog popisa stanovništva.

stanovnika. Takođe, razvojni region Istok ima približno isti broj naselja (293), dok je region sa najmanjim brojem naselja Razvojni region Jug sa 231 naseljem.

4. Gustoća naseljenosti⁵⁵- Gustina naseljenosti se izračunava na osnovu podataka o broju stanovnika i površinama. Rastuća populacija, doprinosi većoj gustini naseljenosti. Regioni sa najvećom populacijom imaju i najveću gustinu.

Grafikon 6: Gustina naseljenosti po razvojnim regionima. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu.

U Razvojnem regionu Centar imamo u proseku 224 stanovnika po km². Ovo je region sa najvećom gustinom naseljenosti zbog činjenice da sam grad Priština ima najveći broj stanovnika i neke druge centre. Razvojni region Jug, sa 192 stanovnika po km², rangiran je kao drugi region po gustini naseljenosti, dok je region sa najnižom gustinom naseljenosti Sever sa 113 stanovnika po km² (Grafikon 7).

5. Prirodni rast stanovništva- Podaci o broju rođenih i umrlih tokom godine na opštinskom nivou se konstantno prijavljuju od strane ASK-a i korišćenjem navedenih podataka može se obračunati stopa prirodnog priraštaja. Natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj važni su elementi koji ukazuju na trendove demografskog razvoja kako za sadašnje stanje, tako i za buduće trendove. Praćenjem stope prirodnog priraštaja može se utvrditi da li postoje značajne razlike između razvojnih regiona na Kosovu i u kojoj meri su te razlike. Ovo će takođe uticati na određivanje društveno-ekonomskog razvoja u budućnosti za dotični region (Tabela 43).

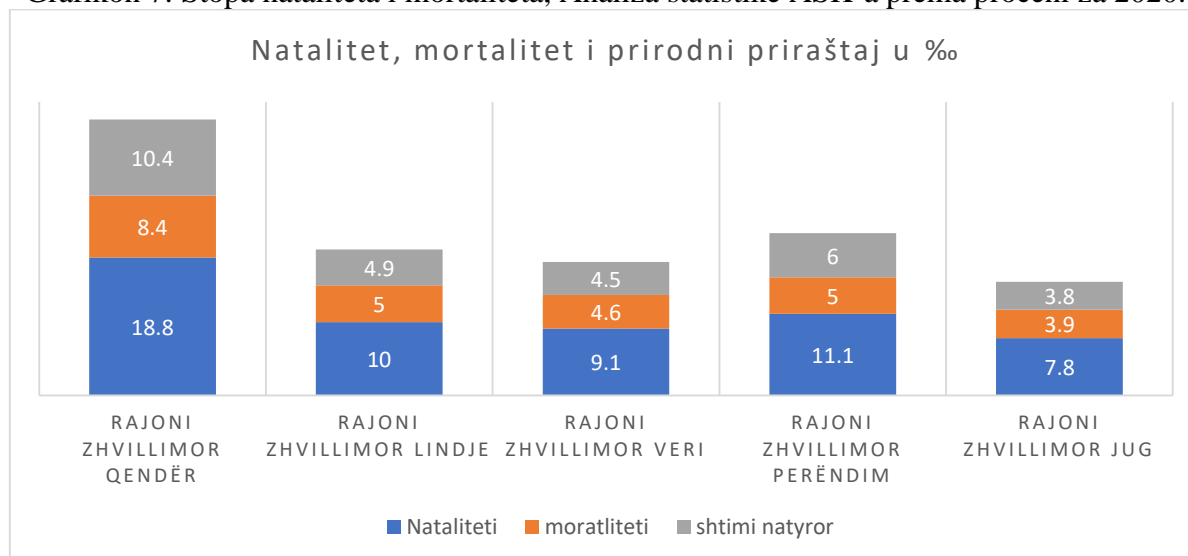
⁵⁵<https://askdata.rks-gov.net/PXËeb/pxëeb/sq/askdata/>- Za površinu opština i regiona izračunati su podaci o broju stanovništva po opštinama, a zatim po regionima i prikazana je gustina naseljenosti. Stanovništvo i područja su uzeti iz zvaničnog popisa stanovništva iz 2011. godine.

Tabela 41: Regioni Kosova-Stopa nataliteta, mortaliteta i prirodni priraštaj. Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020. godinu

Br .	Tržišta	Natalitet			Mortalitet			Prirodni priraštaj		
		Broj	%	%	Broj	%	%	Broj	%	%
1	Razvojni region Centar	9772	18,8	1,8	4379	8,4	0,8	5393	10,4	1,0
2	Razvojni region Istok	3271	10	1,0	1660	5,0	0,5	1611	4,9	0,4
3	Razvojni region Sever	2058	9,1	0,9	1036	4,6	0,4	1022	4,5	0,4
4	Razvojni region Zapad	3598	11,1	1,1	1633	5,0	0,5	1965	6,0	0,6
5	Razvojni region Jug	3200	7,8	0,7	1622	3,9	0,3	1578	3,8	0,3
	Ukupno	21899	12,1	1,2	10330	5,7	0,5	11569	6,4	0,6

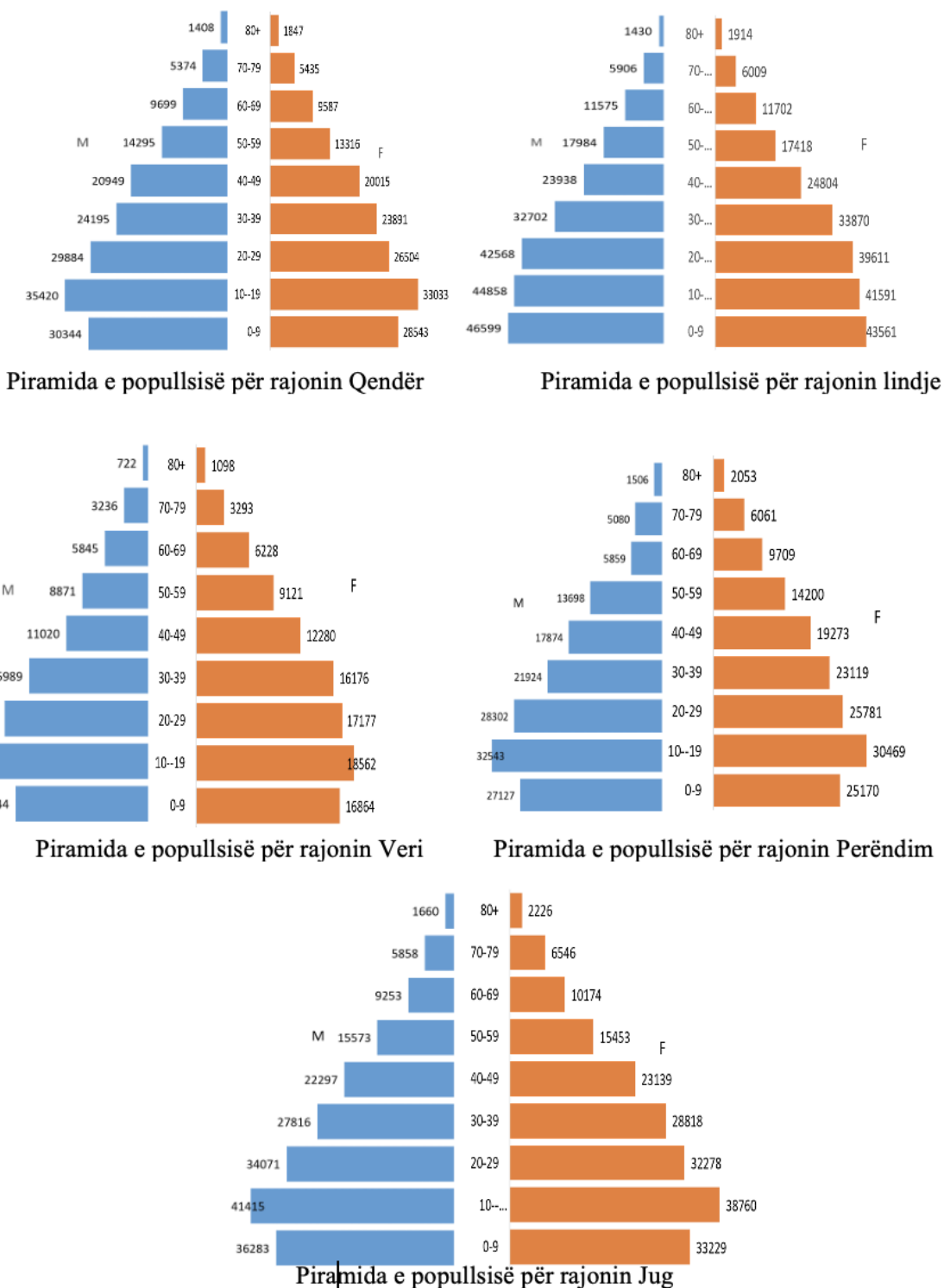
Stopa nataliteta je najveća u regionu Centar 18,8 promila, a zatim u regionu Zapad sa 11,1 promilom. S druge strane, imamo najveću stopu mortaliteta u regionu Centar sa 8,4 promila. Najveći prirodni priraštaj je u regionu Centar sa 10,4 promila, a zatim u razvojnem regionu zapad sa 6 promila. Najniža stopa nataliteta i istovremeno prirodni priraštaj je predstavljena u Razvojnem regionu Jug (Grafikon 8).

Grafikon 7: Stopa nataliteta i mortaliteta, Analiza statistike ASK-a prema proceni za 2020.

6. Struktura stanovništva prema starosti i polu - Ovaj pokazatelj analizira strukturu starosti i pola po razvojnim regionima Kosova. Starost i pol su veoma važni elementi koji utiču na

ukupan društveno-ekonomski razvoj, pa će razlike između različitih regiona predstavljati i potrebe i zahteve za budućnost. Iz ove strukture proizilaze radni kontingenti, kao i određeni slojevi društva koji utiču na mnoga područja života. Podatke o strukturi stanovništva prema starosti i polu može da obezbedi Agencija za statistiku Kosova. Pored pada nataliteta i drugih faktora, postoje i promene u strukturi stanovništva prema starosti. Starosna struktura je najbolje predstavljena pomoću piramide stanovništva, a u nastavku su prikazane piramide stanovništva po regionima.

Grafikon 8: Piramida stanovništva po razvojnim regionima

Prema podacima iz piramida stanovništva za regione Kosova (Grafikon 9), može se zaključiti da u svim regionima Kosova postoji sužavanje osnove piramide osim regiona centar. Treba imati u vidu da su ovi podaci preuzeti iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine i da obuhvataju najnovije podatke iz novog popisa koji se očekuje od strane ASK-a, tada možemo očekivati još veće sužavanje osnove piramide. Sužavanje osnove piramide važan je faktor koji pokazuje da je natalitet značajno smanjen, a tome je doprinela i emigracija. Mlađe starosne grupe (0-9 godina) su u manjem broju u odnosu na starosne grupe preko 10 godina. Tokom čitavog perioda prošlog veka, Kosovo je imalo proširenu osnovu piramide sa dominacijom mladih starosnih grupa i to pokazuje da je postojao dosledno progresivan tip stanovništva.

Promene koje su se desile u poslednje vreme jasno se vide u piramidama stanovništva po regionima. Izuzetno, region centar se razlikuje od svih ostalih regiona po tome što je osnova piramide proširena i to ukazuje na dominaciju mlađih starosnih grupa. Ovo se može objasniti činjenicom da region centar ima razvijeniju urbanizaciju i da je suočen i sa unutrašnjom imigracijom gde su mnoge porodice nastanjene u gradovima regiona centar, pa samim tim i struktura stanovništva prema starosti čini najširu osnovu piramide. Broj stanovništva po godinama je dobra osnova za analizu trenutne potražnje, ali i potreba za budućnost kao što su obrazovanje, zdravstvo, usluge i infrastruktura, radna snaga, sport, kultura, omladinske aktivnosti itd.

Polna struktura u svim regionima Kosova je skoro potpuno izbalansirana sa malim razlikama po regionima.

Tabela 42: Stanovništvo prema polu u regionima Kosova

Br.	Tržišta	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci %	Žene %
1	Razvojni region Centar	227560	220480	448040	50.79	49.20989
2	Razvojni region Istok	171568	162171	333739	51.408	48.59216
3	Razvojni region Sever	102902	100799	203701	50.516	49.4838
4	Razvojni region Zapad	153913	155835	309748	49.69	50.31025
5	Razvojni region Jug	194226	190623	384849	50.468	49.53189

Kao što je prikazano u tabeli 44, svi regioni Kosova imaju rodnu ravnotežu koja se kreće između 49 i 51 procenta. Značajnija rodna razlika se može videti u razvojnem regionu istok gde imamo 48,6% žena i 51,4% muškaraca.

7. Nacionalna struktura stanovništva po regionima- Podaci o nacionalnoj strukturi stanovništva u razvojnim regionima Kosova su uzeti iz zvaničnog popisa stanovništva sprovedenog 2011. Ovi podaci predstavljaju razlike između regiona u pogledu nacionalne strukture. Podaci o nacionalnoj strukturi su kompletni i za razvojni region sever zbog činjenice da nije sproveden popis stanovništva u severnim opštinama ovog regiona. Kada analiziramo nacionalnu strukturu stanovništva možemo utvrditi da u svim regionima Kosova dominira albansko stanovništvo sa oko 90% i više. Druge etničke grupe imaju nisko učešće.

Tabela 43: Nacionalna struktura stanovništva po regionima Kosova razvrstana u procentima⁵⁶

Nacionalnost	Razvojni region Centar	Razvojni region Istok	Razvojni region Sever	Razvojni region Zapad	Razvojni region Jug
Albanac	95.3	93.7	98.3	93.7	86.6
Srbin	1.8	4.4	0.2	0.2	0.1
Turčin	0.4	0.3	0.4	0	3.7
Bošnjak	0.1	0.1	0.3	1.6	5.4
Rom	0.5	0.3	0.3	0.6	0.8
Aškalija	1.5	1.1	0.4	0.3	0.6
Egipćanin	0.1	0	0	3.4	0.1
Goranac	0.1	0	0.1	0.1	2.5

⁵⁶https://askdata.rks.gov.net/PXëeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__Census%20population__Census%202011__3%20By%20Municipalities/tab%205%204.px/?rxid=cc8c80dd-61b1-4582-a60 - Stanovništvo po nacionalnosti i opštinama 2011.

Ostalo	0.2	0.1	0	0.1	0.2
Ukupno	100	100	100	100	100

U svim razvojnim regionima živi preko 90% albanskog stanovništva, osim u regionu jug koji ima oko 88%. U regionu jug, neki geografski regioni imaju bošnjačko, goransko i tursko stanovništvo, kao što su region Župe i Gora, koji su doprineli relativno malom procentu nealbanskog stanovništva. Ono što se izdvaja iz tabele je najveći procenat albanskog stanovništva u razvojnom regionu sever. U stvari, ovaj region ima procenat srpskog stanovništva, ali je ova nacionalnost na Kosovu odbila da učestvuje u popisu stanovništva i stoga statistika daje zvanične podatke sa popisa gde je registrovan samo albanski deo stanovništva (Tabela 45).

8. Verska struktura- Ova struktura je takođe važan faktor u smislu društvenog i kulturnog razvoja. Tokom analize verske strukture, može se videti da svi regioni Kosova imaju različita verska uverenja, ali uglavnom dominira islamska vera.

Tabela 44: Verska struktura stanovništva prema razvojnim regionima ⁵⁷

Regioni Kosova	Islamska	Pravoslavna	Katolička	Ostalo	Bez religije	Radije ne bih da odgovorim
Razvojni region Centar	481584	9005	1946	445	722	3450
Razvojni region Istok	326533	15283	2898	149	120	1062
Razvojni region Sever	191485	449	64	44	19	263
Razvojni region Zapad	284912	699	27080	289	226	1202
Razvojni region Jug	378898	401	6450	261	155	1236
Ukupno	1663412	25837	38438	1188	1242	7213

Kao što se vidi iz podataka o verskoj strukturi stanovništva, u svim regionima Kosova dominira islamsko stanovništvo sa preko 90%. Region jug Kosova ima najveći procenat islamskog stanovništva sa oko 97,7%, dok region zapad ima najmanji procenat islamskog stanovništva sa oko 90%. Takođe treba imati na umu da verska struktura ne uključuje podatke za severne opštine Kosova (Tabela 46).

9. Ekonomska struktura stanovništva - Ekonomska struktura stanovništva predstavlja važnu osnovu za društveno-ekonomski razvoj razvojnih regiona. Ovaj odeljak predstavlja ekonomsku aktivnost stanovništva po regionima kao i ekonomsku aktivnost stanovništva po regionima Kosova.

Tabela 45: Ekonomska aktivnost stanovništva prema regionima Kosova ⁵⁸

Razvojni regioni	Ekonomski aktivni	Zaposleni	Ekonomski neaktivni
Razvojni region Centar	160396	98464	197151
Razvojni region Istok	103072	54920	147951
Razvojni region Sever	55405	25421	82216

⁵⁷https://askdata.rks.gov.net/PXĚeb/pxĚeb/sq/askdata/askdata__Census%20population__Census%202011__3%20By%20Mublicities/tab%205%205.px/?rxid=cc8c80dd-61b1-4582-a60 - Stanovništvo prema veroispovesti opština za 2011.

⁵⁸https://askdata.rks.gov.net/PXĚeb/pxĚeb/sq/askdata/askdata__Census%20population__Census%202011__3%20By%20Mublicities/tab%205%2010.px/?rxid=cc8c80dd-61b1-4582-a60 - Stanovništvo od 15 i više godina prema statusu trenutne delatnosti i opštini za 2011.

Razvojni region Zapad	87989	45050	142253
Razvojni region Jug	101238	56599	174577
Ukupno	508100	280454	744148

U skoro svim regionima Kosova, postoji veći broj ekonomski neaktivnog stanovništva u odnosu na ekonomski aktivno stanovništvo. Slično, broj zaposlenih je skoro upola manji u odnosu na broj ekonomski aktivnog stanovništva. Ovo takođe pokazuje stopu nezaposlenosti. Prema ovim podacima, nezaposlenost u razvijenim regionima kreće se od 45 do oko 55% (Tabela 47).

Tabela 46: Ekonomska aktivnost stanovništva prema regionima ⁵⁹

Ekonomska aktivnost	Razvojni region Centar	Razvojni region Istok	Razvojni region Sever	Razvojni region Zapad	Razvojni region Jug
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	1326	2877	510	2935	4715
Ribolov	5	2	2	6	5
Ekstrakciona industrija	1060	362	672	261	302
Proizvodnja	7188	6470	2034	4722	9619
Struja, plin i voda	6028	790	1677	997	762
Izgradnja	5971	5265	1451	3194	7703
Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila, motocikala i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo	18114	10493	4221	8817	9928
Hoteli i restorani	5229	2869	1111	2619	3094
Transport, skladištenje i komunikacija	6256	2756	1400	1997	2107
Finansijsko posredovanje	2769	969	533	1142	890
Nekretnine, iznajmljivanje i poslovne usluge	5334	1589	1067	1396	1351
Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	12202	6083	4229	5402	4235
Obrazovanje	10823	6851	3520	5633	6334
Zdravstvene i socijalne aktivnosti	6767	2923	1408	3111	2290
Ostale delatnosti, socijalne i lične usluge	5886	2249	1039	2054	2036
Domaće usluge	446	278	115	152	492
Aktivnosti međunarodnih organizacija	3060	2094	432	612	736

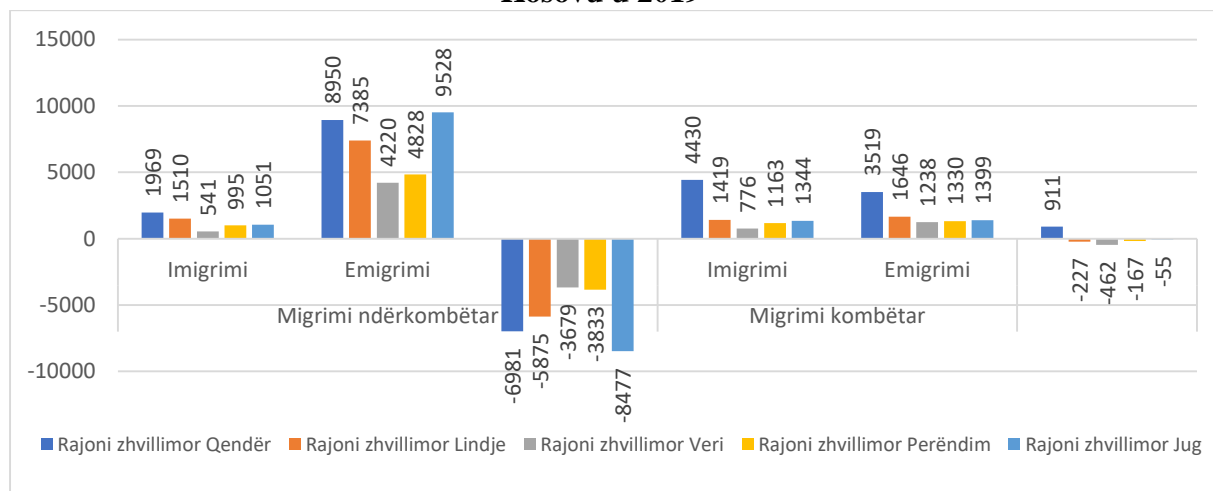
Prema podacima stanovništva o ekonomskim aktivnostima, može se zaključiti da u svim regionima Kosova dominira trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila, motocikala i ličnih predmeta i predmeta za domaćinstvo. Drugi sektor koji dominira je obrazovanje, građevinarstvo, proizvodnja, zdravstvo itd. Primarne ekonomske delatnosti poljoprivreda, lov

⁵⁹https://askdata.rks.gov.net/PXëeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__Census%20population__Census%202011__3%20By%20Mublicities/tab%205%2012.px/?rxid=cc8c80dd-61b1-4582-a060 - Zaposleni prema osnovnoj delatnosti, polu i opštini 2011.

i šumarstvo su uglavnom zastupljenije u razvojnom regionu jug, a zatim u druga dva regiona, zapad i istok. Ova aktivnost je manje značajna u razvojnim regionima sever i centar (Tabela 48).

10. Migracija- Jedan od važnih faktora u pogledu uravnoteženog društveno-ekonomskog razvoja razvojnih regiona na Kosovu je migracija. Migracija kao pojava uslovljena je mnogim društvenim i ekonomskim faktorima, a sa druge strane, postoje i efekti u razvojnom smislu. Podaci o migracijama su uzeti iz procene ASK-a za 2019. Podaci su analizirani za međunarodne i nacionalne migracije. Prema ovim podacima imamo značajno veći intenzitet međunarodnih migracija u svim regionima Kosova. Slede podaci o međunarodnim migracijama za 2019. godinu (imigracija, emigracija i međunarodni migracioni bilans, kao i podaci o nacionalnim migracijama (imigracija, emigracija i nacionalni migracioni bilans)⁶⁰.

Grafikon 9: Međunarodna i nacionalna migracija prema razvojnim regionima na Kosovu u 2019⁶¹

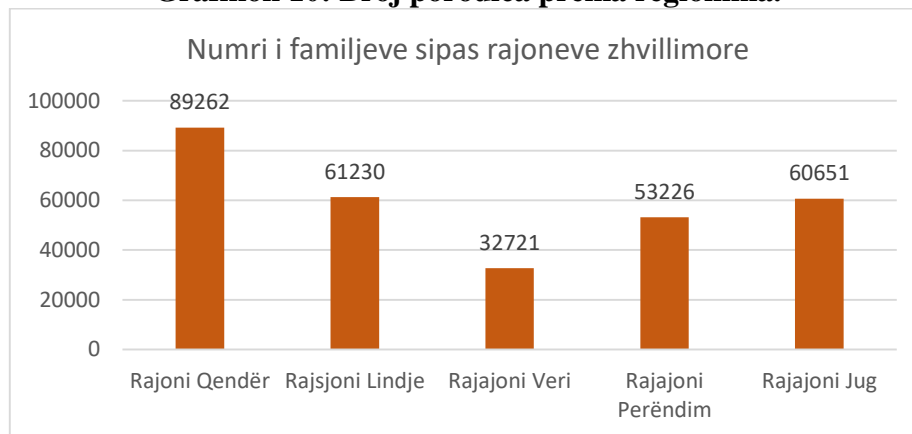
Kao što se može videti na slici 12, svi regioni Kosova imaju negativan bilans u pogledu međunarodne migracije. Iseljavanje je znatno izraženije od imigracije, tako da imamo prilično negativan migracioni bilans. Najizraženija emigracija je u Razvojnom regionu Jug, zatim Razvojnom regionu Centar i potom istok. Razvojni regioni sever i zapad imaju najmanju međunarodnu emigraciju. U pogledu nacionalne migracije, osim regiona centar, svi ostali regioni imaju negativan bilans. Sam glavni grad Kosova nalazi se u Razvojnom regionu Centru gde gravitiraju stanovnici različitih delova Kosova i kao rezultat toga imamo veću imigraciju nego emigraciju.

11. Broj porodica⁶²- Na osnovu broja stanovništva imamo i razlike u broju i veličini porodica po razvojnim regionima. Prema podacima dobijenim iz popisa stanovništva, najveći broj porodica je u razvojnom regionu centar. Slede ga razvojni region istok, jug, zapad i sever (Grafikon 13).

60https://askdata.rks-gov.net/PXËeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__09%20Population__Population%20estimate/tab02.px/?rxid=08d54e1f-dc29-473e-b00a-4a7338dd046a

61https://askdata.rks-gov.net/PXËeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__09%20Population__Population%20estimate/tab02.px/?rxid=08d54e1f-dc29-473e-b00a-4a7338dd046a

62https://askdata.rks-gov.net/PXËeb/pxëeb/sq/askdata/askdata__Census%20population__Census%202011__3%20By%20Municipalities/Pop%20by%20household%20status%20sex%20and%20mliament.px8?rxid=?-61b1-4582-a1a0-475062b609bd

Grafikon 10: Broj porodica prema regionima.

5.2. Obrazovanje

Obrazovanje je jedna od najvažnijih oblasti u smislu društvenog razvoja i njegovo tretiranje je od posebnog značaja. U ovom dokumentu obrazovanje je tretirano na način da odražava najrealnije stanje na nivou regiona Kosova. To će omogućiti identifikaciju napretka i unapređenje razvoja osnovnog i srednjeg obrazovanja. Obrazovni pokazatelji su podaci koji opisuju glavne aspekte obrazovanja koji omogućavaju praćenje školske infrastrukture, broj učenika po stepenu obrazovanja, obrazovno osoblje, programe i učenike. Prikupljanje ovih podataka značajno je i sa ekonomskog aspekta razvoja, jer odražava kvalifikacije mladih ljudi koji će biti spremni za rad, kao što su: srednjoškolci i oni koji završe fakultetsko obrazovanje.

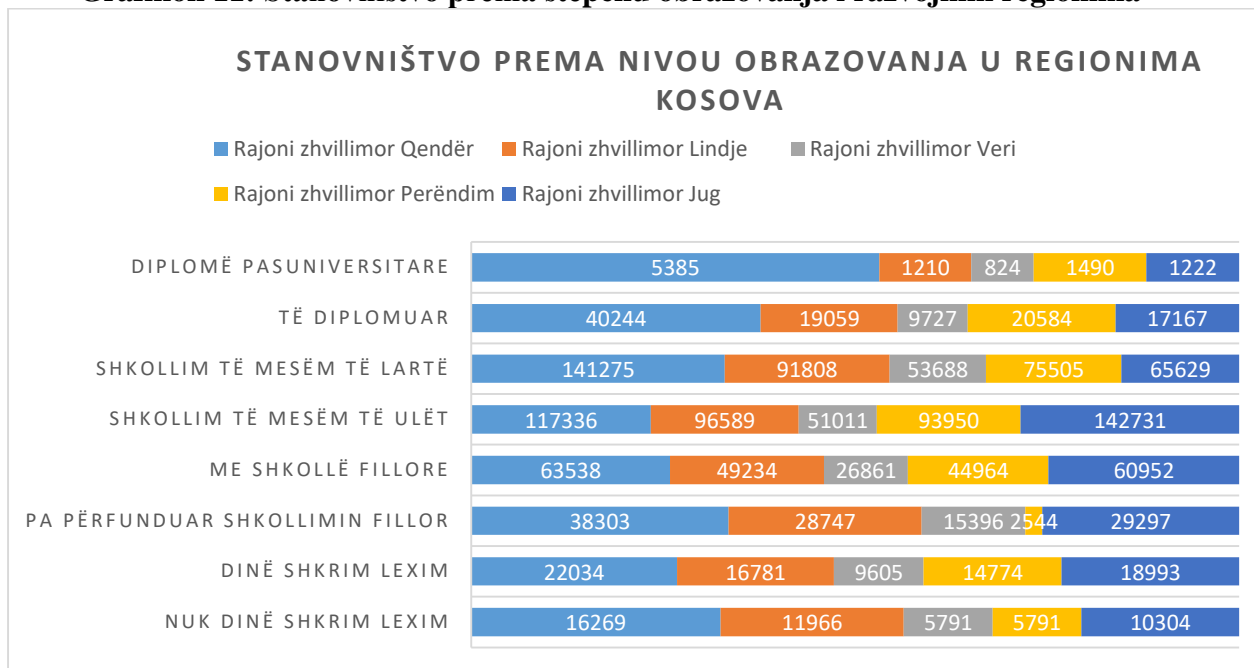
44. Opis pokazatelja obrazovanja i njihova analiza navedeni su u nastavku.

5.2.1. Analiza pokazatelja obrazovanja

45. Analiza stanja razvojnih regiona u odnosu na pokazatelje obrazovanja predstavljena je na sledeći način:

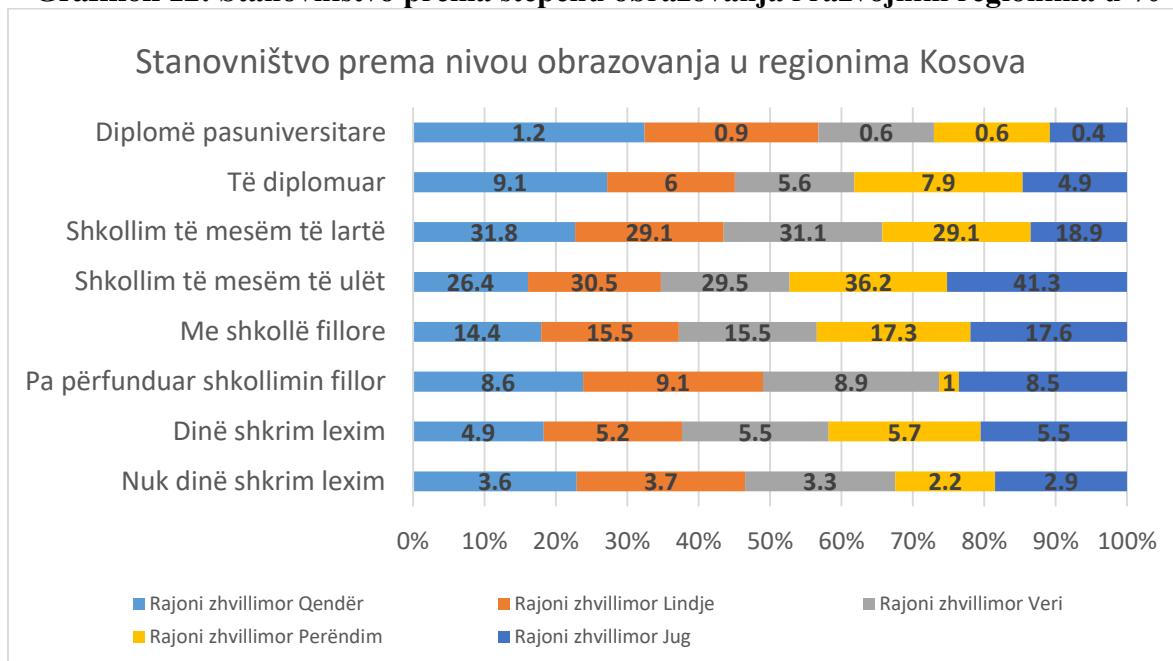
1. Obrazovna struktura stanovništva- Jedan od bitnih faktora u određivanju nivoa ravnomernog regionalnog društveno-ekonomskog razvoja je analiza podataka o stepenu obrazovanja stanovništva. Obrazovna struktura predstavlja važnu bazu ljudskih resursa sa uticajem na socio-ekonomski razvoj. U ovom delu analizira se broj stanovništva starijih od 10 godina prema stepenu obrazovanja. Ovi podaci su dobijeni iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine od strane Agencije za statistiku Kosova. Ovi podaci se takođe mogu ažurirati novim popisom stanovništva koji se očekuje da će biti sproveden tokom ove godine (2021.). Ono što se može smatrati nedostatkom u analizi podataka ne samo za obrazovnu strukturu već i za druge oblasti je nedostatak podataka za opštine Severna Mitrovica, Zvečan i Zubin Potok. Ovo nastaje zbog činjenice da u ove tri opštine nije sproveden popis stanovništva.

Ovaj odeljak analizira nivo obrazovanja za stanovništvo starije od 10 godina za razvojne regione Kosova. Nivo obrazovanja se analizira tako što se za svaki region uzme broj i procenat stanovništva i analizira koliko je: nepismenih, onih koji su pismeni, onih koji nemaju završeno osnovno obrazovanje, osnovnu školu, niže srednje obrazovanje, više srednje obrazovanje, diplomiranih i oni sa postdiplomskim studijama. Na osnovu analize podataka o obrazovnoj strukturi stanovništva, može se zaključiti da postoje razlike između razvojnih regiona na Kosovu.

Grafikon 11: Stanovništvo prema stepenu obrazovanja i razvojnim regionima

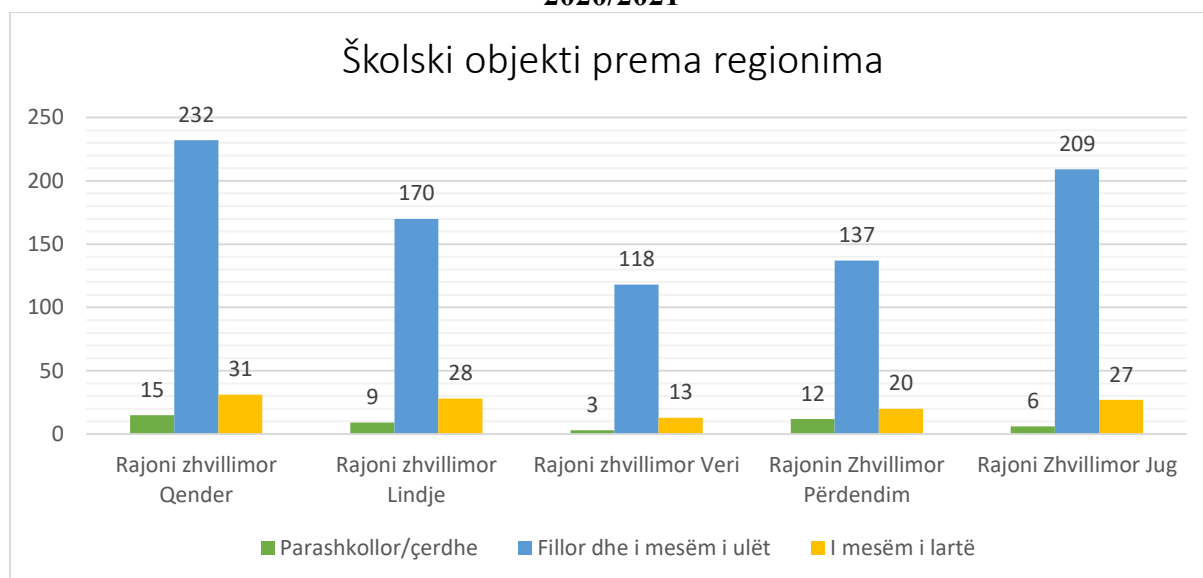
Razvojni region centar dominira na gotovo svim nivoima obrazovanja. Ipak, ovo se odnosi i na ukupnu populaciju. Kao što se vidi iz grafikona, broj onih koji imaju postdiplomske studije u regionu centar je 5385 osoba, a svi ostali razvojni regioni imaju manje osoba sa postdiplomskim studijama u regionu centar. Broj onih koji imaju postdiplomske studije na nivou Kosova je 10.131, a samo u regionu centar ima 5385 ili preko 53%. Ostala četiri razvojna regiona imaju 4.746 osoba ili 46,7%. Ono što se može smatrati uznemirujućim u smislu školovanja je relativno veliki broj nepismenih. Njihov broj na nivou Kosova je 50.121. Region centar takođe dominira sa najvećim brojem nepismenih, zatim razvojni region istok i razvojni region zapad. Zabrinjava i broj onih koji nisu završili ni osnovno obrazovanje. Na nivou Kosova ima preko 111 hiljada ljudi. Čak i u broju onih koji nemaju završeno osnovno obrazovanje dominira region centar, zatim region jug i region istok (Grafikon 10).

Da bismo što bolje analizirali razliku između regiona u pogledu nivoa obrazovanja, prikazaćemo razlike na regionalnom nivou u procentima (Grafikon 11).

Grafikon 12: Stanovništvo prema stepenu obrazovanja i razvojnim regionima u %

Prema ovim podacima, može se zaključiti da razvojni region Centar ima veći procenat stanovništva sa post-univerzitetskim obrazovanjem, visokim obrazovanjem i višom srednjom školom u poređenju sa svim drugim razvojnim regionima na Kosovu. Čak se i na ovom grafikonu uočava da je populacija koja nije završila osnovno obrazovanje prilično visoka. Ova populacija čini oko 8 i 9 procenata stanovništva, ali razvojni region zapad čini izuzetak sa samo 1 procenat onih koji nemaju završeno osnovno obrazovanje.

2. Broj školskih objekata - U nastavku je analiziran broj školskih objekata prema razvojnim regionima na Kosovu, kao i prema nivou obrazovanja. Ove podatke daje MONT na osnovu izveštaja o obrazovanju na Kosovu. Prikazani podaci su preuzeti iz izveštaja statistike obrazovanja na Kosovu za 2020/2021. Prema ovim podacima, na Kosovu ima ukupno 1058 školskih objekata. Od toga su 44 predškolske ustanove, 892 ustanove osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja, kao i 122 ustanove visokog srednjeg obrazovanja.

Grafikon 13: Školski objekti prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Ako se analizira broj školskih objekata prema regionima, dominira region centar koji ima najveći broj školskih objekata za tri nivoa obrazovanja. U regionu centar postoji ukupno 278 školskih objekata za tri nivoa obrazovanja. Sledi region jug sa ukupno 242 školska objekta, region istok sa 207 objekata, region zapad sa 169 objekata i region sever sa 134 školska objekta (Grafikon 14).

3. Broj učenika

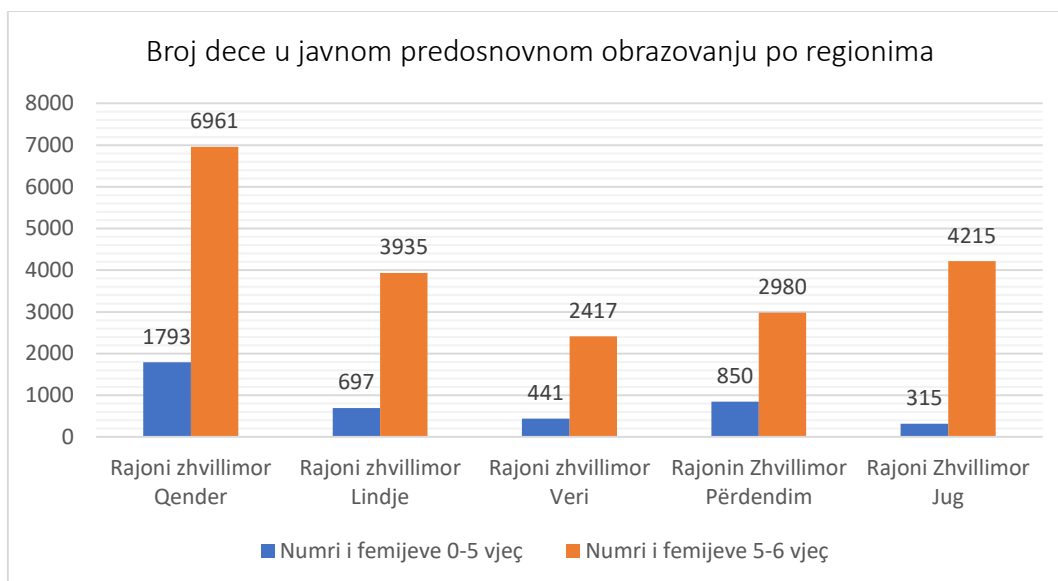
Nivoi obrazovanja na Kosovu određuju se prema ISCED-u (Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja). Prema ovoj klasifikaciji, na Kosovu imamo sledeće nivoe obrazovanja:

- **Predškolsko obrazovanje-** Nivo predškolskog/predosnovnog obrazovanja predstavlja nivo 01 i 02 prema prilagođavanju definicijama ISCED-a (Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja). Nivo 01: Predstavlja rani razvoj i obrazovanje deteta od 0 do 3 godine. Nivo 02: Predškolsko obrazovanje uzrasta od 4 do 6 godina.
- **Obavezno obrazovanje-** Obavezno obrazovanje predstavlja prvi i drugi nivo prema ISCED-u (Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja). Osnovno obrazovanje je klasifikovano kao nivo 1 (razredi 1-5), a nivo 2 je niže srednje obrazovanje (razredi 6-9). Obavezno obrazovanje na nacionalnom nivou funkcioniše u javnim i nedržavnim (licenciranim) školama.
 - **Nivo osnovnog obrazovanja-** Nivo osnovnog obrazovanja traje 5 godina, počevši od prvog do petog razreda (1-5). Na ovom nivou registrovana su deca koja navršavaju 6 godina. Starosna grupa učenika na ovom nivou je od 6 do 10 godina.
 - **Nivo nižeg srednjeg obrazovanja-** Nivo nižeg srednjeg obrazovanja se proteže od šestog do devetog razreda (6-9). Starosna grupa učenika na ovom nivou je od 11 do 14 godina, ne računajući one koji ponavljaju razred i učenike sa smetnjama u razvoju.
- **Nivo nižeg srednjeg obrazovanja-** Nivo nižeg srednjeg obrazovanja predstavlja treći (3) nivo prema ISCED-u (Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja) i deluje u javnim i nedržavnim (licenciranim) srednjim školama. Ove škole su prema ciljevima i sadržaju organizovane u gimnazije i stručne škole. Srednje škole (gimnazije i stručne škole) su profilisane škole. Gimnazije su podeljene prema smerovima: društveni, opšti, prirodni, matematički, informatički i jezički. Dok se srednje stručne škole dele prema smerovima na: tehničke, poljoprivredne, ekonomske, medicinske, muzičke, trgovačke, teološke, umetničke i centre kompetencija.

4. Predškolsko obrazovanje

Učenici u javnom obrazovanju - Ovaj odeljak predstavlja podatke o broju učenika u predškolskom obrazovanju prema razvojnim regionima na Kosovu. Reč je o deci uzrasta od 0 do 6 godina koja pohađaju obrazovanje u javnim obrazovnim ustanovama. Podaci su dati od statistike obrazovanja na Kosovu za 2020/2021 koju je prikupilo Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije u saradnji sa Agencijom za statistiku Kosova. Prema ovim podacima, ukupan broj dece koja su pohađala predškolsko obrazovanje u javnom obrazovanju na Kosovu tokom 2020/2021. godine bio je ukupno 24.196. Od toga je dece uzrasta od 0 do 5 godina 4.183, a dece od 5 do 6 godina 20.013. U nastavku je data distribucija dece u predškolskom obrazovanju prema razvojnim regionima na Kosovu (Grafikon 15).

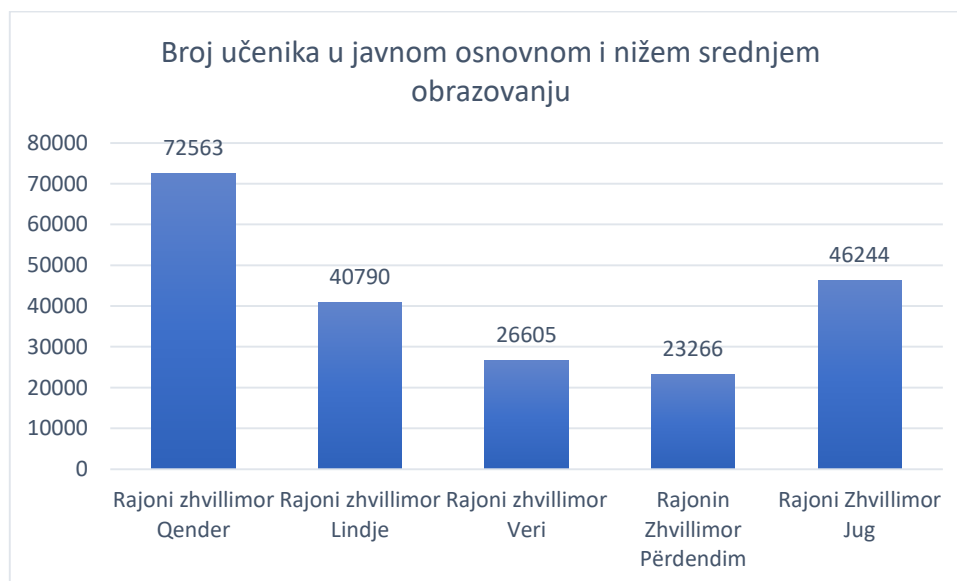
Grafikon 14: Broj dece u predosnovnom obrazovanju po regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Iz podataka se može zaključiti da se najveći broj dece koja pohađaju predosnovno obrazovanje nalazi u regionu centar. Ovo je povezano sa većom koncentracijom stanovništva u ovom regionu. Iz podataka u grafikonu se vidi da najveći broj dece uzrasta 5 i 6 godina pohađa obrazovanje u regionu jug Kosova, posle regiona centar. S druge strane, region jug ima najmanji broj dece uzrasta od 0 do 5 godina. Ovo je zbog činjenice da u ovom regionu postoji značajan nedostatak pohađanja dece predškolskih ustanova do 5 godina.

Učenci u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju- Nivo osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja uključuje obavezno devetogodišnje obrazovanje. U nastavku su dati podaci o broju učenika na ovom nivou obrazovanja po regionima.

Grafikon 15: Broj učenika u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

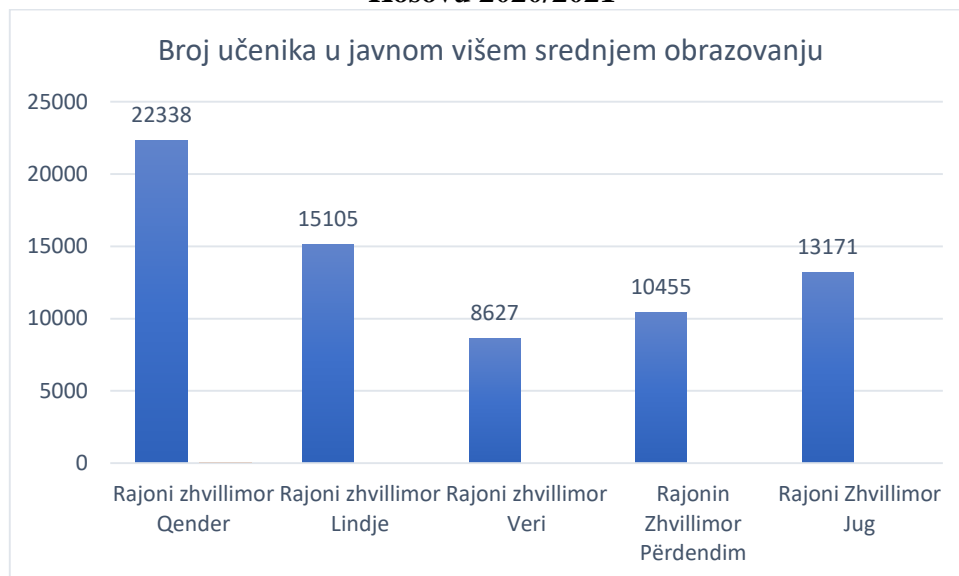

Ukupan broj učenika koji su pohađali školu na nivou osnovnog i nižeg srednjeg obrazovanja na Kosovu za 2020/2021. godinu je 223,908. Sa najvećim brojem učenika u ovom stepenu

obrazovanja dominira region centar, zatim region jug, region istok, zatim region zapad i na kraju region sever sa najmanjim brojem.

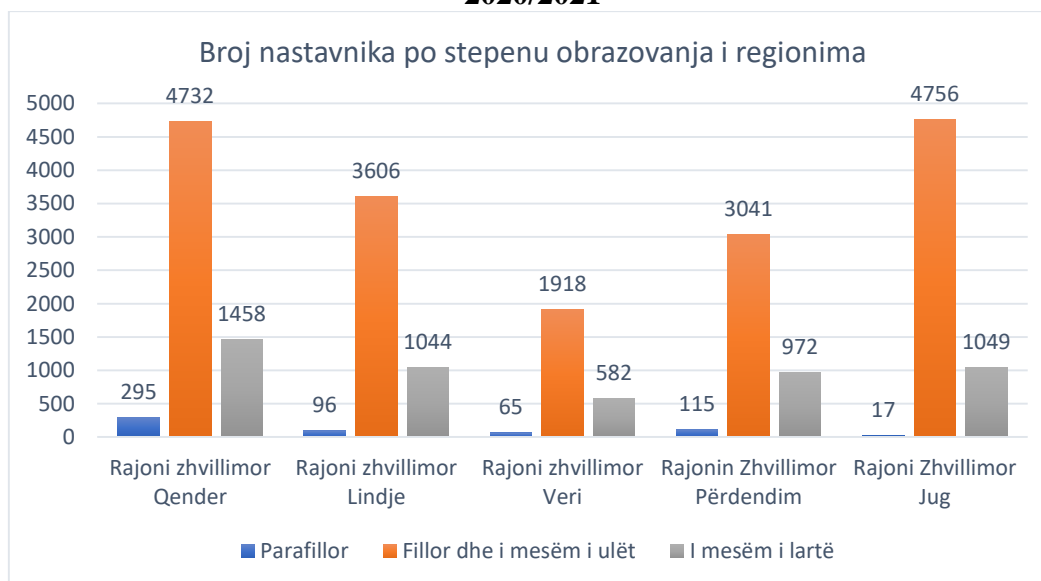
Učenici u višem srednjem obrazovanju - Učenici u višem srednjem obrazovanju - Nivo višeg srednjeg obrazovanja obuhvata treći (3) nivo prema ISCED-u (Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja) i organizovan je u gimnazijama i stručnim školama. Ukupan broj učenika na ovom nivou obrazovanja na Kosovu za 2020/2021 godinu je 70,742. Čak i na ovom nivou obrazovanja dominira region centar sa najvećim brojem učenika sa ukupno 22.338. Zatim imamo region istok sa 15.105 učenika i region jug sa 13.171 učenikom (Grafikon 17).

Grafikon 16: Broj učenika u višem srednjem obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Obrazovno osoblje- Obrazovno osoblje uključuje nastavnike, administrativno osoblje i pomoćno osoblje.

Nastavnici- Podaci o broju nastavnika po stepenu obrazovanja i razvojnim regionima na Kosovu su analizirani u nastavku. Podaci su uglavnom dati u izveštajima Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije. Na osnovu izveštaja statistike obrazovanja na Kosovu za 2020/2021 koji je objavio MONT, ukupan broj nastavnika na Kosovu na svim nivoima obrazovanja je 23.746 (Grafikon 18).

Grafikon 17: Broj nastavnika prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Region centar dominira sa najvećim brojem nastavnika sa 6.485, a zatim imamo region jug sa ukupno 5.822. Slede region istok i zapad, i na kraju sa najmanjim brojem nastavnika je region sever.

U nastavku su dati podaci o broju nastavnika po stepenu obrazovanja i regionima.

Najveći broj nastavnika je na nivou nižeg srednjeg obrazovanja sa 18.053. Sledi više srednje obrazovanje sa ukupno 5.105 nastavnika na Kosovu i na kraju predškolski nivo sa 588 nastavnika. Region koji dominira u nižem srednjem obrazovanju je region centar sa ukupno 4.732 nastavnika, a zatim region jug sa 4.756 nastavnika. Zatim slede region istok, zapad i sever. U visokom srednjem obrazovanju takođe dominira region centar sa ukupno 1.458 nastavnika, zatim region istok sa 1.044 nastavnika i region jug sa 1.049. Zatim sledi region zapad sa 972 nastavnika i na kraju region sever sa 582 nastavnika. Značajna razlika među regionima je najmanji broj nastavnika u regionu jug Kosova.

Pored broja nastavnika, ovaj dokument analizira i broj administrativnog i pomoćnog osoblja angažovanog na tri nivoa obrazovanja prema regionima Kosova.

Tabela 47: Broj administrativnog i pomoćnog osoblja. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Razvojni regioni na Kosovu	Administrativno osoblje	Pomoćno osoblje	Ukupno
Centar	479	1004	1483
Istok	334	441	775
Sever	254	434	688
Zapad	269	552	821
Jug	307	662	969
Ukupno	1643	3093	4736

Ukupno, širom Kosova je angažovano 4.736 člana administrativnog i pomoćnog osoblja na tri nivoa obrazovanja. Od toga je 3.093 člana pomoćnog osoblja i 1.643 člana administrativnog osoblja. Što se tiče razvojnih regiona, region centar ima najveći broj pomoćnog i

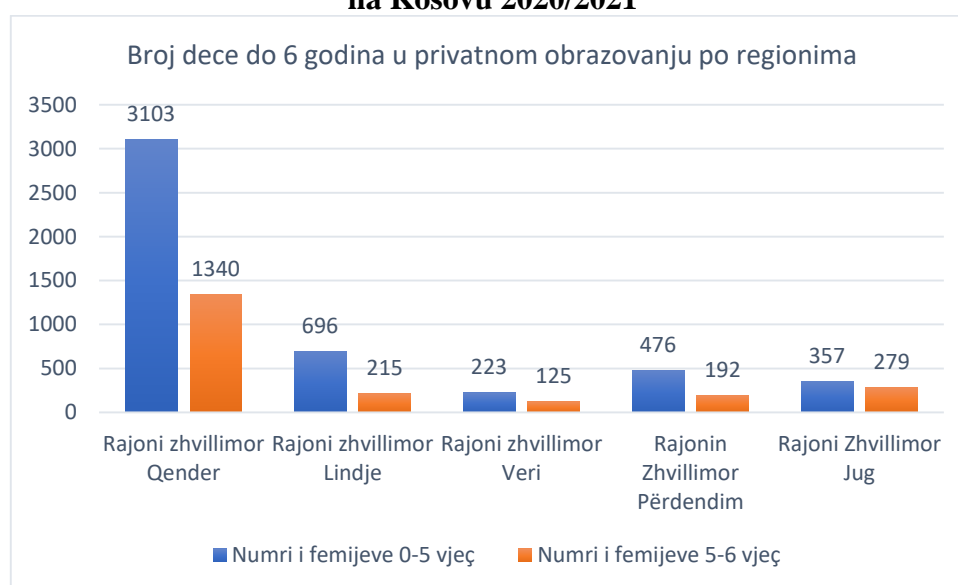
administrativnog osoblja sa ukupno 1.483. Sledi region jug sa 969, region istok sa 775, region zapad sa 8.821 i region sever sa 688 (Tabela 49).

5. Privatno obrazovanje⁶³

Podaci predstavljeni u ovoj publikaciji pripadaju privatnim obrazovnim institucijama licenciranim od strane MONT-a i izveštavaju u EMIS sistemu.

Učenci (deca) u predškolskom i predosnovnom obrazovanju - U privatnim obrazovnim ustanovama manji je broj učenika. Na Kosovu ima ukupno 6.983 učenika koji pohađaju privatno predškolsko i predosnovno obrazovanje. Na predškolskom nivou (0-5 godina) ima 4.855 dece, a na predosnovnom (5-6 godina) 2.128 dece. Postoje značajne razlike u pogledu broja učenika u predškolskom i predosnovnom obrazovanju prema razvojnim regionima.

Grafikon 18: Broj dece do 6 godina u privatnom obrazovanju. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Većina ove dece je iz regiona centra sa 4.443 učenika. Oko 63% sve kosovske dece koja pohađaju ovaj nivo obrazovanja u privatnom sektoru su u regionu centar. U svim ostalim regionima u predosnovnom obrazovanju ima 2.563 učenika ili oko 37% učenika (Grafikon 19).

Privatno obrazovanje - Učenci nižeg srednjeg i višeg srednjeg obrazovanja⁶⁴

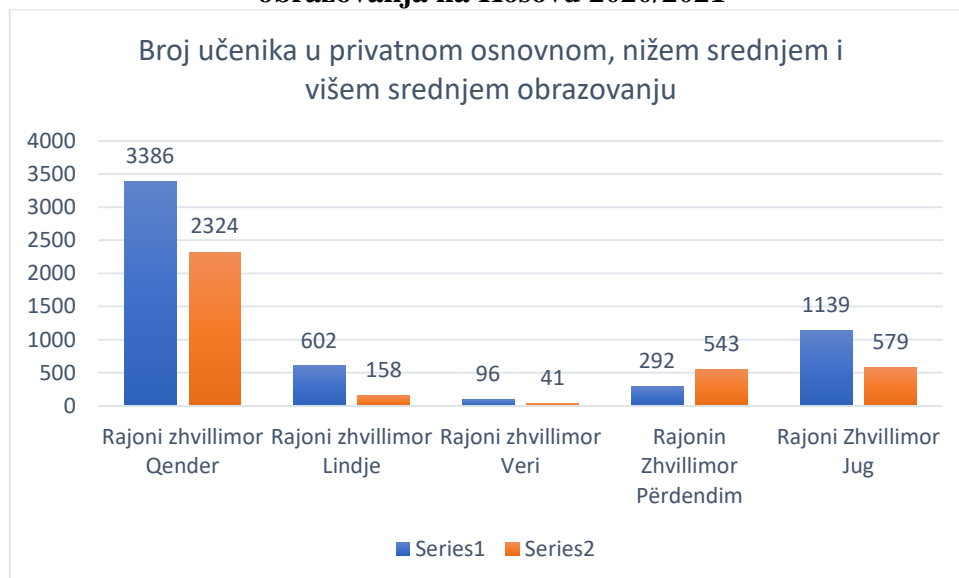
Ukupan broj učenika koji pohađaju privatno obrazovanje na Kosovu, na nižem srednjem i višem srednjem nivou je 9.441. Samo na nižem srednjem nivou ima 5.796 učenika, a na višem srednjem nivou 3.645 učenika.

Privatno obrazovanje je razvijeno u svim regionima Kosova. Međutim, postoje značajne razlike, posebno kod dominacije regiona centar.

⁶³Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021,

⁶⁴ Ibid.

Grafikon 19: Broj učenika u privatnom obrazovanju prema regionima. Statistika obrazovanja na Kosovu 2020/2021

Samo u regionu centar ima 5170 učenika ili oko 62% od ukupnog broja učenika na ovom stepenu obrazovanja u privatnom obrazovanju. U svim ostalim razvojnim regionima ima 3450 učenika ili oko 38% (Grafikon 20).

6. ANEKS 2:

PROJEKTI ZADATAK ZA PROJEKTOVANJE REGIONALNOG SISTEMA UČINKA

